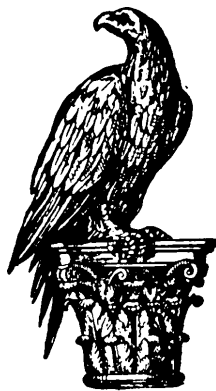

PALAESTRA

LATINA

ANN. XXX (Fasc. II) — N. 170
M. A. JUNIO MCMLX

PALAESTRA LATINA

Trimestres litterarum latinarum commentarii **BARCINONE** edendi

Constat in Hispania et America Hispanica: 60 pesetis; in Gallia: 8 francis; in Italia: 1.000 libellis; in Germania: 6'5 marcis; in Anglia: 12'5 solidis; in reliquis civitatibus, 2 dollaribus.

PALAESTRA ADULESCENTIUM: Constat in Hispania et America Hispanica: 20 pesetis; in Gallia: 2'5 francis; in Italia: 300 libellis; in Germania: 2 marcis; in reliquis civitatibus: 0'50 dolaris.

Pretium mittatur oportet ad **ADMINISTRATOREM**: Lauria, 5, Apartado 1042 - **BARCELONA** (10)
vel ad **PROCURATORES** singularum nationum
Scripta ad **Moderatorem**: Conde, 2 - **BARBASTRO** (Huesca)

Depósito Legal L - 12 1958

Editur Ordinarii et Superiorum permissu

I N D E X

ANN. XXX (Fasc. II) N. 170

M. JUNIO A. MCMLX

C. EICHENSEER, <i>Quod praeceptum ei sit observandum, qui vult scribere latine</i>	65
N. MANGEOT, <i>Aeneas in Orcum descendit</i>	75
M. PAOLILLO - F. ALOISE, <i>Portus</i>	80
AE. ORTH, <i>De Galeno Pergameno</i>	86
G. B. BEACH, <i>Plura de latina lingua inter doctos communi.</i>	94
J. M. ^o MIR, <i>Nova et Vetera: Ludus litterarius - Schola</i>	97
J. SIDERA, <i>Per Orbem</i>	103
BIBLIOGRAPHIA, Sidera, Ijsewijn, García, Molina, Aramendía, González, Philoponus, Marqués, Mir	107
PALAESTRA ADULESCENTIUM	
De capillorum cura apud Romanos	117
B. RODRIGUEZ, <i>Novissimum vulpis facinus</i>	118
J. PALOU, <i>De mirabili eventu Domini Quixoti</i> , I. RICART, <i>De Jove Statore</i> , P. CAPDEVILA, <i>De secundo bello Punico</i>	120
F. GARCIA, <i>Lupus et ovis</i> , P. PEREZ, <i>Fridericus II</i>	121
C. Marcius Coriolanus	122
De alumnorum commercio epistulari.	124
N. MANGEOT, <i>Periculosa cum bestia pugna</i>	126
E. MIEIRA, <i>Verborum aenigma</i> , G. GARCIA, <i>Ne me interfeceritis</i>	126
A. AVENARIUS, <i>Amor lucri ingenium acuit, Ad saltum equi, Solutiones.</i>	127
<i>Recubate molliter!</i> ; TORNER, FONTS, ARMENDARIZ, ORTIZ, LLORCA	128

PALAESTR A LATINA

LITTERARUM LATINARUM COMMENTARII
A SOCIIS CLARETIANIS EDITI

ANN. XXX (FASC. II) – N. 170

M. JUNIO

A. MCMLX

Quod praeceptum ei sit obser- vandum, qui vult scribere latine

Bartholdus Georgius Niebuhr, vir litteratissimus rerumque antiquarum peritissimus, die vicesimo septimo mensis Augusti anno millesimo septingentesimo septuagesimo sexto Codaniae (sive Hafniae¹) natus, mortuus est die secundo mensis Januarii anno millesimo octingentesimo tricesimo primo in urbe Bonna². Qui inde ab anno millesimo septingentesimo nonagesimo quarto Chilonii³ per duos annos litterarum studiis se dedit, quae illinc

* CChL = Corpus Christianorum, series Latina, Turnholti (*Turnhout*) in Belgio 1954 sqq.

CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum, consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussiae editum, Berolini (*Berlin*) 1863 sqq

CSEL = Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, Vindobonae (*Wien*) 1866 sqq.

ThILL = Thesaurus Linguae Latinae, editus jussu et auctoritate consilii ab academiis societatisque diversarum nationum electi, Lipsiae (*Leipzig*) MCM sqq.

1. BACCI, *Lexicon* 3, Romae 1955, p. 177: *Copenhagen*: Codania, Haphnia, Haunia, Hafnia.

SLEUMER, Albert, *Kirchenlateinisches Wörterbuch* 2, Limburg / Lahn 1926, p. 376: *Havnja*, –ae f.: *Kopenhagen*.

2. *Bonn*. Quod oppidum nunc est caput rei publicae Germanicae foederalis. Cf. PAL. LAT. n. 167: 29 (1959) 162: Germaniae foederalis. C. ThLL VI, 1 994, 50-52: foederalis GLOSS. v. 23, 25 (= 69, 6): foedera<les> dicuntur sacerdotes per quos foedera fiunt inter duas gentes, quae post bellum ad pacem redeant (*vel ventunt*) *deducta ex SERV. Aen.* 1, 62. Cf. *ibid.* p. 94, 69-995, 80: foederatus, –a, –um. Cf. VIT. LAT. n. 9. *Janvier* 1960, p. 84: Adenauer, Germanorum foederatorum cancellarius. Cf. ThLL: Index librorum scriptorum inscriptionum, Supplementum, Lipsiae 1958, p. 2 *involucris*: Ministerium rerum internarum foederis Germanici *Bundesministerium des Innern*).

3. *Kiel*. Quod oppidum prope a fine Germaniae ad septentriones spectantis situm est.

digressus primum Hafniae postea in Anglia et Scotia persecutus est. Anno autem millesimo octingentesimo in Dania ad rem publicam accessit, sex annis post in Borussia⁴, ubi rationem publicorum fructuum sumptuumque⁵ aliquatenus conturbatam mirum quantum composuit. His annis eam epistulam ad adolescentem quendam in litteras antiquas incubiturum datam scripsisse videtur, quae demum anno millesimo octingentesimo undequadragesimo, post ejus scilicet mortem, in publicum proposita est. Anno autem millesimo octingentesimo decimo discordiis variis commotus a negotiis publicis destitit. Sed cum esset acadēmiæ litterarum Borussicae sodalis, in academia⁶ nova Berolinensi scholas de historia Romanorum habere prospero cum eventu coepit. Deinde ab anno millesimo octingentesimo decimo sexto usque ad annum millesimum octingentesimum vicesimum tertium Romae munere legati Borussici functus Bonnam in Germaniam revertit, ubi, quo magis in vitam privatam concedebat, eo felicius in litteras antiquas inquirebat magistri munere quadamtenus usque ad vitae finem perfunctus⁷.

Ejus consilia etiamnum neutiquam obsoleta, quibus illum adolescentem, qui in animum induxit litteris antiquis cognoscendis studere, disertissime prosecutus est, in celeberrimis hujus generis numerantur, quippe quae non solum cuique, qui studia antiquitatis tractat, necessario sint observanda, sed etiam cuilibet, qui latine commentari cogitat, utique respicienda. Eminent autem inter ceteras hujus epistolae partes illud praeceptum quo quisque monetur, ne sermones latinis variarum aetatum arbitrato suo insolenter inter se permisceat, sed affectaturus colorem quendam certum exemplum scriptoris praestantioris sequatur. Accedunt aliae res diligenter spectandae, ut ratio sententiarum comprehensionem dilucide componendi atque necessitas sententias evidenter inter se conectendi. Tamen mirum est, quod ipse P. Nar-

4. *Preussen, Prusia, Prussia, la Prusse.*

5. Cf. commentarios, qui inscribuntur CICERO, Romae editos: 1 (1-58), fasc. 1, pag. 2 *involucris*, cf. pag. 10: publici fructus sumptusque administer = *Finanzminister, Ministro de Hacienda, Ministro de Finanzas.*

6. *Universitāt, universidad, università, université*; cf. BACCI, *op. mem.*, p. 680 sq.; vocabulo «academiae» utitur Johanens Rubenbauer. Cf. THLL I 245, 72-246, 22 *Academia*, —ae f. Cf. CIC. *Orat.* 11 fateor me... non ex rhetorum officinis, sed ex Academiae spatii exstitisse (TAC. *Dial.*, 32; QUINT. *Inst.* 12, 2, 23). In scriptis ecclesiasticis non raro usurpatur nomen «Athenaei». Cf. AAS 51 (1959) 401: Pontificium Athenaeum Lateranense universitatis titulo et honore decoratur; cf. *ibid.* p. 74-79 et 843. Cf. commentarios, qui CICERO inscribuntur: fasc. 2 (anni 1958), pag. 2 *involucris*: in maximo Athenaeo Romano, Mediolanensi, Patavino, eqs. Cf. THLL I 1031, 18-31 AUR. VICT. *Caes.* 14, 3: ludum Ingenuarum artium, quod Athenaeum vocant (*institut Hadrianus*). LAMPR. *Alex. Sev.* 35, 2: ad Athenaeum audiendorum et graecorum et latinorum rhetorum vel poetarum causa frequenter processit. HIER. *in Gal.* 3 *praef.*: omisssaque apostolicorum simplicitate et puritate verborum quasi ad Athenaeum et ad auditoria convenitur, ut plausus circumstantium suscitentur. *epist.* 66, 9: quando omne Athenaeum scholasticorum vocibus consonabat. SIDON. *epist.* 9, 14, 2: Athenaei subsellita.

7. Cf. opus, quod inscribitur: *Der Grosse Brockhaus*, vol. XIII, Lipsiae 1932, p. 363 sq.

cissus Liebert in hac epistolae parte latine reddenda id omiserit, quod Niebuhr omnibus magnopere inculcavit. Quod utrum consulto fecerit necne, non satis constat. Ut autem rationes variae verborum in latinum vertendorum inter se conferri possint, ea quoque afferuntur, quae Johannes Rubenbauer, magister linguae latinae celeberrimus idemque scriptor Thesauri, qui dicitur, linguae latinae⁸ clarissimus, in latinum convertit. Idem per duodequadraginta fere annos, quod sciam, id est per septuaginta quinque semestría, in academia Monacensi exercitationes⁹ latine scribendi habuit, quas die vicesimo quinto mensis Julii anno millesimo nongentesimo quinquagesimo sexto plus septuaginta annos natus finivit hora tertia postmeridiana (secundum recentioremodum horas computandi) pollicitus se etiam in posterum, si condiciones occasionesque ita ferrent, scholas quasdam habiturum, et testatus societate se quadam cum discipulis suis devinctum permansurum libentissimoque animo cuilibet succursurum, quoties difficultates magnae superandae essent. Qui etiamnum id studet, ut contentis viribus volumen octavum Thesauri linguae latinae conficiat, quo ea vocabula contineri noscuntur, quae ab *m* littera incohant¹⁰. Faxit Deus, ut res prospere procedat.

Totam autem Niebuhri epistolam, ut illuc redeamus, unde discessimus, P. Narcissus Liebert ordinis sancti Benedicti in latinum, qua polluit sermonis elegantia, transtulit. Hic compluribus commentariis, epistulis, opusculis latine redditis, quamvis magna ex parte essent argumenti difficillimi, tantam adeptus est gloriam, ut etiamnum in scholis hujus generis merito celebretur commendeturque cunctis latine scripturientibus¹¹ maximo cum fructu cum meditandus tum imitandus, cum non solum scripta, quibus de antiquitate agitur in ejusque condiciones varias inquiritur, in latinum converterit, sed etiam commentationes aetatis recentioris, quarum sententiae saepenumero nimium quantum a genere dicendi cogitandive antiquorum differunt, mente conceperit more Romanorum antiquorum verbisque expresserit Ciceronis elocutioni non absimilibus.

Ceterum Johannes Carolus Pulchrimontanus, quantum scio, ipso usus est magistro probissimo omniumque ore non mediocriter laudato. Quid mirum, si tamquam stella in caelo fulgebat, qui non solum admirationem sui non exiguam excitavit, sed multo magis demonstravit, quam flexibilis etiam-

8. Cf. *LATINITAS* 5 (1957) 115: Joannes Rubenbauer ex collegio scriptorum «Thesauri Linguae Latinae». Cf. J. JIMÉNEZ, C. M. F., *Thesaurus Linguae Latinae*, PAL. LAT. n. 134: 22 (1952) 283-185.

9. Cf. *PLIN. nat.* 11, 68: *exercitationem... sollemnem habent* (=ThLL v, 2 1380, 58).

10. Cf. *SERV. Aen.* 6, 104: *si pars sequens orationis a vocali incohet*. *CASSIOD. Gramm.* vii 163, 2: (*ex Papiriano*) *litteram a qua sequens incohat verbum*. Cf. ThLL vii, 1 969, 49 53; 970, 63. 70.

11. Cf. FORCELLINI, *Lexicon totius latinitatis*, tom iv, Patavii 1940, p. 265.

num lingua latina esset idoneaque ad sensa mentis verbis explicanda, atque id quidem ea quoque aetate, qua homines, ut Johannis¹² Papae Vicesimi Tertii verbis utar, jam coepissent similiter atque eae, quas fabricarentur, machinae algidi et duri et amoris expertes existere¹³. Tamen providentia divina videtur esse effectum, ut in Narcisso, patre illo reverendo, genius romanus cum Christiano conjungeretur. Idem cunctis quaestionibus recentioribus quamvis interdum difficillimis prorsus apertus multumque etiam in disciplinis naturalibus, quae hodie tanti aestimantur, versatus mente comprehendit cuncta, quibus commoverentur hominum animi non raro incerti, quorsum verterent. Indoles autem ejus natali solo singulariter praeformata¹⁴ esse videtur. Nam Augustae Vindelicum¹⁵, in municipio provinciae Raetiae¹⁶ jam initio splendidissimo natus est die duodevicesimo mensis Martii anno millesimo octingentesimo quadragesimo quarto. Hujus provinciae olim romanae situm condicionesve Publius Cornelius Tacitus, celeberrimus ille rerum scriptor romanus, laudibus extollit. Nam ait: «Et haec quidem pars Sueborum in secretiora Germaniae porrigitur: propior, ut, quo modo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas, fida Romanis; eoque solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus atque in splendidissima Raetiae provinciae colonia¹⁷». Hujus provinciae caput circiter annum quintum decimum ante Christum natum conditum computatur. Quod oppidum sesquialtero saeculo transacto circiter annum centesimum vicesimum primum nomine municipii decoratum insignis redditur ex illo tempore Aelium ab imperatore P. Aelio Hadriano cognominandum. Postea Diocletiano imperante circiter tertium saeculum exiens Raetia in duas partes dividitur, in Raetiam primam et secundam. Illius pro-

12. Cf. *Collectanea Biblica Latina*, vol. XIII, Romae 1959, pag. 3: IOHANI XXIII PONTIFICI SUMMO AUCTORES LAETI OBTULERUNT. Hoc loco nomen Summi Pontificis per *h* litteram scribitur. Quam scripturam antiquissimi euangeliorum codices testantur. Cf. PAL. LAT. n. 162: 28 (1958) 351, adn. 1.

15. *Osservatore Romano*, A. XCIX. - n. 82 (30.049) *Giovedì 9 Aprile 1959*, p. 1; *Acta Apostolicae Sedis (=AAS)* 51 (1959) 302; PAL. LAT. n. 166: 29 (1959) 66; *Ephemerides liturgicae* [Romae] 73 (1959) 368. Cf. *ibid.*: «Pro dolor, sunt sat multi, qui mira progressionem artium abnormiter capti, Latinitatis studia et alias id genus disciplinas repellere vel coercere sibi sumant, ut quam maxime calculis et rationibus dediti et machinatores novae aetatis sint cives».

14. Cf. FORCELLINI, *Lexicon totius latinitatis*, tom. III, Patavii 1940, p. 810. Cf. TERT. *apcl.* 1, 10, 54 sq. (Chl. 1, 86): quanti enim ad malum reformantur (*var. l.*: praetormantur)! quanti transfugae in perversum!

15. «Augusta Vindelicum seu Vindellicorum» = *Augsburg*. Cf. THLL II 1418, 79-81: ITIN. *Anton. Aug.* p. 249. Cf. AAS. 51 (1959) 434: Augusta Vindellicorum.

16. Cf. CIL V 3936 PROCURAT(or) AVGVSTOR(um) ET PRO LEG(ato) PROVINCIAI RAITIAI ET VINDELIC. ET VALLIS POENIN(ae). Animadvertite quaeso hoc exemplum monumentumque *ae* diphthongi sic enuntiatae, quasi sit *ai*.

17. TAC. *Germ.*, 41 (ed. Gudemann.) Berolini 1916, pg. 209 sq.

vinciae tum Curia¹⁸ caput electum est, hujus Augusta Vindelicum comprobatum. Sed jam illa aetate primum dioecēsis Christiana ibi constituta creditur non quidem litterarum monumentis testata sed multis vasis fundamentisque aedium Christianorum propriis effossis. Ibi Afra, virgo sancta et martyr, circiter annum ducentesimum nonagesimum a Narcisso, episcopo reverentissimo¹⁹, ad religionem catholicam complectendam²⁰ conversa pro Christo Dei hominumque mediatore et aeternae salutis uno auctore sanguinem profudisse in rogo combusta traditur. Hanc Venantius Fortunatus, celeberrimus ille poëta Christianus, qui saeculo sexto Raetiam peragravit, summopere cultam atque celebratam cantavit his versibus:

Pergis ad Augustam, qua Virgo el Licca²¹ fluentant.

Illic ossa sacrae venerabere martyris Afrae²².

Quid igitur mirum, si illum, de quo agimus, luce vix aspecta ibi lavacro regenerationis ecclesiae Dei universali incorporatum parentes prisca tempora Christianorum recordati nominaverunt Augustinum, ex illo scilicet rhetore celeberrimo Mediolanensi, episcopo postmodum Hipponensi atque ecclesiae doctore omnium longe doctissimo et humanissimo et eloquentissimo, qui scientia scriptorum optimorum auctorumque locupletissimorum linguae latinae imbutus mysteria Christiana singulariter comprehendit, explanavit, descripsit²³.

His omnibus prosperis praemonitus condicionibusque commodis commotus gymnasium Augustanum proxime ab abbacia Benedictina Sancti Stephani situm frequentavit. Hujus disciplinae curriculo rite quin etiam

18. *Chur*. Est oppidum in Helvetia situm.

19. Modi gerundivi non est in latino gradus superlativus. Ob id ipsum «reverentissimus» passive usurpatur. Cf. *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, ed. Ed. Schwartz, tom. II, vol. 4, Berolini et Lipsiae 1932, p. 26, 14 (=LRO M. *epist.* 41, 1): ab ipsis reverentissimis episcopis. *Ibid.* tom. IV, vol. 2, Argentorati 1914, p. 142, 7 sq.: jubete ergo ea quae judicata sunt a Photio et Eustathio reverentissimis episcopis relegt. p. 142, 11: a praefatis reverentissimis episcopis. p. 144, 8: adversus Hibam reverentissimum episcopum p. 144, 19: reverentissimae et sanctissimae memoriae Johannem. tom. I, vol. 3, p. 48, 5: sororem plissimam (*varia lect.* reverentissimam). tom. I, vol. 5, p. 9, 27 sq.: inter reverentissimas matronas. p. 362 10: reverentissimis palatinis. tom. I, vol. 4, p. 164, 6: multi reverentissimi clerici. p. 223, 6: reverentissimae Pulcheriae. p. 175, 11: et praesit reverentissimo monasterio. tom. II, vol. 3, pars 1. CODEx Justinianus 1, 3, 25, 1; 1, 3, 25, 2; 1, 3, 28, 1; 1, 3, 28, 3; 1, 3, 28, 4, multisque aliis locis. GREG. M. *Dial.* 2, 35 (ed. Moricca, Romae 1924, p. 130, 9): et reverentissimum virum Germanum episcopum. —Innumerabilia alia exempla exstant.

20. Cf. Litteras encyclicas «Princeps Pastorum» Johannis XXIII: qui catholicam amplectuntur religionem (AAS 51 [1959] 851).

21. Hi duo fluvii hodie appellantur *Wertach* et *Lech*.

22. VEN. FORT. *Mart.* 4. 642 sq. (*Mon. Germ. Hist.*, auct. ant. IV, 1 p. 368).

23. Cf. TESTARD, Maurice, *Saint Augustin et Cicéron*, t. I: *Cicéron dans la formation et dans l'oeuvre de saint Augustin*, t. II: *Répertoire des textes*, Paris 1958; HAGENDAHL, Harald, *Latin Fathers and the Classics*, Göteborg 1958 (*Studia graeca et latina Gothoburgensia*, VI).

excellentissime transcurso²⁴ die vicesimo mensis Maji anno millesimo octingentesimo sexagesimo quarto illud monasterium a Sancto Stephano nominatum ingressus est²⁵, ubi ei nescio quomodo Narcissus nomen manachicum²⁶ inditum est, nomen videlicet illius episcopi primi Augustani. Ibi votis nuncupatis²⁷ tribus annis post sacerdotio auctus²⁸ est. Deinde Herbipoli²⁹ per duos annos in philológiam incubuit. Tum a professoribus³⁰ publice cum temptatus tum comprobatus commentatione academica confecta, quae est de doctrina Taciti³¹, in doctores palam promotus est³². Hoc diplomate³³ tam exornatus quam expeditus Augustam Vindelicum reversus munia magistri praeceptorisque exsequenda suscepit. Inde ab anno millesimo octingentesimo duodeseptuagesimo discipulos superiorum potissimum classium linguas antiquas Graecorum Romanorumque docuit, per complures annos etiam Hebraeorum. Anno autem millesimo octingentesimo nonagesimo primo toti gymnasio moderando praefectus est. Quod munus tanta sapientia, prudentia, dexteritate explevit, ut memoria ejus dulcissima permanserit omnium animis infixata. Die vero vicesimo secundo mensis Martii anno millesimo nongentesimo tertio in morbum mortiferum incidit et tribus diebus post, id est a. d. VIII Kalendas Apriles, corona confratrum cinctus ecclesiaeque sacramentis

24. Cf. *Cod. Theod.* 6, 35, 14: quindecenni transcurso curriculo (=ThLL IV 1507, 56 sq.)

25. Cf. *AUG. epist.* 211, 5 (CSEL 57, 360, 4): quando ingressae sunt monasterium. *GREG. M. epist.* 11, 15 (*Mon. Germ. Hist., epist.* II, 277, 23): si ingressus monasterium non fuisses.

26. Cf. *CASSIOD. Hist.* 1, 11, 1 (CSEL 71, 33, 2 sq.): qui conversatione monachica illo tempore fruebantur. 6, 1, 12 (p. 307, 44 sq.): tonsus monachicam simulabat vitam. *GREG. M. epist.* 9, 157 (*Mon. Germ. Hist., epist.* II, 159, 1 sq.): divini motus inspiratione compunctus gratiam monachicae conversationis appetit. 1, 40 (p. 55, 18 sq.): Si quos autem a clericatu in monachicam conversionem venire contigerit, non liceat eis... eqs.

27. Cf. *Cic. Att.* 8, 16, 1: cum ante lucem vota ea quae numquam solveret, nuncupavit. *Phil.* 3, 11: ante lucem vota... ea nuncupavit. 5, 24: votis nuncupatis. Cf. *Pium XII*: ob nuncupatum castitatis votum (*AAS* 46 [1954] 177), *ibid.*: ...qui adolescentes ab ingrediendo Seminario vel a Religiosis Ordinibus ac Sodalitatibus a sacrisque nuncupandis votis avertere contendunt...

28. Cf. *SVER. Vit.* 5: non solum honoribus verum et sacerdotis amplissimis auctus (=ThLL II 1355, 46 sq.). *CIL* XIV 3568: (sacer)DOTIO AVC(tus), *litteras mancas supplevit Mommsen* (ThLL II 1355, 58). Cf. *litteras encyclicas Pii XII* «Sacra virginitas»: Considerent parentes quanto sibi honori sit suum filium cernere sacerdotio augeri (*AAS* 46 [1954] 190).

29) Herbipolis, — is f. = Würzburg. Hoc oppidum in Franconia inferiore ad flumen Moenum situm est. Cf. *CIL* XIII 7070, 14 (*saec. I init.*) MOENVVS.

30. Cf. *SPART. Hadr.* 20, 2 (ed. Hohl, Lipsiae 1955, p. 21, 13 sq.) / *Hadrianus* apud Alexandriam in musio multas quaestiones professoribus proposuit et propositas ipse dissolvit.

31. Wirceburgi (=Herbipoli) 1868),

32. Cf. *KREBS-SCHMALZ, Antibarbarus der lateinischen Sprache* 7. 1, Basel 1905, p. 400; cf. *BACCI, Lexicon* 3, Romae 1955, p. 355: in doctorum numerum cooptari, adlegi, adscribi; doctoris gradum dignitatemque assequi, consequi, mereri; laurea donari, honestari, decorari.

33. Cf. *ThLL* v, I 1225, 68-1226, 21: diploma, — atis n.

efficaciter confirmatus obdormivit in Domino praestolatus adventum Christi suos a mortuis resuscitaturi.

Hic vir cum sapientissimus tum modestissimus epistolam Niebuhri dignam arbitratus, quae omnibus cognoscenda neque umquam neglegenda proponeretur, illa verba in latinum convertit ratus non solum adolescentibus in philologiam incubituris, sed iis quoque, qui sacris officiis se dederent totos, consilium edendum esse, quo, quoties latine scriberent, libentes monitique memores uterentur. Unum igitur, qui latine commentari in animum induxit, colorem sermonis servet oportet aetatem quandam litterarum latinarum imitatus vel scriptorem quandam praestantio³⁴. Nemo autem est, quin sciat in lingua latina tria praecipue genera dicendi distingui solita, genus humile seu exile et genus medium et genus sublime. Sermo autem cotidianus in genus dicendi humile refertur. Qui ergo in colloquiis familiaribus auribus oculisque inoffensis usurpaverit verba telephonandi³⁵ vel telegraphandi vel photographandi vel chionodromandi³⁶, —nisi schiandi (*schiare*) verbum videatur inducendum—, aliis dicendi generibus usurus rem elegantius verbis exprimet. Nam telephonice cum amicis colloquetur, magistrum suum telegraphice de aliqua re certio³⁷ faciet, imagines photographicas conficiet³⁷, denique hiemis mensibus oblongis soleis per nives fulgidas cursu citato prolabetur³⁸. Haec ergo discrimina qui diligenter observaverit, ne teretes quidem is aures offendet, immo brevi certior fiet, quid suis ipsius sententiis valeat ad hominum animos cum commovendos tum delectandos.

Post hoc prooemium aequo prolixius in verba epistolae laudatae ipsa³⁹:

•Cum mihi mater tua suavissima scripsisset videri te propenso animo inclinare ad antiquarum studia litterarum, non solum laetari me respondi, sed orare etiam ipsam patremque tuum, ne forte aliis vivendi consiliis tibi constitutis ab illa te voluntate avocarent. Cum enim philologia —ita fere, opinor, rescripsi— quasi dux esset ceterorum studiorum, si quis hanc artem aetate puerili, perinde ac si per totam vitam esset professurus, summa tractaret industria, optime eum sibi viam aperire ad quamlibet aliam in academia amplectendam. Jam vero tam caram habes philologiam, ut tibi adolescenti, qua tecum caritate familiaritateque sum conjunctus, nullam aliam vitae

34. Cf. BACCI, *Lexicon* 3, p. VIII.

35. Cf. BEACH, *VITA LAT.* n. 9, *Janvier* 1960, p. 100 sq.

36. Cf. LURZ, *SOC. LAT.* 8 (1940) 2; 18 (1952) 16, 18, 20. chionodromare = *schifahren*, *esquiar*, *sciare*, *skier*, *to ski*. Cf. opusculum quod inscribitur: *Linderbauer, P. Benno OSB.: De verborum mutuatorum et peregrinorum apud Ciceronem usu et compensatione*, Métaeae (=Metten) 1891/92, pag. 61.

37. Cf. BACCI, *op. mem.*, p. 277.

38. Cf. BACCI, *op. mem.*, p. 570 sq., EGGER, *Latinitas*. 4 (1956) 119 sq.

39. LIEBERT, P. Narcissus, *Lateinische Stilübungen*, Augsburg 1905, p. 55-61.

condicionem optare malim praeter hanc ipsam. Est enim nulla nec tranquillior nec jucundior, nulla quae, sive officia sive usum spectas, melius consular animi paci honesteque factorum conscientiae. Quam saepe me non sine magno dolore paenituit, quod illa relictata transii ad publica negotia et contentiones, unde dubito an ne senectute quidem urgente perpetuo possim conquiescere. Ac magistri quidem munus ut summa commendatur sanctitate, ita profecto, quamvis multa mala cogitatam ejus speciem imminuant, humanissimum quemque vel maxime perducit ad vitam beatam. Hoc ego quondam mea sponte suscepturus eram: quod utinam persequi licuisset! Jam cum in ingenti rei publicae quasi campo omnes industriae nervos intenderim, me certe fastidiosorem evasisse intellego quam ut etiam nunc illud munus subire possim: tibi vero cum ex animo bene velim, exopto, ne tali captus fastidio otium fugere cupias illorum finium angustorum, quibus aequae ac tu munus meam ego transegi pueritiam.

Scripserat igitur tua velle te mihi commentationem exhibere, qua et industriam tuam probares et, quantum jam profecisses, in meam perferres notitiam. Quod ut te adhortaretur, eam oravi, non solum ut sincerissime tibi me studere tibi tuisque inde perspicuum esset, verum etiam quo in ipsa philologia, cum quid petendum sit tum quae viae eo ferant aut deducant, satis habeo exploratum, ut et eum, cui ex illis unam inire contigerit, ne decedat confirmem et eum, qui sit aberraturus, ex animi mei sententia ut caveat moneam, idemque quo deventurus sit, nisi ad viam redierit, indicem. Ego quidem cum plerumque duce carerem et aliquando eos, qui ducere possent, nimia indulgentia monentes neglegerem, meam viam feci per multa ac densa dumeta. Forte fortuna —deo sit gratia— nunquam e conspectu amisi propositum et cursum relictum repetivi; sed multo propius ad finem accessissem nec tot pertulissem labores, si quis viam mihi monstrasset. Quod ob indulgentiam maxime omissum esse non ignoro, tum quod non nemo videtur operam detrectavisse, quo minus id efficeret, ut, quae praeciperet, a puero pro sua aetate parum modesto recte intellegerentur. Nec me fugit consilium a voluntate mea alienum certe mihi stomachum fuisse moturum: si tamen a perito datum esset, tum saltem in pectus demisissem et nunc grato animo aestimarem, etiam si acerbissime fuisset vulneratus.

Fateor libenter et vere possum hoc facere, commentationem tuam honorificentissimum industriae tuae testimonium et quantum illis plus sex annis, cum ultimum una fuimus, laboraveris et didiceris, summo me gaudio videre. Multa te video legisse cum scientiae cupiditate et animi attentione. Jam vero hoc primum aperte te moneo, ut sermonem latinum, qualis in te sit, examines et hoc in genere aliquid desiderari tibi persuadeas. Nolo te reprehendere, quod nonnunquam in legem grammaticam peccaveris; hac enim de re nihil dissentio a Spaldingio meo —cui ossa bene quiescant— qui in schola nihil minus indignabatur, dummodo adnotando paulatim illud extirparet.

Pejus se res habet, quod saepe numero deficiis in periodis, quod falsis uteris vocibus, quod sermo tuus turgidus est ac dissolutus, quod verba ineleganter transfers.

Adeo non simpliciter scribis, ut sententiam, quae certa animo tuo obversetur, ambitiose efferas. Quod non copiose et quasi rotunde scribere potes, non reprehendo; nam etsi fuerunt nonnulli, superioribus maxime temporibus, qui eximio praediti ingenio eximiaque conformati ratione jam pueri id probe callerent, plerumque tamen ne esse quidem potest talis perfectio. Ubertas enim orationis et maturitas posita est in maturitate animi: quae per aetatis tantum gradus progreditur. Semper vero et possumus et debemus nec fucatae virtutis speciem captare et simpliciter recteque cogitare ac loqui. Hic igitur accipe a me utile praeceptum. Cum latine commentaris, quae diciturus es, quam maxime potes subtilitate tecum cogita et quam simplicissimis verbis absolve. Cognosce compositionem summorum scriptorum et interdum in una et altera periodo imitanda ita te exerce, ut in convertendo compositionis pedes dissolvas, dissolutos latine reddendo restituere coneris, qua quidem in exercitatione non tibi opus est magistro; sed ita velim id facias, ut, cum ad iudicandi maturitatem perveneris, ex hac quasi meditatione capias fructum. In scribendo quaere diligenter, num tua oratio eundem referat colorem: Ciceronem et Livium an Tacitum et Quintilianum sequaris, nihil curo; sed certum aliquod tempus erit tibi deligendum, aut proveniet confusum quiddam ac varium, quod diligentes grammatici non minus indignantur quam si germanice scribendo sermonem medii saeculi XVII et huius aetatis permisceas. Persequere artem coniungendi sententias, sine qua, quidquid perhibetur latinum, excruciat legentes. Maxime vero animum adverte ad translationes; in his enim quod non omni vitio caret, non est ferendum. Et hanc ipsam ob causam latine scribendo tam egregie instituimur ad universae orationis elegantiam⁴⁰, quo in genere secundum a latino locum

40. Haec verba huius praecepti singulariter composita Johannes Rubenbauer mense Februario, anno p. Chr. n. 1954 hunc in modum, dum in academia Monacensi exercitationes habet recte scribendi, latine reddidit:

Latine cum commentaris, ea, quae diciturus es, quam maxima poteris perspicuitate excogitato (mente concipito) et verbis quam simplicissimis (quam simplicissima) exprimito (efferto). Atque (etiam) comprehensionem (continuationem) scriptorum maximorum cognoscito (cognoscas) et his imitandis te exerceto (exerceas) nonnullas partes ita convertendo, ut membra dissolvas dissolutaque in latinum vicissim vertendo restituas, quam ad exercitationem tibi magistro (magistri institutione) non erit opus (quam ad exercitationem duce non egebis). In scribendo autem sollicito requirito (requiras), num sermo tuus uno sit colore, qua in re nihil mea interest (nihil curo),

obtinet sermo gallicus. qui ne ipse quidem patitur quidquam ineptum, quod Germani in suo sermone mirum quantum neglegunt.

Rectissime fecisti, quod duas illas commentationes, quas exarasse te commemoraveras, non misisti, quoniam de his quidem rebus omnino non potes sano uti iudicio.

Disce, dulcissime, disce diligenter! Semper explora, quid jam cognoveris, et in dies doctior fieri stude; haec enim cognoscendi ratio cum ab omnibus omni vita amplectenda est, tum vero ab adolescentibus, quorum integri adhuc animi novitate litterarum ac dulcedine delectantur. Qui vero commentarium de qualicunque re conscribit, is profecto, quamvis infitias eat, vult docere; docere autem nemo potest sine aliqua sapientia, quo dono, si modo appetimus, compensat deus deficientem adolescentiae alacritatem. Atqui sapiens esse non potest adolescentulus. Nec licet ita se defendere, ut sibi ipsi dicat talia se elaborare, quo argumenta quaedam accuratius perspiciat. Hac mente qui id facit, perperam agit et cum suo damno. Incomposite potius litteris consignet, quae omni jam cogitatione pertractavit; ne stilum prehendam, ut inter scribendum meditetur. Qui in orbem redigere studet, quae, sive res sive verba spectas, ne umbram quidem perfectionis habere possunt, in maximum is adducitur periculum, ne in specie et indiligentia acquiescat aut pessimam perniciosissimamque male scribendi exercitationem consequatur. O felicem arbusculam, quae in bono solo opportunoque loco posita a prudenti custode in rectum revocatur et firmissima succrescit! Sin immodica irrigatione in altum promissa invalida est et mollis, sine praesidio et adminiculo venti ictibus exposita, per omnem vitam materia ejus erit soluta et prava statura».

CAELESTIS EICHENSEER, O. S. B.

Ex archiabbatia Ottiliensis. in Germania.

utrum reddas sermonem Ciceronis et Livi an Taciti et Quintiliani, dummodo unum aliquod spatium eligas, ne varietas informis (confusum quiddam atque permixtum) oriatur, qua grammaticus verus non minus offenditur (quam aequae... aegre fert, ac si...) quam si germanice loquens confundas sermonem anni millesimi sescentissimi quinquagesimi cum sermone anni millesimi octingentesimi. Praeterea discito (discas) artem conectendi sententias (sententiarum conectendarum), qua carens, quicquid tamquam latine (latinum) scriptum perhibeas, animos legentium obtundas. Praecipue denique diligens esto (sis) in usu translationum (in verbis translatis adhibendis; in verbis transferendis), qua in re quidquid non omni caret vitio, perferri non potest, quo fit, ut, qui latine scribere didicerit, omnibus modis bene scribere sciat.

Cf. SEYFFERT *Palaestra Ciceroniana* 1886, p. 218. Cf. etiam H. TONDINI, *De Ciceronianae imitationis ortu et progressionem ab exordio renatarum litterarum ad P. Bembum*, *LATINITAS* 7 (1959) 166-181.

Aeneas in Orcum descendit

Summi momenti libros, si recte intellegere velimus, qua mente quaque aetate sint conscripti, intellegi oportet. Quod et de sexto Aeneidos libro dicendum videtur. Bella enim civilia, quae ante Vergilium natum gesta sunt effecerunt, ut optimi quique, inter divina et humana jura impie protrita misere jactati, id sibi quaestionis ponerent, num boni eandem ac mali post obitum sortem essent consecuturi. Atque quo pejus injustitia imperabat justitiae, juri injuria, eo majorem spem concipiebant venturum aliquando, qui pristinum ordinem restitueret (Cic. *Leg.* 2, 36). Nec multi docti inveniebantur, qui Tartari fabulas pro veris haberent. Qui in tanta rerum perturbatione et mundum divina regi providentia et poenas aeternas fore malis credebat et beatitudinem bonis, is se meditationibus mysticis dare solebat, quas secta Stoica jutor et Posidonius potissimum alere studebant. (cf. Cic. *Tusc.*; *Somnium Scipionis*). Hac ipsa turbulenta aetate Vergilius natus est nec secus atque alii plurimi philosophia Epicuræa animi tranquillitatem et pacem se consecuturum sperabat. Sed labanti imperio ordine firmo per Augustum reddito id coepit consilii conscribere carmen, quo —Homerum imitans— animorum post discessum sortem illustraret et futura imperii fata ore Anchisis praediceret. Copiosa quidem ei ex litteris graecis suppetebat materia nec deerat Ulixis in Orcum descensus (libro sexto); sed cuncta ordine poëtico et concinno complecti negotium sane arduum fuit. Attamen difficultates omnes vicit ingenium Vergilii ac labor improbus. Etenim actiones epicae, sermones, descriptiones mira inter se variantur arte. Ipsa quoque actio princeps nunquam languet, sed inde ab exordio ad finem usque augetur et in praeclarissimum Anchisis sermonem desinit (752-886), culmen totius libri et coronam. Ac levis ille metus, quo qui exordium legit tenetur, in laetam spem transit. Nam sicut Aeneas ex sescentis periculis evasit incolumis, ita et Roma, licet pessima quaeque passura, ex umbris ad lucem aliquando emerget. Hanc artem poëticam ac tale drama actuosum nemo deinceps vates latinus est assecutus, ne Ovidius quidem.

Sed quid potissimum Vergilius libro sexto intendit? Volebat ut Anchises futura imperii fata praediceret, Aeneas, populi Romani pater ac stirps, ad illustria facinora inflammaretur, Augustus imperator ea, quae omni opera et contentione persequeretur, poëtice illustrata videret, praeterita cum praesentibus, praesentia cum futuris una eademque imagine conjuncta et se ipsum imperii benefactorem ac mundi servatorem. Sed Aeneam, ut Anchisem genitorem videre posset, in Orcum descendere necesse erat. Praeterea Vergilius Homerum, quem quilibet tunc aetatis doctus Romanus apprime noverat,

imitando permulta dicere debebat, ne legentes spe dejicerentur.

Quibus praemissis in ipsam libri sexti compositionem intran us.

AENEAS ET SIBYLLA 1-155

Describitur Apollinis templum 13-33.

Subito Sibylla adest. Incipit drama: «Poscere fata tempus est» 45.

Jubet Sibylla Aeneam orare: «Cesses in vota precesque, Aenea?» 51.

Jam orat sollemniter, et ut ipsa Sibylla cantet, flagitat: «Ipsa canas, oro» 56-76.

Vaticinatur Sibylla «plena deo» plurima esse Aeneae ferenda pericula, plurima facienda proelia, dum eo, quo tendat, tandem perveniat: «Tu ne cede malis, sed contra audentior ito» 77-96. «Obscura vera involvens» 100.

Tum Aeneas petit a Sibylla, ut sibi in Orco genitorem videre liceat. Adulatur: «Potes namque omnia» 98-123.

Annuit quidem Sibylla, sed tria poscit: ut quaerat ramum aureum, Tartari clavem 136-148; Misenum inhumatum sepeliat 149-152; hostiam diis inferis mactet 154-155.

DESCENSUS PARATUR 156-263

Mors Miseni 156-174; sepulturae praeparatio: animum intende: «Ergo omnes magno circum clamore fremebant» 175; quattuor spondaeos!

Inventio rami aurei 185-211.

Funus 211-235.

Hostia diis inferis mactatur 236-263.

DESCENSUS 264-900

«Di, quibus impertum est animarum umbraeque silentes
Et Chaos et Phlegeton, loca nocte tacentia late,
Sit mihi fas audita loqui, sit numine vestro
Pandere res alta terra et caligine mersas». 264-267.

Cum nefas esset vel scire sedem dei Tartari, sollemnem poëtae supplicationem multum admiramur.

ADITUS TARTARI 268-294

«Ibant obscuri sola sub nocte per umbram
Perque domos Ditis vacuas et inania regna». 268-269.

Ad hos versus praeclarissimos animum intende!

ACHERON 295-416

«Hinc via Tartarei quae fert Acherontis ad undas,
Turbidus hic caeno vastaque voragine gurgis
Aestuatur atque omnem Coccyto eructat harenam». 295-297.

Quam pulchre Charon portitor pingitur! 298-304: «Stant lumina flamma»...

Describuntur animae 305-316: Attende imaginem foliorum et avium!

Aeneas animas quasdam videt 333-383.

Aeneas, Charon, Sibylla 384-416.

Jam animas Orco detentas consideremus. Primum veniunt infantes vagienteae et flentes, quos dulcis vitae exsortes atra dies ab ubere matris

rapuit et acerbo funere mersit. Nesciunt, cur sint nati. Fatum juxta ipsas cunas posuit arcam. Carmen hoc funebre simplicitate sua suavissimum:

•Continuo auditaē voces, vagitus et Ingens
Infantiumque animae flentes, in limine primo
Quos dulcis vitae exsortes et ab ubere raptos
Abstulit atra dies et funere mersit acerbo». 426-429.

Animadvertite spondaeos: «voces, vagitus, flentes»; dactylos: et «ab ubere raptos / abstulit atra dies et funere mersit acerbo».

Deinde veniunt, qui falso olim crimine capitis damnati fuerant; nunc verum non «sine sorte», non sine iudice Minos quaesitor urnam movet et iuste iudicat «vitas et crimina discens».

Tum veniunt, qui insontes manus sibi intulerunt et vitae perosi animas projecerunt. Quantopere nunc paupertatem et duros perferre labores vellent! Sed fas obstat. Attende: «letum-lucem; projecere-peperere»: 434-439.

Postremo veniunt (440-476) «quos durus amor crudeli tabe peredit» —tragoedia humana totiens repetita—. Ne nunc quidem durus amor eos quiescere sinit, sed curis vexat. Inducit Vergilius in ipso medio libro —450— mira arte Aeneam videntem Didonem infelicem:

•Errabat silva in magna» 450.

nonne eam membra trahere vides?

Infelix Dido...

Illa solo fixos oculos aversa tenebat,

Nec magis incepto vultum sermone movetur,

Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.

Tandem corripuit sese atque inimica refugit» .. 469-472.

Quae dicuntur et quae tacentur, poëtam summum demonstrant.

Denique veniunt, qui fortiter pugnando ceciderunt 477-547.

Relinquamus quae subsequuntur et *Tartarum ipsum* videamus 458-627.

Quam sit terribilis locus iste, apertum manifestumque reddit poëta:

•Respicit Aeneas, subito sub rupe sinistra

Moenia lata videt triplici circumdata muro,

Quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis,

Tartareus Phlegeton torquetque sonantia saxa». 548-551.

Considera consonantes duras: *r, s, t, c*. Alliterationes: «respicit-subito, rupe sinistra, torrentibus Tartarus torquetque, sonantia saxa. Vis, virum, valeat» 553; «sedens-succincta-exsomnia, servat» 555; «stridre-ferri-tractaque catenae» 558. Porro discimus, quis sit iudex ejusque ministri: Radamanthus rex Cretae, Tisiphone ultrix, agmina sororum Eumenidum 566-579. Qui sint malefactores eorumque poenae Sibylla docet 580-624. Haec quoque libri pars pulcherrima est. Pinguntur poenae damnatorum, qui sola fama erant cogniti: Titanes, qui caelum rescindere sunt aggressi et Jovem de throno deturbare. Salmoneus Jovis fulgur et tonitrum imitatus; Tityon gigas, cui vultur immanis rostro obunco immortale jecur tondet et viscera rimatur cuique nulla datur requies. Ixion et Perithous, super quos saxum perpetuum

casurum pendet. Paratae quidem sunt epulae lautissimae, sed eas attingere Furiarum maxima prohibet 580-607. Ipse legas velim versus immortales.

Postremo veniunt, qui patriam auro vendiderunt tyranno; qui leges auro condiderunt vel sustulerunt; qui ipsam filiam constupraverunt. Poenae non describuntur, sed tribus versibus qui omnem superant descriptionem referuntur:

• Non mihi si linguae centum sint oraque centum,
Ferre vox, omnis scelerum comprehendere formas,
Omnia poenarum percurrere nomina possim • 625-627.

ELYSIUM 637-678

Scaenas damnatorum tristes beatorum sequuntur jucundae. Parcus est poeta in pingendo Elysio, non vult legentes imaginum copia fatigare, sed ut ipsi fingere et pingere pergant, inducit. Quare Elysi ejusque incolarum descriptio brevis omnibus legentibus summae fuit et erit admirationi.

• Devenere locos laetos et amoena virecta
Fortunatorum nemorum sedesque beatas •. 638-639.

Animadvertite: Fortunatorum nemorum sedesque beatas! Beatorum felicitatem cum non more Christiano posset intellegere, in ludis gymniciis consistere dicit:

• Pars in gramineis exercent membra palaestris
Contendunt ludo et fulva luctantur arena.
Pars pedibus plaudunt choreas et carmina dicunt •. 642-644.

Ut gentes multae olim viros fortissimos una cum armis sepelire consuerant, ita et hic arma, currus, hastae canspiciuntur. Celebrantur ii praesertim, qui ob patriam vulnera accepere, sacerdotes casti, vates, qui Phoebodigna locuti, vitam artibus excoluere, qui aliis bene fecere. Quos omnes vitia nivea cingit 660-664.

VALLIS LETHAEA 679-887

Haec pars Aeneae descensum finit scaenamque summi ponderis continet: Anchisis orationem sollemnem, qua futuram populi romani sortem vaticinatur 752-887. Suaviter pingitur, quomodo Anchisem patrem tandem videat. Anchises lustrat animas inclusas; sed subito:

• Aeneam, alacris palmas utrasque tetendit
Effusaeque gentis lacrimae et vox excidit ore:
Venisti tandem tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas? Datur ora tueri,
Nate, tua et notas audire et reddere voces •. 685-689.

Attende spondaeos 687. —Noverat pater filium venturum: •Nec me mea cura fefellit• 691. Noverat quanta pericula esset expertus. Metuerat ne Dido noceret. Brevis oratio omnia continet. Breviter quoque Aeneas respondet:

...tua me genitor, tua tristis imago
Saepius occurrens haec limina tendere adegit.
...Da jungere dextram,
Da, genitor, teque amplexu ne subtrahe nostro • 695-698.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter frustra comprehensa manus effugit imago •. 700-701.

Versus breves, sed arte venustissima. Describuntur porro animae, postquam ab omni labe sunt purgatae, in corpora redibunt, nunc verum ad fluminis Lethaei undas longa oblivia potant. Non possum non notare versus celeberrimos:

•Hunc circum innumerae gentes populique volabant
Ac velut in pratis ubi apes aestate serena
Floribus insidunt varis et candida circum
Lilia funduntur, strepit omnis murmure campus». 705-709.

Nonne audis apes susurrantes: *s-s-s*; frementes: *m-m-m*?

SOLLEMNIS ANCHISIS ORATIO 752-886

Est vaticinatio in imperii romani primordia rejecta, temporum praeteritorum laudatio, praesentis aetatis admonitio, qua omnes Romani tot viris illustribus dignos se praebeant, futurae testamentum. Compositio est grandis, lingua nobilis, interdum pathetica:

...•Inclita Roma
Imperium terris, animos aequabit Olympo. 782.
Augustus Caesar, divi genus, aurea condet. 792.
Saecula...
Excudent alti spirantia mollius aera». 847.

Oratio longam virorum, qui condendo, dilatando, restituendo imperio summi fuerant momenti, seriem ante oculos ponit. Inde facile patet, quanto pere poëtae romani coaequales et posterii fuerint commoti.

EPILOGUS 847-853

•Excudent alti spirantia mollius aera,
Cedo equidem, vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt causas melius caelique meatus
Describent radio et surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento
...pacisque imponere morem.
Parcere subjectis et debellare superbos». 847-853.

Hi versus lucide demonstrant, quam magna et Graecorum et Romanorum cultura et quanta inter utramque discrepantia: «Excudent alii... Tu regere...». Lege, quaeso, lente orationem praeclaram, jam mecum admiraberis imaginem pergrandem, ardore religioso et patrio animatam, majestate romana inflammata, lumine vitae, quae post hanc est futura, illustratam. Conferas velim duos pristinatorum vatum versus hexametros cum Vergilianis. Quam sunt graves et graciles, flexibiles et venusti, quantopere argumento accommodati! Haec omnia solum ex ingenio vere poëtico manare poterant. Perfectio formae et absolutio summa, quam Vergilius industria assidua sibi comparavit, eum omnium temporum vatem classicum reddit, ex quo tot postmodum poëtae didicerunt. Vincit Vergilius religione Homerum. Qui quamvis vir religiosus, tamen deorum reverentia carebat et in eos quasi ludere videtur. Contra Vergilius. Summa deorum rerumque divinarum reverentia. Nonne Aeneae maxime proprium deos Iliacos, quorum praesidio imperium romanum constitueretur, Latio inferre? Nonne aetati quoque nostrae dictum videtur:

•Discite justitiam moniti et non temnere divos». 620. N. MANGEOT, S. J.

PORTUS

CARMEN

MATTHAEI PAOLILLO

in certamine poëtico Hoeufftiano magna laude ornatum

Un port est un séjour charmant pour une âme fatiguée
des luttes de la vie. Baudelaire - Le spleen de Paris

Quam juvat et varias et mille coloribus aptas me visu nubes, sole cadente, sequi.	1
Chrysolitho flavo radiant et iaspide fulva, hinc amethystus et hinc fulgidus ardet onyx: tum caelum videas violis florere tenellis (a pereunt citius!) staminibusque croci.	5
Velificant placidis aditurae flantibus auris oecani sedes hesperiosque sinus, sed tamen interdum, simul atque cupidine raptae ludendi subita sint studioque joci,	10
inter se impingunt, miscent, dein vellere fracto per sudum passim lanea morsa natant. Sic ea, quae finxit celeri sibi mente puellus, urgent atque sua mobilitate cadunt.	15
Sic illi telam texunt rursusque retexunt aurea mollicula somnia fila manu.	
Heus! infuscantur species rerumque colores et tennes, umbra progrediente, labant, dum longe, vergit qua concavus axis in aequor, lux etiam vitrea caerulea pingit acu	20
Hic sedeo, moles ubi salsis innatat undis, pensilibus pedibus luminibusque vagor. Protendit portus sua saxea brachia tamquam si precibus mutis invocet ipse mare, sed mare dormitat zephyri cantante susurro, spiritus et gravior crispa per alta meat.	25
Lumina nunc urbis tenebras electrica lustrant alternatque procul flammea signa pharos.	

TRADUZIONE

Quanto m' è dolce, al tramontar del sole,	1
Le vaghe nubi rimirar pel cielo, Nei mille toni lor trascoloranti! Del crisolito d'or hanno la luce E del fulvo diaspro lo splendore.	5
Qui l'ametista, lì l'onice brilla: E puoi vedere il cielo rifiorire Degli stami di croco e di viole, (Ahi, di quanto più breve la lor vital) Van veleggiando al soffio d'aure dolci	10
Verso le sedi dell'immenso oceano O verso i porti dell'esperia terra; Però talora, come se le invada Un'improvvisa voglia di giocare, Urtansi tra di loro, fanno zuffa,	15
E poi, rescisso in mille pezzi il manto, Sembrano tanti bioccoli di lana, Che sparsi van nuotando per il cielo. Tali i pensieri, che improvvisamente Sorgono nella mente del fanciullo,	20
Così la tela dei bei sogni d'oro Si compone per lui magicamente, Per poi disfarsi rapida e leggera. Ma ecco che si vanno ottenebrando Ahimè, colori e forme delle cose	25
Pallenti al progredir dell'ombre nere, Mentre nel punto dove si confondono E cielo e mare, un palpito di luce Di croco e d'or ricama il tenue azzurro.	30
Dove si sporge il muraglion sull'onde lo seggo con le gambe penzoloni, Mentre con gli occhi vago tutto intorno. Protende il porto le sassose braccia, Come se invochi con muta preghiera	35
Del mar l'amplesso; ma sonneccia il mare Dal susurrante zefiro ninnato, Ed un più fondo respiro dell'acqua Per l'increspata superficie vola.	
 Ora la luce elettrica rischiarà Della città le tenebre; lontano	40

Lammina purpureo tractu longinqua cruentat
 inque vices pigris usque recedit aquis. 30
 Multisono fervet portus clamore crepido:
 hic viles bacas mnemosynumque loci,
 hic laudat fontis medicatae voce liquores:
 itque reditque cito plurima turba pede.

Omnes festinant: videas quandoque licebit 35
 tum pueros querula voce rogare stipem,
 tum vetulas lenas, nictantes saepe puellas,
 si qui nocte velint aere parare toros.
 Ecce gemit tractu plostrum manuale quod undat
 pellitis cistis carpatinisque grave. 40
 Viribus intentis sistit nervisque subinde
 inclamans gerulus: «Ne rota crura terat...
 Quid cessas?... cavesis... propere decedite, quaeso»:

 interea madido sudor in ore fluit.

Major fit motus, strepitus crebrescit et hora, 45
 qua grandis linquat litora navis, adest.
 Tota fremit, nigrum fumum volvente camino,
 defigitque oculos orbe nitente suos,
 Argus ut, et punctis stellantibus aequor in umbra,
 luce lacessitum, vermiculisque tremat. 50
 Jam signo navant operam, redit ancora fundo,
 jam funes alacer solvere nauta parat.
 Extremum mandata procul renovantur ituris,
 mixta statim variis interitura sonis.
 Ac dum mille vibrant pontis constrata locertis 55

Il faro lancia la sua intermittente
 Fiammante luce, una purpurea lista
 Ora insanguina l'onda, or si ritira
 Dall'acqua pigra. L'ampio molo intanto
 Già tutto si empie di confuse grida. 45
 Uno a comprar ad alta voce invita
 Perle false e souvenirs del luogo,
 Un altro fiaschi d'acqua minerale:
 E intanto dappertutto è un va e un vieni
 Di frettolosa folla. E puoi vedere 50
 Adolescenti che con mesta voce
 Chiedono l'altrui mercé a ruffiane
 vecchie e ammiccanti giovinette, intese
 Ad adescar chi voglia, nella notte,
 Comprar da lor un'ora di piacere. 55

Ecco che avanza stridendo un carretto,
 Che ondeggia, carico di valigie e borse;
 Di tanto in tanto con grande tensione
 Dei suoi nervi e dei muscoli, il facchino
 Gridando, ferma il suo carretto pieno: 60
 «Che la ruota la gamba non ti schiaccia!...
 «Muoviti dunque!... Fate attenzione!...
 «Presto, per gentilezza, un pò di largo!...».
 Ed intanto il sudor gli inonda il volto.
 Il movimento va crescendo, intenso 65
 Vieppiù si fa il fragore, e si avvicina
 L'ora in cui de'salpar la grande nave.
 E' tutta un fremito, e la ciminiera
 Di nero fumo manda ampie volute,
 E com' Argo, dall'orbita splendente, 70
 Figge gli occhi nel mare, che nell'ombra
 Di punti e luminose vibrazioni
 Trema, percosso dalla viva luce.
 Un segnale comanda la manovra;
 Vien l'àncora dal porto ritirata; 75
 E si prepara a sciogliere le funi
 L'agile marinaio. Ognun rinnova
 Le sue calde preghiere, con parole
 Destinate a perir subitamente
 In mezzo a quel frastuono generale. 80
 E mentre mille braccia sul gran ponte

et dicunt crebro lintea mota vale,
 ex ora celebri vasto molimine puppis
 excedit sensim tracta minore rate.
 Lenta prius, leviorque dehinc resoluta remulco
 labitur arva super liberiora maris. 60
 Interea claris lanternis ostia portus
 sibila continuans altera navis init.

Sic eadem semper statio, sursumque deorsum
 assiduum motum, qua sinuatur, habet.
 Funibus, antennis, malis glomeratur acutis 65
 et jactat Chalybum bracchia stricta manu.
 Aëra nam scandunt, redeunt carchesia rursus
 ac navis laxa forcipe gluttit onus.

Si spectas lassus certandi vespere portum
 errandique modum denique lassus aves, 70
 nescis quid misere tendant, ut tristior alter
 res velit usque novas, anxius alter opes.
 Sic sua quemque trahit, quae versat pectora, cura.
 Sed tu, certandi lasse viaeque, mane.
 Mox tantus fremitus premitur: nox provida murmur 75
 adspirans flatu sopiet omne levi.

Haec ego conspicio studio sine cuncta nec ulla
 immotum cordis commovet aura lacum.
 Quam juvat et varias et mille coloribus aptas
 in caelo nubes, sole cadente, sequi. 80

S'agitano, ed i fazzoletti danno
 A quei che parton l'ultimo saluto,
 A poco a poco la massiccia nave
 Dall'affollata sponda si allontana, 85
 Rimorchiata da un'agil navicella.
 Lenta dapprima, poi più lenta, sciolta
 Del tutto alfin dal suo rimorchio, scorre
 Sulla distesa dell'aperto mare.
 Ed ecco che, con i fanali accesi, 90
 Mentre a distesa urla la sirena,
 Guardinga entra nel porto un'altra nave.
 Sempre così la rada: in alto, in basso,
 E' il suo grand'arco in un continuo moto.
 Di funi, e antenne, ed alberi appuntiti 95
 Tutto è un groviglio e un agitar le braccia
 Dalle mani dei Calibi forgiate.
 Salgon le gru, riscendono, e la nave
 Il tutto inghiotte nel capace grembo.
 Se dalla lotta oppresso, osservi a sera 100
 Il porto, e stanco di vagabondare
 Hai brama alfin di un poco di riposo,
 Non sai perchè con affannosa lena
 Facciano tanti sforzi, insoddisfatto
 A cercar l'uno sempre nuove cose, 105
 Ansiosamente l'altro le ricchezze.
 Così ciascun trascina la sua pena
 Che gli tormenta l'anima. Tu stanco
 Di lottar e d'andar, ti prego, aspetta.
 Tra breve cesserà tanto agitarsi: 110
 Chè sopirà col suo lieve fiato
 Ogni rumore, provvida, la notte.
 Senza curiosità tutto ciò guardo
 Dal mio sito, nè alcun' aura di vento
 L'immobil lago del mio core turba. 115
 Quanto m'è dolce, al tramontar del sole,
 Le vaghe nubi rimirar pel cielo,
 Nei mille toni lor trosscoloranti...

Monte Poro 16 - 20 agosto 1959

tradusse

FRANCESCO ALOISE

DE GALENO PERGAMENO

(129 - c. 205)

Galenus medicus tam diu laudabitur, quamdiu scientia medicae artis exstet. Quam ob rem de Galeni vita et virtutibus nonnulla narrare juvat; qui quidem permulta de se in tot scriptis commemorat, et imprimis duobus libris plurima opera a se composita recenset, quibus etiam vitam quodam modo delineavit.

Breviter Galeni vitam secundum vitae annos indicavit Prosopographia imperii Romani, quam edidit Arturus Stein (pars IV fasc. 1, Berolini 1952, pg. 4-6); praeterea cf. *Galenos* n. 2 in RE (PAULY-WISSOWA) vol. 7 pars 1 col. 578-591, de quo scripsit J. Mewaldt. Georgius Misch in opere *Geschichte der Autobiographie* de Galeno unam tantum sententiam protulit, quamquam Galenus ipse mille fere sententias de se enuntiavit; suspicari igitur licet, Misch Galeni scripta prorsus non legisse et ideo illud unum dictum quod est apud Misch omni auctoritate carere.

Galenus in urbe Pergamo (Asiae Minoris) aestate 129 p. Chr. n. natus est. Ipse saepius loquitur de «nostra Asia».

Pater ejus Nikon appellabatur; fuit architectus et in familiis nobilitus ac divitibus numerabatur; aedificia construxit, ex quibus magna lucra sibi comparare potuit iisque filius per totam vitam frui. Nikon variis litteris excultus septem artes liberales didicisse videtur; carmina quoque fecit; in collegio sacerdotum fuit, unde intellegitur filium postea medicum gladiatorum a pontificibus creari potuisse; pater architectus tres partes architecturae novisse videtur:

1. artem aedificandi vel aedificationem ipsam, quam Galenus saepius exempli causa affert;

2. gnosticam, qua horologia construuntur, qualia horologia etiam Niconem fecisse certum est; clepsydras quoque fecerat, quas Galenus diligenter descripsit (cf. H. SAUPPE, *Ausgewählte Schriften*, pg. 476);

3. mechanicam, id est machinationem;

ex his patris considerationibus et computationibus etiam filius multa ad medicinam utilia percipere potuit.

Galeni pater modestus fuit (5, 17); idemque magna diligentia linguam puram graecam adhibuit (8, 587); regulis moribusque Graecorum filium educavit et docuit (8, 857).

Nicon socius collegii sacerdotum templis aedificandis interfuit, maxime templo Asclepii Pergameni; ipse Asclepium venerabatur, et filius Niconis per totam vitam Jovis Asclepii divinitatem coluit.

Mater Galeni, cujus nomen non traditur, tamen propter saevitiam Xanthippa Pergamena notanda est; nam ancillas mordebat et iracunda semper litigabat; ratione hujus feminae rixosae habita pater filium «Galenum» (=hominem lenem) nominabat; nihilo secius Galenus quoque magnam naturae litigiosae partem a matre hereditate suscepit; ut pater multa scientia ornatus fuit, ita filius maxima industria omnibus litteris illius temporis vacavit; jam puer quindecim annorum ad artem logicae incubuit; pater magistros quattuor clarissimarum scholarum philosophiae elegit iisque filium docendum tradidit; Galenus omnes magnas illas sectas philosophiae quattuor cognovit, ex quibus doctrinam Platonis et Aristotelis propter utriusque auctoritatem praetulit; sed in arte logicae doctrinam Peripateticorum et Stoicorum secutus est. Platonem tam saepe fere laudat quam Aristotelem, utrumque autem multo crebrius quam alios philosophos; adolescens dicta aurea Pythagorae didicit et cotidie in memoriam revocavit («De dignoscendis animi affectibus», pg. 358).

Id quod Nicon, pater Galeni, studiis litterarum olim occupatus assecutus non erat, ejus voluntati et consiliis obsecutus filius obtinuit omnesque scientias sibi comparavit. Qui multo prius quam aequales pueri Pergamenti fundamenta litterarum cognovit, quia e familia divite oriundus aliorum hominum doctissimorum collegarumque patris consuetudine utebatur et maxime a patre ipso honorum cupido apte ad finem gloriae est institutus; annos quindecim natus disciplinae logicae studere coepit (19, 59); ad hanc philosophiae partem maxime se contulit dum reliquas sapientiae partes minus respicit. A pueritia tanta cupiditate discendi et legendi affectus erat, ut quam primum etiam impetu quodam scribendi excitaretur; quo factum est ut quingenta prope scripta in lucem ederet; juvenis multa et longinqua itinera studiorum causa ideo facere potuit, quod magnam rem familiarem possidebat; quae itinera patre mortuo subiit; circa annum 150 Pergami versatus est, cum Nicon pater e vita cessit, cujus domum filius numquam patre vivo reliquit; tum unum et viginti annos natus erat. Somnio patris a studio philosophiae ad medicinae artem commotus est (10, 609. 14, 608. 16, 223. 19, 59.); a philosophia vero, quam primo in animum receperat, numquam destitit. Cum Cicero solum studio litterarum graecarum diligentissimo tam amplam accepit eruditionem, Galenus nihil aliud nisi litteras graecas ingenter auctas legit neque aliam linguam neque latinam didicit. Galenus ab adolescentia se hoc propositum secutum esse affirmat: in suis libris solum suas disquisitiones neque ullas aliorum virorum tradere (2, 659). Illum bibliotheca amplissima atque celeberrima Pergamena frequenter usum esse verisimile est et puerum et iis temporibus, quibus medicus gladiatorum in patria fuit. Galeni eruditio septem artibus liberalibus conformata est; trivium didicit: *grammaticam*, ad quam ejus lexica et disputationes philologiae et permulti Homeri versus pertinent; *rhetoricam*, cujus artis vocabula critica Galenus saepe in Hippocra-

tis aliorumque medicorum operibus judicandis adhibet; *musicam*, quae ad sanandos animos aliquid valet, sed apud Galenum satis raro invenitur. Quadrivium bene novit: *arithmeticam* a patre acceptam, *geometriam*, ad quam Euclidis elementa spectant a Galeno laudata; *astronomiam*, qua kalendarium et cursus morborum definiri solebat; *dialecticam*, ad quam scripta multa composuit. Gajum ducem philosophiae Platonice Pergamenum nobilem descripsit, ut ex Gaji figura eae virtutes emerent, quas Galenus ipse possidere voluit: Gajus fuit justus, pecuniae non appetens; facile quivis eum adire poterat; nam lenis et clemens erat. Galenus anno 151 Smyrnam ad Albinum, philosophum Platonice, discipulum Gaji philosophi, se contulit. Minus bona valetudine usque ad vitae annum duodecimesimum usus est (6, 756). Hos philosophos, quorum consuetudine Romae utebatur, enumerat:

Alexander; Caecilianus (11, 359); Claudius Severus (consul a. 163). Eudemus. Flavius Boethus (consul). Glaucon (8, 361). Galeni opinio de logica clarior fuit ex inscriptione hujus libri, qui vocatur: *ὅτι ἡ γεωμετρικὴ ἀναλυτικὴ ἀμείνων τῆς τῶν Στωϊκῶν*, methodus mathematica melior est quam Stoicorum logica. In parva institutione logicae (ed. Carolus KAIBFLEISCH, Lipsiae 1896, Teubneriana) cap. 13 categorias Aristotelis attulit, quas commentariis philosophorum Adrasti et Aspasiae usus ipse interpretatus est; novam categoriam «compositionis» induxit, quae in medicamentis componendis et domibus construendis semper manifesta est; tam saepe contra sophistas veritatem commemorat finemque omnis disputationis constituit, ut ipse honoris causa defensor veritatis nominari possit; qua in re Platonem sectatus est. Galeno veritas et justitia cordi erant, etque placuit «vir prudens et intellegens» (*συνετός ἀνὴρ*). Res observans easque cogitans maxime evidentiae (= «ἐνέργειας») rationem habuit. Romae studia philosophiae cum medicinae medendi libris prosecutus est; ibi Eudemo doctore Peripateticae disciplinae utebatur, quem 62 annos natum sanavit (14, 621); ipse Pergamenus omnino non est philosophus genuinus; nam solum ea cogitata reddit quae a praeceptoribus didicit; nimis enim adulescens erat ut propria cogitata ex se gigneret; erat immaturus discipulus philosophorum; cum autem adolevisset, jam ad medicinae studium se convertit neque philosophiae totum se dare potuit, solummodo introductionem quandam in philosophiam accepit et logicam, primam philosophiae partem et portam ejus funditus cognovit, quapropter maxime de hac dialecticae vel logicae disciplina loquitur; sed etiam cosmologiae et ethicae rudimenta concepit; minus de anima institutus videtur esse; minime in metaphysicam incubuit; id quod Galenus de vita communi docet, ex rerum et hominum usu et ab aliis hominibus privatis et e proverbiiis didicit, ut sententiae illius medici tamquam speculum eruditionis et culturae temporum Galeni haberi possint; de natura animae numquam certam definitionem dedit, quamquam circiter mille locis eam commemorat neque Platonis neque Aristotelis opinionem sequens (4, 700). In rebus

astronomiae Hipparcho Nicaensi (c. 150 a. Chr. n.) nisus est (18 B 240); astronomia enim calendario tempori morborum indicando erat. Galenus satis juvenis a studiis philosophiae, anatomiae, physiologiae profectus ad pathologiam et therapiam magis magisque se convertit; si prius arti medicae studisset, haud facile ad philosophiam se convertisset; cuius haec sunt verba: «Ab adulescentia philosophiae studui; postea cum medicinae operam dare coepissem, a voluptatibus abstinui et res mundi contempsì, quae appeti solent; recusavi mane ad portas divitum currere, cum istis hominibus equo vehi, ad portas regum exspectare et cum iisdem in eorum aedes me conferre eoque semper comitari; tempus meum non prodigus effudi neque me infelicem feci adiens homines divites, quae actio «salutatio» dicitur; immo studui totum tempus meum ad medicinam exercendam et ad considerandam cogitandamque artem medendi consumere; perpetuo noctes meas thesauris vigilavi, quos antiqui nobis reliquerunt; quis gloriari potest se ita, ut ego feci, egisse? ad quod accessit genuinum acumen ingenii et intellectus velox, quo mihi contigit, ut ingentem scientiae materiam in me reciperem».

Corinthi Numesianum medicum anatomicum audivit, quem etiam Alexandriam et in alias urbes secutus est (2, 217); optime artem anatomiae ab hoc magistro Numesiano didicit, qua nisus multas et difficiles curationes miro modo perfecit. Anatomiam in cadaveribus simiarum ostendebat, quae antequam praepararentur, aqua mergebantur (2, 233). Anno 159 Pergami medicus gladiatorum creatus et quinquies continuo a pontificibus Pergamentis ad hoc munus vocatus est; anno 164 Romam profectus paulo post ibi ita gloriabatur: καὶ μέγα ἦν τὸ ὄνομα Γαληνοῦ «et magnum erat nomen Galeni»; etiam haec confessus est: «Nulla dies praeterit, quin exempla artificii mei ostendam... plerique medici, qui facultatem meam mixturas faciendi observant, nesciunt, ubi praecepta ad talia medicamenta componenda scripta sint; curas meas ne imitari quidem possunt; propterea nonnulli medici me paradoxopoion et paradoxologon nominaverunt. Pecuniam peto neque ab ullo discipulorum meorum neque ab hominibus aegrotis, quos curo; quin etiam aegrotis, quotiescumque egeni sunt, non modo medicamenta, potiones, uncta et similia gratis offero, sed etiam servos mitto, qui illis provideant et adsint, si auxilio carent, ac praeterea eis cibum necessarium parari jubeo. Amicitias cum multis medicis inii, qui me consuluerunt, et numerosos alios nonnullis principibus commendavi neque ab ullo corruptus neque donatus sum; immo illis medicis instrumenta et medicamenta dono dare solebam, quibus egebant, atque aliquibus medicis etiam pecunias ad munus medendi gerendum necessarias largitus sum». Non ignoravit Athenas auctoritate politica prorsus carere solamque Romam rerum potitam epitomen oecumenaee esse, quapropter ad imperatores romanos contendit. Athenas commemorat (7, 290) imprimis propter illam pestem bello Peloponnesiaco ibi exortam; alias haec urbs Galeni animum nullo modo affecisse videtur, maxime quia

nulla schola medicinae Athenis existit. Romae aliquamdiu medicus etiam imperatoris Marci Aurelii ejusque filii Commodi imperatoris fuit; Marco quidem Aurelio cotidianam potionem (antidotum) mandavit ut biberet siccum theriacum, quod sine aqua et sine vino, mixtum suco papaveris bibitur (14, 3); idem theriacum homines divites Romae habitantes ex imperatoris apotheca (14, 24) emerunt, morem imperatoris secuti; theriacum urguea maritima (= «specie scillae») compositum erat, qua cor et vesica incitari solet; multas observationes de medicis aequalibus fecit; de moribus medicorum scripsit; vitam et gestus medicorum aegrotos adeuntium tractavit; corporis munditiam, ungues digitorum, gestum corporis in sedendo, modum colloquendi cum aegrotis (18 B 697.708), vestimentum medici (18 B 692) respexit; ex his rebus jure Galeni ipsius mos vivendi concludi potest: eruditum, loquacem, humanum, bene vestitum et cultum, jucunde colloquentem cum aegrotis, et aptissime eos tractantem se praeuisse semper patet; naturam optimam vim medendi constituit his verbis: «natura omnia artificiose et juste agit» (2, 29); dicere solebat: φύσις οὐδὲν μάτην (= «natura nihil frustra»); magnas copias materialium pharmacologicarum e fodinis insulae Cyprae apud oppidum Solos ad amicos Asianos et inde Romam transportavit (12, 214-238); bis Lemnum insulam propter terram sigillatam (12, 169) adiit; multitudine scientiae suae animos auditorum et hominum aegrorum maxime movere cupivit; saepius Demiurgum, creatorem mundi, laudat, quia ipse religione affectus magna erat, a patre sacerdotii Pergameni socio ita educatus; etiam medicus est, ut ait Hippocrates «*De prisca medicina*» 1 (pg. 1, 17 KUEHLEWEIN), unus e demiurgis; quapropter Galenus quoque se in demiurgis numerat, quod conscientiam apostoli medicinae habet. Galenus scripsit «*De sollicitudine avertenda*» (περὶ ἀλοπίας), ubi haec narravit in magnis horreis, quae in urbe Roma imperatoris erant, multos libros et instrumenta magni pretii incendio templi Pacis anno 192 sibi deleta esse; ibique nonnulla manuscripta (antigrapha) erant operum Aristotelis, Anaxagorae, Andromachi, quorum verba Galenus monitu doctorum amicorum et eorum virorum emendaverat, qui Platonis auctoritate nituntur; atque etiam itinera ad urbes longinquas subierat, ut pleraque manuscripta corrigeret; inter eos libros hoc incendio perditos multa scripta erant, quae ipse composuerat neque antigraphis servaverat; quae in libro «*De sollicitudine avertenda*» multis verbis enumeravit; inter eos libros qui incendio anno 192 perierunt, libri pretiosissimi albo panno serico marginis nigrae involuti erant, quibus magnas pecunias, pependerat. Galenus plus quam 250 opera scripsit, quae ad philosophiam vel ad philologiam pertinent, et circiter 150 scripta, quibus materia medica tractatur; falsarii scriptis personati Galeni divenditis rem familiarem sibi comparare cupiebant; nonnumquam Galeno ipsi contigit ut talia scripta detegeret et deleret; unde elucet Galenum auctorem medicinae notissimum fuisse; ille Pergamenus ingentem librorum multitudinem, ut suspicor, perle-

git; ut autem tantam materiam scientiae libris mandaret, servis ei opus erat quibus notas dictabat et qui celerrime atque breviationibus adhibitis scribebant; stenographi et tachygraphi nominabantur (14, 630 et 19, 14); scripta sua divisit in duas partes: altera opuscula tamquam interna amicis tribuebantur, altera communi editioni ad vulgus extra dabantur.

Denique nonnullas res singulas Galeni vitae aggrediamur. Permultis operibus de philosophia et medicina clarus a pluribus scriptoribus magni aestimatus est:

Alexander Aphrodisiensis (c. 200 p. Chr. n.) Galenus juxta Platonem et Aristotelem posuit.

Athenaeus Naucratis Galenum maxime philologum ad convivium doctorum aggregavit (cf. *Deipnosophistae* vol. 1 pg. 3, 11 KAIBEL).

Simplicius (c. 500-560 p. Chr. n.) Galenum virum summae scientiae et maximum philologum laudavit in commentario ad Aristotelis opus quod *Physica* inscribitur (pg. 718, 13 et 1039, 13 DIELS).

Galenum jam cum Aristotele comparare cunctanter quidem conamur solum hac de causa, quod uterque plurima scripsit et medicinae rationem habuit; maxime autem ad haec singula convertamur: uterque divitiis rei familiaris adjutus non rebus publicis, sed artibus liberalibus sese dedit; litteris variis copiosissimus fuit, lector librorum non defessus, disciplinae logicae valde diligens, artis empiricae fautor, editionibus operum scientificorum praestans, gloriam immortalem sibi comparavit; Aristoteles sagacitate Galenum superavit; severe quidem et constanter et alacriter proposita persecutus est, cum Pergamenus lassiore modo cum multis digressionibus rem tractaret; philosophus ille brevioribus sententiis utitur, ut saepius non plane intellegatur; Galenus autem longitudine dictionis lectori molestus fieri potest, quamquam puriore graecitate quam Stagirita excellit; Aristoteles profundissime rerum causas exploravit, id quod ille Asianus non fecit, qui res ita ut sunt accepit; propterea Galenus tam saepe evidentiam rei laudat, quia eam probare nequit; uterque demonstrationibus favebat; Platonis discipulus semper sui compos et genuina mente agens novos fines assecutus est, cum Pergamenus vestigia Hippocratis fidelissime premens doctrinam medicinae non proficeret nisi anatomiam maxime colendo; uterque autem physica coluit; Aristoteles commentarios ad aliorum scriptorum opera non scripsit; Galenus contra multa commentaria ad Hippocratem composuit; uterque religioni nationali adhaesit; Stagirita scholam philosophorum Peripati fundavit, Pergamenus tamen saepissime de schola loquens nullam scholam medicorum condidit; quamquam quingenti anni inter hos duos scriptores intercesserunt, nihilo secius in multas litterarum res uterque convenisse videtur.

Galenus rebus hujus mundi visibilibus fisus doctrinam et usum medicinae in Aristotelis studiis fundatum adhibuit; haec enim schola res adspexit, inquisivit, judicavit ita, ut se re vera habent; quaestiones naturales Peripa-

teticorum medicinae utilissimae fuerunt; Plato magis propter traditionem operum clarorum Galeno notissimus erat, cum doctrina Platoniorum saltem medicinae paene nihil prodesse posset; maximam antiquitatis notitiam ille medicus habuit; ostendit scientiam encyclopaediae secundo p. Chr. n. saeculo renatae; quae encyclopaedia in ejus scriptis magni momenti est; eodem modo ac Lucianus, ut exemplum afferam, omnes litteras cognoscere et philosophorum sententias discere cupivit; tunc enim temporis multi juvenes hunc universum cultum ingenii sibi comparare consueverant; etiam Celsus, Luciani amicus atque Galeni aequalis, qui «Adversus Christianos» scripsit, eandem eruditionem philosophiae levem sibi comparavit. De Christianis ita Galenus judicat: «Christianis opus est parabolis, ut credant» (cf. R. WALZER: *Galen On Jews and Christians*. Oxford 1949, pg. 15). Aristides sophista, aequalis Galeni, natus in Asia Minore, Christianis maledixit (in oratione «Pro Quattuor»...); etiam Galenus et Lucianus Christianos illuserunt; opera aliorum judicans distinguit inter ἐμπρησίαν (elocutionem) et θεωρίαν (doctrinam); cum sententias et doctrinas exponebat, maximae dicendi virtuti perspicuitatis operam dabat; Galeni modus scribendi continet longas sententias, quibus lector fatigatur; illius sermo neque jucundus neque asper invenitur; ut scriptor languidus ita orator quoque verbosus fuisse habendus est, qui vehementia quadam et aggrediendi cupiditate homines retinuit; quamquam omnibus vocabulis linguae purae Atticae summa industria studuit, tamen elocutionem dilucidam aegre assecutus est etsi in arte rhetorica excultus videtur esse; omnes libros, quos possidebat, custodiri jussit in templo Pacis atque e suis libris ibi ipse lectiones ante multos auditores habuit; porro ex tot libris, quos Pergamenus ipse composuit, concludendum est eum multis litteris summopere doctum fuisse: Galenus fuit litteratissimus medicus antiquitatis; sine dubio aptus fuisset bibliothecarius in bibliotheca Alexandriae maxima; sed propensior ad vitam actuosam inclinavit atque etiam in superbam ostentationem multiformis suae scientiae; nullus scriptor antiquus tam crebro de institutione puerorum et tironum locutus est quam Galenus, qui magna voluptate et cupiditate adulescentes in artem medicinae et logicae inducebat; dicebat enim «educatio juventutis cum diligenti cultura plantarum comparanda est» (16, 323); itaque veritus non est easdem sententias et doctrinas pluries eodem modo repetere (16, 250) et res utilissimas eadem ratione proferre (16, 259); sed scholam non condidit, quamquam tironibus medicinae nonnulla scripta «introductoria» composuit; quia homo tam liberalis erat, juvenum medicorum formam diu excolere volebat. Galenus erat vir quoque ditissimus, id quod patet ex hisce rebus:

1. magnas copias terrae sigillatae, quae ad triginta annos valebant, emit;
2. multa medicamenta e regionibus orientalibus sibi paravit;
3. homines aegrotos pecunia adjuvit.

4. medicis pauperibus instrumenta donavit;
5. permultos libros scripsit, quorum chartae magno pretio constabant;
6. libros suos in templo Pacis collocatos materia alborum sericorum ligari iussit, et omnino prolixitate nimia scribendi usus est, quia chartis parcere ut vir copiosissimus et fortunatissimus non debebat; medendo non pecuniam, sed gloriam tantum sibi acquisivit; medicus et scriptor vitae actuosae tantum adhaesit, non speculativae operam dedit; ad res profunde contemplandas ei quies defuit; et semper in motibus et operationibus fuit.

Cotidie bonum theriacum imperatori Marco Aurelio fecit (14, 24); etiam imperator Septimius Severus cotidie hoc theriaco usus est (14, 65); Pergamenus erat quasi amicus imperatoris Marci Aurelii (14, 647); nam maxima litterarum eruditione et amplis divitiis ornatus ad aulam principis accedere facile poterat; quadraginta annos bonae valetudinis famaue medici admirabilis et philosophi jam notissimus animum imperatoris Marci Aurelii etiam philosophantis magnopere affecit, ut imperator Stoicus Galenum ita alloqueretur: «Tu es unicus philosophus temporis mei»; homo religiosus erat et deum Asclepium colebat; (etiam Marcus Aurelius eundem Asclepium veneratus est; cf. imperatoris librum «in semetipsum» 5, 8); medicus fuit eo tempore imperii romani, quo id maximam possidebat extensionem et optime florebat; sed etiam erat tum ea aetas, cum nullum ingenium philosophicum nullusque poeta per orbem terrae egregia gloria percebuit; immo erat tempus commentandi scriptores antiquos, erat aetas intellectu ruminandi. Romae dimidium fere vitae tempus Galenus degit; hanc ob rem, quod in Urbe Aeterna tot annos vivebat atque litteris et medicinae operam dabat, gloriam quoque aeternam sibi comparavit. Vita Galeni quamquam litibus, simultatibus, altercationibus, insidiis, turbationibus animi abundavit, tamen cum magnitudine quadam animi corporibus hominum sanandis medicus adfuit; etsi porro ipse non omnibus rationibus perfectus erat, nihilo secius viribus suis ad salutem aliorum, quantum ipse poterat, usus est et persaepe sospitator vitarum exstitit.

AEMILIUS [EMIL] ORTH

Plura de latina lingua inter doctos communi

In PALAESTRA LATINA n. 168 Reverendissimus J. Jiménez Delgado, de «Latina lingua inter doctos homines communi» maxima auctoritate scribens, rem acu tetigit. Ei omnino assentior neque vel minimum contradicere velim. Sunt autem quae vel amplificanda vel addenda esse videantur.

Sub titulo «De Rei Momento», pag. 190, 1 scribit: «in eo (congressu Lugdunensi) viros et feminas audivimus latine loquentes qui Avennione latine loqui vix audebant».

Recte. Ipse id animadverti et gaudebam non modo quod mihi maxime placebat latine loquentes audire, sed quod multi et irrisores et fautores, actis prioris congressus editis, rogabant cur, tam multi, si linguam vivam promoveri vellent, linguis hodiernis locuti essent. Hic fortasse haec narrare licebit: cum nostra «Societas latine loquentium» conderetur omnes ad primam cenam vocati circum mensam oculis in obtutu patellarum defixis sedebant muti. Hi plerumque litterarum doctores neque artis scribendi ignari nunquam antea locuti erant. Subito quidam sermonis latini studiosissimus, qui tamen modo loquebatur quo nemo unquam antea locutus erat, ne tum quidem cum homines in Francogallia lingua romana rusticana balbutiebant, victo silentio prorupit. Omnes attoniti auscultare, tum ut si sibi quisque diceret: «si is loqui audet, ego certe audeo», garrere coeperunt.

Omnes infantes prius repunt quam ambulant; prius balbutiunt quam loquuntur neque os perfricant.

Nos autem, cum simus adulti, ubi primum nova lingua uti incipimus, prae sermonis peritis in loco sumus infantium neque est cur propter imperitiam vel inscientiam erubescamus. Quod tam multi in Congressu Lugdunensi haesitationem deposuerant, laudibus erant digni.

Nihil autem majorem efficit haesitationem quam ignoratio locutionum cotidianarum. Adde quod necesse est ut in primoribus labris sit copia verborum. Si quis omne verbum e memoria effodit neque locutionum cotidianarum compos est, is utique in luto haeret. Si qui discipulus dicit: «*Oh, yes equus means horse*», ei respondeo: «neque *equus* neque *cheval* neque *caballo* neque *pferd* significat *horse*; haec omnia vocabula idem animal indicant quod nos anglice loquentes *horse* vocamus. Tuum est efficere ut eadem imago in mentem, vocabulo vel *equus* vel *caballo* vel *horse* audito, statim irrumpat. Praeterea pensa assignata primum non in anglicum convertendo sed latine

legito; deinde quod doctores scire necesse est te locum intellegere, in anglicum convertito; denique locum latine tertiato et te omnia latine intellegere cogito». Qui hoc fecere, maxime profecerunt. Moneo ut, dum huc illuc ambulat, nomina earum rerum, quas forte conspexerint, ut arborum, animalium aliarumque rerum innumerabilium exquirant et secum de his rebus latine loquantur; sic enim enasci facundiam quandam.

At maxime opus est glossario «locutionum cotidianarum», unde discantur modi salutandi, valedicendi, gratias agendi et alia id genus multa, namque hae locutiones ad facundiam alendam necessariae ex ingenio nativo cujusvis linguae indoleque enatae sunt neque ab alienigenis excogitari possunt.

Ne plura, ad facundiam opus est copia verborum ac locutionum cotidianarum quae in primoribus labris esse oportet, e. g. si pro convolvulo tabaceo sive hispanica oblata et accepta his verbis gratiae agantur: «gratias tibi ago maximas», ridiculum!, namque extra modum aguntur, proinde quasi francogallice dicatur: *je vous remercie de tout coeur*, pro *merci*; aut germanice: *herzlichsten Dank*, pro *ich danke*; anglice: *heartfelt thanks*, pro *oh, thanks!* Potius dicatur: «benigne»! Eodem quoque vocabulo dicere te nolle accipere licet, umeris fortasse elevatis, ut Francogalli et Germani. Tamen si quid mirifici donatur, tum: «immortales ago tibi gratias agamque, dum vivam». (Cic. *Epist.* 10, 11, 1).

Ne pluribus, ut discipulis nostra lingua viva ad confabulandum utilis habilisque esse videatur, proinde atque in linguis hodiernis docendis hae locutiones expromantur et menti discipulorum a principio inculcentur oportet.

At sub eodem titulo, (pag. 192, 2) ipse scribit P. Jiménez, C. M. F.. «at linguae latinae perfecta cognitio quam difficilis sit, quis non videt». Tot verborum variae formae, tam implicata verborum conjunctio et ordinatio».

Addit haec verba clari Hamleti Tondini: ... «numquid eis gentibus qui anglica lingua loquuntur difficilium putandum est lexicon linguae latinae quam lexicon cujusvis e slavonicis vel germanicis linguis?».

At quod ad illam perfectam cognitionem linguae latinae pertinet! Certe difficilis est. Atqui num difficilior sit quam perfecta cognitio cujusvis linguae hodiernae, dubitari mea quidem opinione potest. Ipse qui non modo linguae latinae sed etiam francogallicae, italicae, germanicae, norvergicae, polonicae studui, non dubito dicere latinam non esse difficiliorem. Nulla lingua est anglica difficilior, si quis eleganter vel loqui vel scribere avert. Sin autem quis se intellegibilem reddere vult, nulla fortasse faciliior. Cur? fortasse quod tot advenae ad nostras oras rudimentis linguae vix instituti veniunt ut eos balbutientes intellegere consuerimus. Rarae utique aves sunt si qui eleganter anglice loqui sciant. Quotus enim quisque est vel advenarum vel indigenarum qui quavis lingua hodierna eleganter loquatur. Quae cum ita sint, cur ab eis qui lingua latina loquantur, dummodo intellegibiles sint, cum

haec mea quidem sententia non sit aliis difficilior, plus postulemus quam ab eis qui linguis hodiernis loquuntur? Certo scio eam polonica faciliorem esse et sine dubio russica quae est polonicae cognata. Pluribus enim casibus polonica munitur quam latina et verbum quod pluribus conjugationibus utitur et aspectibus qui dicuntur et in praeterito etiam generibus masculino, feminino, neutro construitur, carere omni ratione ordineque videtur. Lexicon quoque, id quod reverendissimum Delgado non praeterit, difficillimum est, quia non in vocabulis polonicis inest ulla cum anglicis aut latinis similitudo. Atqui adolescentibus jam nunc suadetur ut in studium linguae russicae incumbant, quos credo in linguis slavonicis addiscendis non bene proficere posse, nisi qui latina prius eruditi sint, sive qui latine bene eruditi sint, multo citius esse profecturos. Experto credite, quod nonnullos vidi grammaticam polonicam intellegere conari, qui latinitatis omnino expertes erant. Ceterum nemo dubitat adolescentibus, dum simul harum linguarum silet difficultates et linguae latinae objectat, suadere sive imperare ut in russicam vel alias incumbant.

Quae cum ita sint, quanquam nolo discipulos a schola dimitti latine vitiose vel inquinate loquentes (cf. id quod CICERO in cap. 37 *Bruti* dicit) neque infitiri possumus perfectam linguae latinae cognitionem difficilem esse, ne his difficultatibus nimis tribuamus ponderis, monere velim, veritus ne adolescentes pavidi a studio linguae latinae aversentur et in studium russicae multo difficilioris impellantur inscii.

Quod ad lexicon latinum attinet, eis qui anglice loquuntur, non est cur hoc nimis difficile sit, siquidem vel duae vel tres partes anglici ex vocibus latinis constant.

GOODWIN B. BEACH — BONAMICUS ACTENSIS

NOVA ET VETERA

LUDUS LITTERARIUS – SCHOLA *

1. Joannes Gundisalvius Josephum filium cottidie in scholam ire jubet. Et Josephus primo mane e lecto surgit, preces matutinas pie fundit¹, seque signo crucis munit², parentibus faustum felicemque precatur diem³, pensum a magistro datum⁴ parumper memoria repetit, instrumenta scholastica parat⁵, jentaculum sumit; deinde capsulam scholasticam⁶ accipit eamque dextra defert, aut –ut Paulus, optimus amicus, quicum saepe in scholam

1. PRECES MATUTINAS FUNDIT [*reza las oraciones de la mañana*]: ex optimis scriptoribus dicere quoque potes: «preces Deo adhibere, precibus matutinis Deum deprecari, venerari, precibus Deum orare; precatationem matutinam ad Deum facere; precatationem matutina uti», cet. –Locutionem vero «preces recitare» apud scriptores ecclesiasticos scriptam leges: «Orationes in conspectu Dei recitatae» (Tob., 3, 25). Sed *recitare* proprie «de scripto legere» significat.

2. SEQUE SIGNO CRUCIS MUNIT [*se signa, hace la señal de la cruz*]: christianum ritum ita bene latine exprimes: «signum crucis (in fronte) format, effingit; cruce se signat; signum crucis (in fronte, in ore, in pectore) imprimi, ducit», cet.

3. PARENTIBUS FAUSTUM FELICEMQUE PRECATUR DIEM [*da los buenos días a sus padres*]: Erasmus, Vives, Wagner, Fornari has quoque afferunt locutiones: «precat: ut felix sit hujus diei exortus; ut prosper sit hic dies; ut candidus hic dies illuxerit; ut salvi sint parentes; salvos esse; salutem parentibus impertire dicit; jubet parentes salvere; jubet parentes salvos esse; salutem parentibus dicere jubet; parentes salvos esse vult». «Augurari vero faus-

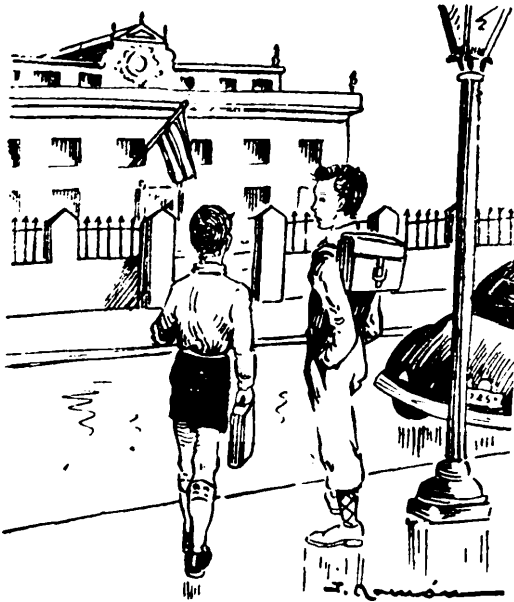
tum diem» hoc loco minus ad latinitatem accedere videtur, *augurari* enim est «augurium ago et eo futura praedico, aut futura praedico, conjicio, ominor, existimo, judico» (cfr. FORCELLINIUM, s. v.).

4. PENSUM A MAGISTRO DATUM [*el deber puesto por el Sr. Maestro*]: pensum proprie significat lanae pondus quod mulieri certo tempore faciendum traditur, et per translationem pensum est 'officium, munus quod quis absolvere debet', et bene latine dicimus: «accurare, dare, absolvere, conficere, exigere pensum».

5. INSTRUMENTA SCHOLASTICA [*enseres de la escuela, útiles escolares*]: instrumentum latiore sensu de multis dicitur, in his de omni subsidio vel praesidio ad aliquam rem faciendam; arma quoque scholastica adhibere potes: «Translate arma dicuntur ea omnia quibus utimur vel ad muniendum, vel ad laedendum, seu quibus nitimur et quorum fiducia aliquid agimus» (cfr. FORCELLINIUM, s. v.). –Pontanus, Van Torre, Lud. Vives atque et arma et instrumenta scholastica in Colloquiis usurpant

6. CAPSULAM SCHOLASTICAM [*cartera, bolsa, cartapacio*]: capsula est 'parva capsula ad libros et chartas reponendas', et capsula: 'arca, cista,

* Haec lucubratiuncula decem abhinc annos in lucem in hisce commentariis prodit. nunc autem nonnullis retractatis locis et aptioribus verbis propositis iterum editur etque notulae, quibus verba explicantur, subjunguntur.

pergit—, in tergo suspendit. Josephus adeo studium litterarum amat ut toto anni curriculo magistrum nullo schola fraudaverit die.

2. Scholae aedificium paululum extra urbem est situm, nuper est exstructum omnibusque nostrae aetatis commodis ornatum. Duobus constat tabulatis⁷, in quibus scholae in alumnorum classes distribuuntur⁸ ut magistri pueros secundum eorum aetatem litteras artesque aptius edocere possint. Scholae maxima luce, quae per fenestras penetrat illustrantur, ac diebus caliginosis et hiberno in primis tempore omnia domus con-

clavia magnis globis electricis⁹ aut tubulis fluorescentibus¹⁰ collucent. In fronte scholae signum nationale¹¹ prostat, quod pueri, statuto ordine in area congregati, saepe extenta manu de more salutant.

3. Alumni in area, quae ad scholae aedificium est, ludere solent; et alii trochum¹² agitantes decurrunt, quem, ne in alios velociore impulsu

scrinium ex ligno vel metallo aliquo, in quo praecipue libri et tabulae et litterae reponerentur' (cfr. FORCELLINIUM, s. v.).

7. DUOBUS TABULATIS [pisos]: ex multis Caesaris, Livii, Vitruvii locis eadem fere significant 'tabulatum, tabulatio, contabulatio (contignatio)'.

8. IN CLASSES DISTRIBUTUR [se dividen en cursos]: Quintilianus (*Institut. orat.*, 1, 2, 22-23) publicos praeceptores summis laudibus effert, qui pueros in classes distribuunt, et ordinem dicendi secundum vires ingenti dant. —Sed per translationem verborum dicere quoque possumus: 'alumnus quintum latinitatis annum agit; quintum latinitatis cursum, curriculum conficit, peragit; in tertio est studiorum cursu seu curriculo'.

9. GLOBIS ELECTRICIS [globos electricos]: globus dicitur de omnibus rebus quibus sphaerae figura accedit. —De qua voce cfr. PALAES-

TRAM LATINAM, 26 (1956) 172, ubi tamen globulum usurpavi.

10. TUBULIS FLUORESCENTIBUS [tubos fluorescentes]: tubulus est 'canalis, fistula, per quam aqua aut fumus aut calor ex igne permeat' (cfr. FORCELLINIUM, s. v.); hoc vero loco lux electrica permeat. —FLUORESCENTIBUS: fluorescentia est illud luminis phaenomenon quo radii Röntgen aspectabiles fiunt, et ad parandos tubulos fluorescentes adhibetur; ut in aliis linguis, in latinum inducamus fluorescentiam et fluorescens.

11. SIGNUM NATIONALE [la bandera nacional]: ita dicimus non solum ex similitudine cum signis a cohortibus adhibitis, sed etiam quia 'signum nationale' in patriae memoriam seu notitiam nos ducit.

12. TROCHUM [arō]: inter puerorum romanorum ludos trochus quoque recensetur.

13. CLAVI [guta]: hoc adunco ferro et agitabant et moderabantur trochum.

impingant, clavi¹³ moderantur; alii turbinem¹⁴ agitant; hi pila¹⁵ in parietem projicienda delectantur; illi manu et digitis globulos¹⁶ projiciunt et collidere student; neque lusorum manipulus deest qui in pediludio¹⁷ delicias habeat

4. Sed hora est ut in ludum litterarium¹⁸ cum parvulis alumnis ingre-

14. TURBINEM [*trompo, peonza*]: quem pueri romani scutica pellebant: «Insta flagello, tuus (turbo) languet, Charine, agit animam, et tuus, Lepide... Scuticam probatissimam habeo, corrigiam optimam e pelle hircina, et bifidam» (PONTANUS, *Ludus turbinis*, cfr. *Guide de la conversation latine* 6, Toulouse, p. 359). —Nostri quoque pueri turbinem funiculo circumligant, et maximo impetu et dexteritate in terram projiciunt ubi diu velocissime ac mollissime gyros circumducit.

15. PILA DELECTANTUR [*les gusta la pelota*]: multae sunt ludendi pilae rationes (cfr. VAN TORRE, *Guide de la convers. lat.* 6, p. 360); pueri romani trigone ludebant —cui nomen est inditum quod a tribus lusoribus pila jactabatur, et ita disponebantur ut trianguli (trigoni) figuram efficerent (cfr. FORCELLINIUM, s. v.).

16. GLOBULOS [*bolas*]: ut Romani nucibus ludebant, sic nostrae aetatis pueri statutis temporibus minimos globulos manu et digitis projiciunt et collidere student.

17. PEDILUDIO [*fútbol*]: haud paucae propositae sunt voces et locutiones quibus hic ludus latine redderetur. Aliquam quasi vocis historiam legentibus tradimus, qua et ipsi facillime rem dijudicare poterunt et unam alteramve seligere aptissimam omnium vocem. —JACOBELII, *Novi flores*, Romae 1914, p. 47: «harpastum»; COGNASSO, *Il latino* 2, Torino, SEI.: «folliludium» (s. v. *football*): «follis lusus, folliludium ludus, harpastum». (Id. s. v. *calcio, -giuoco del-*); J. WAGNER, *Dictionarium Hungarico-Lat.*, Budapest 1937, s. v. *labdarúgás*: «ludus calcus, pedifollium»; E. Jové, *Alma Roma*, 15 (1928) 30: «Football... alias in «Alma Roma» *folliludium* vocavi, quod nomen profecto non parum aptum cum pluribus visum est»; A. AVENARIUS, «Alma Roma», 15 (1928) 82: «Hoc *folliludium* appelletur sane, nam vere gummeus follis, inflatus, tectus

involucris pedibus agitur collusorum»; TEMPINI, *Manuale di conversazione lat.* 5, Torino SEI., p. 171: «lusus follis»; SPRINGHETTI, *Institutiones stili lat.*, Romae 1954, p. 81: «harpasti vel follis ludus»; E. Jové, *Candidatus Latinus*, 3 (1930) 27: «pediludium»; PADBERG-DRENKPOL, *Societas Latina*, 7 (1939) 48: «follis (vel pila) pedalis» (non «pedifollis»), «podosphaera»; G. LURZ, *Societas Latina*, 17 (1952) 8: «podosphaera, follis pedalis»; PASQUALETTI, *Latinitas*, 1 (1953) 150: «follis calciumque ludus»; BACCI, *Lexicon* 3: «follis pedumque ludus; follis calciumque ludus»; refert, sed parum probat: «harpastum, sphaeromachia, pilae certamen, pilaris lusio», neque «folliludium», quia «id omnem pilae ludum indicat (*gioco della palla in genere*), potius quam peculiare hoc ludendi genus (*foot-ball*), quod non modo folle, sed calcibus etiam agitur». MIR, *Palaestra Latina*, 21 (1951) 65: «pediludium» («folliludium»); *Helmantica*, 5 (1954) 384: «pediludium»; SANSEGUNDO, *Palaestra Lat.*, 23 (1953) 88 sq.; 109; HOLZER, *Ibid.*, 24 (1954) 134: «pediludium» («folliludium»); ubi P. Sansegundo et Dr. Holzer amplissimam de ludo habuerunt commentationem et verba et locutiones proposuerunt quae ab omnibus adhiberentur. —In his vocibus sunt sane quae improbentur, sunt quae minus probentur; sed ne hanc notulam longius protrahamus, legentes dijudicent et aptiores ipsi seligant; neque tamen est cur a *pediludio* recedamus, nam —licet alii aliter sentiant virti clarissimi—, voces, quibus in hominum consuetudine utimur, saepissime rem totam non prorsus determinant neque definiunt, sed peculiarem quandam rei rationem tantum respiciunt eamque praecipue exprimunt qui verba novant et adhibent prout eorum oculos animosque res conspectae magis permoverunt.

18. LUDUM LITTERARIUM [*escuela elemental*]: «ludus, ludus litterarius» est schola in qua pueri minores natu elementa —i. e. legere,

diamur: hora enim octava (vel nona) tinnit¹⁹. In infima contignatione litterator prima litterarum elementa puerulis tradit. Audi illum explicantem: «Arithmetica est ars calculandi; calculare autem a calculis dicimus, quos adhibemus ut facilius numeremus. Cum calculi in unum colligendi sunt, summam facimus; cum vero ex uno acervo seu numero aliquid detrahimus, deductionem facimus. Accede ad abacum²⁰, Jacobe, et scribe: Decem habeo mala et alia quinque emo, quot fiunt?». — JACOBUS: «Additionis est calculus, scribo: decem (10) et infra scribo quinque (5), cui cruciculam praepono ut additionis sigum: (10 + 5) fiunt quindecim». — «At, spectate magister, haec etiam mente computare jam didici: decem et quinque sunt quindecim». «Formas litterarum, pueri, — iterum magister— saepe ostendi vobis; habetis ligneas, eburneas atque tabulam elementariam²¹. Nostis quae litterae vocales appellentur, quae vero consonantes. Sine vocali non fit syllaba et ex syllabis fiunt verba. Agite, pueri, syllabatim legite, deinde litteras computate dum dicitis: *Mamma, tibi volo bene!*».

5. «Nunc scribendi est hora; ut recte litteras et versus ducatis calamum inter pollicem et medium tenete et indicem molliter super imponite, quo manus minus vacillabit; brachium liberum sit suoque pondere mensae innitatur. Videte ne vacillantibus versibus scribatis neque lituris scripta commaculetis. Dum verba deformatis, accentuum notas²², interpunctiones²³,

scribere, rationes computare— discunt; in «schola» vero discipuli majores natu grammaticam, ingenuasque litteras et artes plenus ediscunt. Ludo praest ludimagister seu litterator, scholae vero magister, doctor, praeceptor.

19. HORA OCTAVA TINNIIT [*han dado las 8*]: ex lexicis habes: «hora quinta audita est; hora nona nuntiatur; modo sonuit tertia; tintinnabuli pulsatione tertia enuntiatur; tertia tinnit».

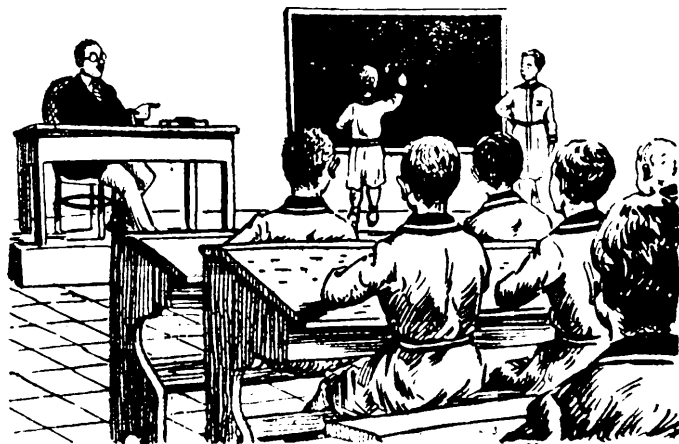
20. ABACUM [*pizarra, encerado*]: «Hujusmodi tabula (= *abaco*) tamquam calculatoria utebantur arithmetici et geometrae, eamque pulvisculo crystallino viridi conspergebant, quo facilius numeros et figuras notarent, deleverentque si opus esset» (FORCELLINIUS, s. v.); cfr. «Nec qui abaco numeros et secto in pulvere metas / scit risisse vafer, multum gaudere paratus» (PERSIUS, Sat. 1, 131-2); cfr. etiam RICH, *Dizionario delle antichità greche e romane*; *Candidatus Latinus*, 2 (1929) 25; *Pa-luestra L.*, 2 (1931) 7; *Nova et vetera*, p. 1. — Ex lexicorum et scriptorum locis allatis *abacum*

adhiberi posse pro certo habemus, quanquam sunt scriptores (MARIANO, TEMPINI, *Manuale di convers. lat.*, GEORGES, *Deutsch-Lateinisches Wörterbuch*, MENGE-MUELLER, alique) qui proponunt et adhibent: «tabula, tabula litteraria».

21. TABULAM ELEMENTARIAM [*abecedario, cartilla*]: «elementarius» ab elementis (litterarum) deductur, eaque vox ab optimis scriptoribus licet non adhibeatur, aptissima saepius erit ad rem subtilius designandam (cfr. lexica, et KREBS-SCHMALZ, BACCI, cet.). Neque tamen est cur «abecedarius, a, um» rejiciamus; est enim optime conficta vox et ex ipsis primis litteris derivata; apud divum Augustinum, Hieronymum leges, et a Ludovico Vive non tantum «elementaria tabella» adhibetur (cfr. BACCI, *Lexicon*, s. v. *abecedario*), sed et «tabella abecedaria» (cfr. *Colloquia*, V: *Lectio*: «Cape tabellam abecedariam», et alibi)

22. ACCENTUUM NOTAS [*acentos, señales de acentuación*].

23. INTERPUNCTIONES [*puntos, señales de puntuación*].

graece scit; sed, quod caput est, magna industria et sollertia pueros litteras et artes edocet eosque sedulo informat. Nunc sedet in cathedra²⁶, estque aliquantum in suppedaneo²⁷ elatus ut ab omnibus alumnis facile videri possit. Pueri in suo quique loco sedent in mensa, quae binos capit —saepius tamen singulares sunt mensae—. Alumni eandem induunt vestem, uniforme epitogium²⁸; magister vero thoracem manicatum²⁹ nigrum induit,

virgulas²⁴, interrogationis, exclamationis, parenthesis signa²⁵ diligenter observate*.

6. Sed ascendamus ad superiorem scholam, ubi Jacobus magister, vir amplissimus et multarum rerum cognitione imbutus, majores pueros instituit; hispanice et gallice loquitur; atque latine et

24. VIRGULAS [*comas*]

25. INTERROGATIONIS, EXCLAMATIONIS, PARENTHESIS SIGNA [*signos de interrogación, de exclamación, paréntesis*]

26. CATHEDRA [*sillón*]: cathedra dicitur praesertim de sella molliore et delicatiore et «de sellis magistrorum et professorum» (cfr. FORCELLINIUM, s. v.).

27. SUPPEDANEO [*tarima*]: suppedaneum est scamnum seu scabellum sub pedibus; adhibetur a Lactantio (*Inst.* 4, 12, 17) ab Augustino aliisque; apud S. Gregorium est: «suppedaneum scabellum» (*Dialog.* 1, 2). —Neque «scamnum, scabellum», quae in lexicis afferuntur, sufficere videntur.

28. UNIFORME EPITOGIUM [*bata uniforme*]: qua voce illam innuimus vestem quam pueri, puellae atque saepe induunt cum scholam frequentant aut alta obeunt munera ita tamen ut consuetas vestes non deponant; et ideo super induitur aliis vestibus, quo vox rei consonat: ἐπι - *togam*, vestis quae super alias imponitur. Vocabulum a Quintiliano (*Instit.*, 1, 5, 68) commemoratur et a Lud. Vive (*Collo-*

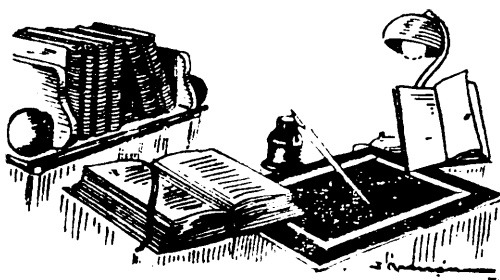
quia, Schola, opera omnia, Valentiae, 1772, t. I, 337). —«Uniformis» apud Tacitum legimus; estque hujusmodi epitogium unius formae in omnibus discipulis cum scholam frequentant. Alta quae a Bacchi et Mariano afferuntur vocabula sub voce «uniforme» altum habent sensum.

29. THORACEM MANICATUM [*chaqueta, americana*]: thorax «ponitur pro lorica vel quovis munimento pectus tegente, sive illud laneum sit sive ferreum sive ex alia materia confectum, corazza, usbergo, panciera, corsalerto, giubbone, farseto» (FORCELLINI, s. v.); addimus «manicatum», quo ab aliis thoracibus qui pectus tantum tegunt distinguatur (cfr. *Vita Latina*, 2 (1958) 21, *Palaestra L.*, 29 (1959) 39); ab aliis (ZENONE, MARIANO, BACCI) «tunica, tunica manicata» proponitur; «thorax» nostro induendi mori —potius quam «tunica» — propius accedere videtur. —Neque despicendus «thorax americanus».

30. COLLARE [*cuello*]: quae vox ab antiquis adhibetur; (cfr. etiam MARIANO, *Mir. Nova et vetera*, p. 13, BACCI, qui alia commemorat vocabula).

collare³⁰ album cum fascia collari³¹. Pueri rationes mathematicas conficiunt, radicem quadratam vel cubicam³² exquirunt. Petrus ad abacum stat et divisionem, haud recte a Joanne factam, emendat. Alumni secum habent chartarium³³, calamum, atramentarium, graphium³⁴, graphium atramentarium, sphaerigraphum, stilographum, regulam linearem³⁵, thecam calamariam³⁶, circinum, codices, codicillos, gummi deletile, gluten, parvum abacum cum lapide scriptorio³⁷, cretam, cetera.

7. En tibi Josephi mensa scriptoria et parva bibliotheca: cum ipse bona

sit indole praeditus, quae in schola audit, domi recolit atque in codice cottidie scribit; scriptiones a magistro impositas sedulo exarat. Saepe ad multam noctem legit, ope lampadis electricae supra mensulam nocturnam³⁸ positae.

31. FASCIA COLLARI [*corbata*]: habes: «colli vitta» (DUMAINE, *Conversat. lat.* 3, p. 284; *Juventus*, 23, 8, 121); «fascia, torus» (*Societas Lat.*, 6, 44); «focale» (*Juventus*, 26, 4); *Candidatus Latinus*, 2 (1929) 39; MARIANO); «fascia collaris» (*Nova et vetera*, p. 13), quam adhibe, si placet, aut «focale».

32. RADICEM QUADRATAM VEL CUBICAM [*raíz cuadrada o cúbica*]: cfr. de his vocibus B'CCI, *Lexicon*. s. v. *quadrato, cubo-cubico*.

33. CHARTARIUM [*carpeta*]: est locus, capsula in qua chartae praecipue asservantur: de hac voce cfr. *Palaestra Latina*, 21 (1951) 112 et 133.

34. GRAPHIUM [*lápiz*]: de hac voce cfr. quae dixi in *Palaestra Lat.*, 26 (1956) 168, ubi alta proferuntur vocabula; «graphiden» quoque adhibet Temptini (*Manuale di conversaz. lat.* 5, p. 144). —Ceterum hujusmodi scribendi instrumenta ita distingui oportere censeo: *lápiz - crayon - matita*: «graphium (lapis scriptorius); *lápiz tinta - crayon encre - Tintenstift*: «graphium atramentarium» (quihusdam forsitan: «graphium indelebile»); *bolígrafo - bic - Kugelschreiber*: «sphaerigraphum», quam vocem graecam latinam cudere ausus sum ipsius nominis significationem interpretatus, nam Hispani dicunt *bolígrafo* (ex *bola*, mea quidem sententia) et Germani *Kugelschreiber*:

quasi sit «globulo seu sphaera scribere», et ideo haud male confictum videtur *sphaerigraphum*, cum vox rei consonet, nam eo graphio sphaerula quadam in cuspide posita, scribitur.

35. STILOGRAPHUM · REGULAM LINEAREM · GUMMI DELETILE: de his vocibus cfr. *Palaestra Latina*, 26 (1956) 168-169; «linearis» erit ad ducendas lineas.

36. THECAM CALAMARIAM [*plumero, plumier*]: adhibetur a Suetonio et aliis scriptoribus, cfr. FORCELLINI, qui et «atramentarium» commemorat in re (ita etiam MARIANO et COGNASSO), quam tamen vocem ad atramenti vas designandum rectius aptabimus. «Thecam pennariam» et «calamariam» habet Lud. VIRES (cfr. *Colloquia*, opera omnia, t. I, p. 318).

37. PARVUM ABACUM CUM LAPIDE SCRIPTORIO [*pizarra pequeña con su pizarrita*]: cfr. quae supra dicta sunt de «abaco» et de «lapide scriptorio» seu «graphio»; in hoc tamen non nihil sensus mutatur.

38. MENSAM NOCTURNAM [*mesa de noche*]: de hac voce cfr. *Vita Latina*, 2 (1958) 13 et *Palaestra Latina*, 29 (1959) 35, ubi «mensulam cubiculariam» et «mensulam nocturnam» proposui.

JOSEPHUS M.^a MIR, C. M. F.

PER ORBEM

Novus S. R. E. Pater Cardinalis. — Omnes qui tempus in latinitatis causa tuenda absumunt, purpureo se tectos colore sentient sacra EM.MI PATRIS ANTONII BACCI purpura, qui litterarum latinarum egregius eximiusque cultor et doctor in amplissimum S. R. E. Cardinalium Coetum, JOANNIS XXIII Pontificis Maximi gratia, est cooptatus.

Nemo lectorum ignorat quantum ac qualem Em.mus Pater Antonius BACCI in litteris latinis excolendis promovendisque occupet locum. Qui postquam annos XII linguam latinam in Seminario Florentino docuit, Romam vocatus est, ubi anno 1931, Card. Galli mortuo, Ab epistulis ad Principes electus est. Quo fungens munere, praecipua maximique momenti documenta PII XI, PII XII, JOANNIS XXIII Pontificum Max. latine exaravit.

Bis orationem pro eligendo Pontifice pronuntiavit elegantissimo amplissimoque sermone latino post PIUM XI et PIUM XII mortuum.

Praecipuum ejus opus —praeter commentarios Vaticanos qui LATINITAS inscribuntur quos et condidit et ab initio ut Praeses moderatur— *Lexicon* edidit *eorum vocabulorum quae difficilius latine redduntur* et *Varia latinitatis Scripta*; uterque liber tertio editus est.

Dum Sacram Em.mi Antonii Cardinalis BACCI Purpuram osculamur, omnia bona ominamur ac bene ei precamur. Quem fortunet Dominus ut in supremo honorum fastigio collocatus, res nostras toto terrarum orbe fere periclitantes vel in discrimine positas amare prosequatur et defendere et tueri et promovere.

In locum Cardinalis BACCI Ab epistulis ad Principes suffectus est Reverendissimus Vir Hamletus TONDINI qui ab anno 1930 operam contulit in Consilio publicis Ecclesiae negotiis expediendis. Ipse quoque peritissimus est linguae latinae scriptor dignissimusque qui tantum decessorem sequatur.

Ob tantum honorem ei quoque ex animo gratulamur.

Foederatio Internationalis studiis Classicis Provehendis (F. I. E. C.) Londini congregata, novas consociationes recepit quae sunt *Associação Portuguesa de Estudos Clássicos*, *Jednota Klasických Filologů* (Checoeslovaquia) et *Bulgaricum Concilium Nationale*, quibus F. I. E. C. 33 Consociationes nationales in se continet. Praeses electus est Petrus ROMANELLI.

Ut tempore suo nuntiavimus, a die 31 m. aug. ad 5 m. sept., Londinum convenerunt plus quam 600 undique congregati viri ut **Conventui Internationali Studiis Classicis provehendis** adessent, in quo praecipue disputatum

est de *Traditione et novitate*, quid novi quidque veteris apud Antiquos inveniretur. Hispani adierunt clarissimi viri García Bellido, Sánchez Ruipérez, R. Adrados, Sánchez Lasso de la Vega, Aramón.

Primum Genevae (Génève) IV exeunte saeculo ab Universitate condita in scaenam delata est fabula illa Menandri, haud ita pridem inventa, cui est index *Dyscolos*. Theatrum graecorum modo instructum 2.500 spectatores capiebat.

Conspicit viri J. M.ª Pemán et Fr. Sánchez Castañer, **Orestiadam** his temporibus, moribus, vetere colore vique servata aptaverunt. Fabula in scaenam missa est primum Emeritae, deinde Saguntí, Barcinone, Bilbao, Matriti. Omnium plausus et auctores et actores jure meruerunt.

Neolatinus — Amicus Brasiliensis leniter arridens, mihi --tibi que etiam ut spero, mi lector— novam prorsusque novam latinitatis clavem obtulit, qua latinum sermonem et facile discas et ejus utilitatem experiare. Posthac nemini licebit linguam latinam nimiae difficultatis aut inutilitatis arguere. Paulus RONAI, in Actis diurnis *O Diário de Notícias* novum mirificumque inventum —neque tamen suum— divulgavit. Antonius da MONTE Rosso librum vulgavit —*Triple Unidad*. 7.ª edición, Buenos Aires 1943 (!)— (novissimus ergo nuntius rei veterrimae!) in quo novum sermonem proponit latino sermone fultum, immo est ipse sermo latinus temporibus cedens... Nimum plures linguae in orbē... Nulla artificiosa sufficit lingua: abeant omnes in malam crucem!... Latinam adhibeamus. At difficilis. Noli timere: Simplicio rem reddere!!! Neque tamen in «*Latinum sine flexione*» deflecteris... Id enim latinitatem totam subvertit. Flexionem servato. At quare quinque flectendorum nominum specimina servemus? Duo sufficient: itemque duo genera, masculinum et femininum. Neutrius genus ad masculinum reducito. Proinde, dehinc omnia verba feminea littera —a finientur, omnia masculina in —us. Hac lege ut dicas: «*Cupidata, spa* (o spem miram!...), *gratulationa*... cet., *templus, homus, mensus, librus*... Quin prorsus: et pronominum onus allevato: Dicitur: «*egus, illus, ipsus*...». Verba tamen —praeter verbum «*esse*»— ad primam conjugationem flecte. Syntaxis simplicissima: prout in linguis neolatinis habetur. Lege ergo oratiunculam sermone «*Neolatino*» —hoc enim ejus est nomen—: «*Tala est morta cuala est vita*», «*tala vta finus ita*». Placet *Neolatinus*! Utinam omnibus placeret et tandem detruderentur hominum inter se muri maceriaeque... Praeter linguam unam Auctor mundum unum unumque imperium proponit et tutatur «*neomonarchiam*». Item et calendarium et horarum computationem unam excogitavit.

At Fratris Antonii vox, *Triplis unitatis* auctoris fautorisque, —pro dolor! non auditur in hoc hominum orbe crepitantibus odiis succensorum pleno—. At Fr. Antonius, sub aeternitatis specie omnia exspectans, iis rebus non nimis perturbari videtur: «*Pulchrum, pulchrum in orbe sermo unus, pulchrum unus sermo imperiumque unum*... At id unum cogitandum: unum esse necessarium: servare animam...

Acta diurna muris affixa. — Multifariam hodie magistri discipulorum animos incitarunt ad faciliorem viam latinitatis alumnis sternendam, quin tamen ad «Neolatinum» inclinent. Praeter commentarios typis expressos — ut *Acta Diurna, Tirones* (qui commentarii ab alumnis Gymnasii exarati, Paulae, e Collegio Minimorum ab ineunte anno typis excusi vulgantur) — magistri Acta diurna, veterum more invenerunt quibus alumnos de rebus his temporibus hisque diebus eventis certiores faciant. Quaedam lege sodes:

•In Brasilia, fatiscente jam ob ingruentes pluvias muro quadraginta metris alto qui ad continendas aquas fluminis X. serviebat, admoniti erant paucis ante diebus si omnes qui loca viciniora incolebant ut abire festinarent. Rursus heri, urgentè periculo, aufugere coacti sunt circiter homines 60.000, militibus et aërlis navibus coadjuvantibus

—*De Kruschef.* Diurnarii totius orbis heri excipi postulaverunt a Kruschef. Prandium adire voluerunt 800 diurnarii: numerus multo minor admissus. Prandium appositum quam lautissimum, pretium ultra 700 pesetas. Nihilominus, diurnarius hispanus tristissimam hujus convivii memoriam servaturum se esse declaravit...

Quae omnia fovet ac promovet in Universitate Comillensi litterarum latinarum cultor eximius P. Félix Sánchez Vallejo, S. J.

Lingua Latina in Germania. — Apud Germanos in ea gente seu *Land Nordrhein-Westfalen*, in institutione media quae dicitur, lingua latina in honore haberi pergit, atque omnino necessaria existimatur cuicumque Universitatis aulas ingredi cupit. Lingua enim latina — haec illis opinio — omnino necessaria ducitur ad alias linguas discendas. Ii qui primum linguae latinae discendae operam dederunt, superiores menteque validiores aestimantur illis qui anglicae linguae prius vacarunt.

Disci, vocem loquentis vel locuti iterum iterumque reddentes, magistris simillimi fuerunt qui eadem etiam atque etiam repetere tenentur quin saepissime in mentium discis incidere possint...

Disci ergo nunc magistrorum miserti se adjumento magistris praeberunt ut et ipsis et discipulis suaviorem jucundioeremque redderent disciplinam. Ideo praeter discos nostros CCC, quos in his *Palaestrae Latinae* pagellis nuntiavimus, alii incisi sunt qui orationes vel operum carminumque fragmenta apte declamata proferunt.

Officina libraria *Artemis Verlag* sub indice *Die Stimme der Alten Welt* in discis incidenda curavit a cl. v. SCHADEWALT Homeri versus Patonisque sententias.

Item Doctor H. WAGENVOORT, Batavus, Vergilii studiosissimus, IV egloram incidit.

Officina *Polyglotte*, Düsseldorf, 27 Postfach, opera scriptorum poëtarumque discis sonigeris mandavit. Corpus «*Viva Vox*» nomine insignitur. Cunc-torum operum catalogus petentibus gratis mittitur.

Ad cursum Universitatis ingrediendae praevidium, parati sunt disci minutorum sulcorum quibus incisi sunt ex *Cervantes*, scriptoris Hispani, Ci-ceronis, Platonis operibus selecta quaedam, cura et studio E. Muñoz Cortés, A. Magariños, E. Fernández Galiano.

Vita excesserunt: Barcinone die 12, m. Julio a. 1959 vita functus est Carolus RIBA, cum egregius antiquitatis graecae et latinae cultor et existima-tor tum poëta insignis. Jam anno 1911 —ipse natus erat a. 1893— *Bucolica*, anno 1919 *Odysseam* catalaunice redditam vulgavit. Deinde plurima opera convertit et edidit in eo Corpore «*Fundació Bernat Metge*» inscripto, cui, post Joannem ESTELRICH, praefuit. Cum ipse litteras classicas ita calleret, tamen in poësi vernaculā linguā condita plane suus erat et temporibus quam aptis-mus. Nam Carolus RIBA in prima recentium poëtarum acie stipendia meruit. Philologus ergo fuit et poëta. Quia poëta, ejus philologica doctrina maxime in patriū cultum contulit.

—Doctores Upsalenses clarissimi decesserunt: Gustavus TÖRNELL die 25, m. majo a. 1959 —annum agens 80— qui studiis Tertulianeis praecipuam operam dederat, et Ake JOSEPHSON (1919-1958), cum 40 annum inceperat. Is thesim doctoralem scripserat *de Corpore Agrimensorum* aliaque plurima investigaverat.

Lugduni die 19, m. augusto, a. 1959 vita functus est Renatus WALZ, eximius litterarum latinarum cultor, qui in primis operam navaverat Senecae, nec non Terentio, Horatio, Lucretio, quorum opera summa arte gallice ex-presserat.

R. I. P.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

BIBLIOGRAPHIA

A. CART, P. GRIMAL, J. LAMAISSON, R. NOIVILLE.
— *La première année de Latin*, avec la collaboration de J. M. MAVRÉ. Fernand Nathan Editeur. 18 rue Monsieur-le-Prince, Paris, VI, 1958.

Hi quoque Auctores primum librum — mirum sane — foras emisserunt, de quo cum hoc anno in pueris instituendis et initiandis eo utar expertus loqui possum. De eo strictim dicam optimum esse instrumentum et aptissimum: 1.° quia ordine et gradu procedit (ordine dicam suo, non ordine in hujusmodi libris usitato). 2.° Quia vocabula proponit magis necessaria, quae recentiores « primaria » (basica) appellant. Eaque proponit typo rubri coloris, quo altius in animis puerorum infingantur. Verba autem semel proposita passim in exercitationibus resumuntur. 3.° Quia regulas grammaticas praecipuas tantum et omnino necessarias proponit, ceteris omissis. 4.° Quia exercitationibus quam plurimis et variis abundat, quae si initio sententiis continentur, in unoquoque capite lectionibus quibusdam « cursivis » concluduntur, in quibus institutiones Romanorum et cultus attinguntur. 5.° Quia et typographica excusio jucunda est et amoena, cum typorum varietate (atri rubrique coloris) tum scitis picturis adumbratis vel imaginibus photopictis.

Si liceat — licet enim et oportet amicos juvare — quosdam naevos levioris momenti notabo. vox *insula* (pg. 46, n.° 22) *pulchra* (p. 36, 6) *situs, a, um* (p. 71) prius adhibentur quam proposita sunt. In p. 62 adhibetur « *cha-que jour* » verbo latino nondum notato antea. In pag. 92 (*Vocabulaire*) et in « *Lexique latin-français* » verbum *indico, is, ere*, notatur littera brevi (*indico* pro *indico*). Praeterea ubique corripitur e littera in tertia persona plurali praeteritorum perfectorum: « *amaverunt, legerunt, audierunt, cepērunt* » (cfr. IX pro « *erunt* »).

Ut patet naevuli formam tantum aliquantum tangunt, non rem.

Ex animo et Auctoribus et Editori plausum tribuimus sincerum, ejusque opus commendamus.

A. CART, P. GRIMAL, J. LAMAISSON, R. NOIVILLE. — *Grammaire Latine*. Fernand Nathan Editeur. 18, rue Monsieur-le-Prince. Paris, VI.

Hoc volumine Auctores regularum grammaticarum conspectum condiderunt in quo apte conjunguntur et numerus rerum et clara concinnaque expositio. Inservire potest et incipientibus et proficientibus: nam omnis argumentorum expositio duabus paginis absolvitur: hinc regulae praecipuae summatim dantur, inde enucleantur et complentur. Quare discipulis primum sinistra pagina discenda proponitur, deinde, cum jam progressi erunt, dextera pagina.

Rubro colore notantur verba praecipua resque notandae: typi quoque nitidi sunt et jucundi. Liber ergo hic grammatica tantum est praeceptiva, exercitationibus omissis.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

SILVIUS B. PEREIRA — *Sub Athenarum caelo*, Flumine Januarii, 1959, pp. 19.

Silvius Baptista Pereira, vir doctus Flumenjanuariensis apud Brasilianos, pro viribus suis latinitatem vivam fovere non desistit. Altero enim anno libellum prosae oratione conscriptum prelo committit. Itaque postquam anno 1955 opusculum « *Alma Roma* » inscriptum edidit, duobus autem annis post « *De Pompeiana Urbe* » egit, proximo tandem anno Athenarum laudes celebrare ausus est. In commentatiuncula, c. t. « *Sub Athenarum caelo* » iter Atheniense simplici sermone describit et commoto animo gloriosam urbis historiam evocat. En tibi specimen, e pagina 5 depromptum: « Caelum erat sudum, ac mare, quod sub

solis radiis vibrabat, mtrum in modum serenum. Pyroscapha cursum placide tenebat, sulcos infidens portumque petens. Gaviae eam supervolabant, candidas alas longasque plaudentes. Longe Salaminem insulam vidimus atque, in conspectu insulae illius, navalis pugna anno 480 a Ch. n. facta. . .

P. OVIDIUS NASO. — *Heilmittel gegen die Liebe / Gesichtspflege: Übertragung, Einführung und Anmerkungen von Josef Eberle, Turici Stutgardiae, in aedibus »Artemis«, 1959, pp. 58.*

Josephus Eberle, vir humanissimus, cujus carmina latina (Imagines, 1955. «Laudes», 1959) jam pridem lectoribus Palaestrae Latinae proposuimus, hoc libello versionem metricam «Remediorum »morts» necnon «Medicamentum faciei» P. Ovidii Nasonis offerre voluit. De interpretatione germanica rectius iudicabunt, quibus Germanorum sermo natus est. Introductionem vero, qua est humanitate, urbanitate, sensu artis poeticae ac vitae repleta, multis laudibus cumulamus. Auctor enim, dum poeta poetam interrogat, ingeniosum invenit hominem nobisque hominem artificemque proptus adduxit. Viventem Ovidii imaginem a Josepho Eberle adumbratam non possumus quin amemus.

JOSEPHUS IJSEWIJN

GIUSEPPE RICCIOTTI. — *La Bible et les découvertes récentes, traduit de l'italien par Annie Mesritz, Office de Publicité, S. A., Editeurs. Bruxelles, 1959; 155 pg.*

Incommodè accidit quod pauci sunt qui res antiquitatis nuperrime inventas quaeque doctrinae pervestigationem Sacrae Scripturae maxime favent, mediocriter noscant, fortasse quia pauci etiam sunt qui de his rebus aperta et subtili narratione scribant.

Josephus Ricciotti, scriptor notissimus et in re biblica peritissimus, parvo volumine praecipua intra centum annorum spatium repta quae ad Sacram Scripturam pertinent, anno 1957 lingua Italica scripsit, quod volu-

men anno 1959 in linguam gallicam ab Anna Mesritz translatum est.

In eo legentibus praebentur aliqua aetatis prae-historicae et aeneae et ferreae (13-14); et antiquissimae quaedam traditiones gentium orientalium quae Israelitae in terram promissam secum tulerunt et postea in Sacris Libris conscripserunt (35-63). Etiam Ricciotti de recentissimis inventis juxta mare Mortuum scribit, eorumque historiam narrat et documenta «qumrànica» — quae ita appellantur ex loco ubi inventa sunt — breviter explicat (67-93). Tandem auctor breviter exponit historiam Palaestinae sub potestate Romanorum, quae anno 70 p. Ch. n. extincta est cum Titus imperator Hierosolyma cum Templo destruxit.

Liber optimis typis excusus 155 pagellas habet quae 92 photographice imaginibus ornantur; in quibus eminent 20 tabulae ex Columna Trajani desumptae.

JACOBUS GARCÍA, C. M. F.

SEBASTIANO MOTTA — *Traduciamo insieme Prime lecture latine per la prima e seconda media. Avviamento pratico alla traduzione. S. E. I. Torino, 1958.*

Librum auctor pueris puellisque dicat qui primum litteris vacat latinis. Quibus selecta quaedam loca in italicum convertenda offert ex Historia sacra Veteris Novique Testamenti Lhomondiana, ex Eutropii Breviario, ex fabulis Phaedri selecta. Triginta omnino fragmenta breviora numerantur. In infima pagina omnium et singulorum verborum difficultates enodantur, casu designato et tempore et verbi vi sensuque; verborum praebet sensum, non tamen ordinem neque conversionem. Quo alumno viam percurrendam sternit ut facilius legat latine et intellegat. Facilem ergo lectionem reddit et laetam, at nullo modo alumno laborem remittit, quin etiam fovet et exigit. Haec ratio optimos fructus afferet si legens puer — ut auctor vult — quae convertere contendit memoria discat et teneat.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

RAFFAELE PETTAZZONI. — *L'Essere supremo nelle religione primitive*. (L'onniſcienzia di Dio). Giulio Einaudi editore, Torino, 1957.

Parvum hoc volumen — quod cl. prof. Pettazzoni de divina «omniſcienzia» ſcripſit, prout in originibus apparet et evolvitur et prout in primigeniſ religioſibus habetur—, ſummarium eſt ampliſ operis ejuſdem ſcriptoris operis, cui eſt index: «*L'Onniſcienzia divina*», Torino, 1955, italice, anglice vero «*The All-Knowing God*» (Methuen Co., London, 1956), editi.

Hoc igitur opusculum cum ad huiusmodi cognitiones divulgandas ſit praeparatum, ſcientifico majoris illius operis apparatu caret, notulis omnibus, praeter omnino rei illuſtrandae neceſſariis, omnino praetermiſſis.

Omnes noverunt clariffimum illum Doctorem Schmidt alioſque illuſtriſſimos anthropologos religionumque hiſtoricos viros, immo et «Encyclopaediſtas» qui dicuntur gallos, vel Voltaire ipſum opinatos eſſe — quod et theologi communiter probant — primaevam religionem «monotheiſtam» fuiſſe, quam variis de cauſis, volventibus annis, in polytheiſmum paulatim degeneraſſe. Quibus omnibus obſiſtit R. Pettazzoni aſſeritque monotheiſmum poſt polytheiſmum eveniſſe idque factum eſſe non rerum naturali evolutione ſed everſione; nam religionis monotheiſtae ad ventus ſemper cum perturbatione quadam religioſa accidit.

De re diſputent et iudicent harum diſciplinaram peritiſſimi viri.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

MARCEL PERNOT. — *Le latin au B. E. P. C. Versions et thèmes*. Hatier, 1958, Paris.

En quaſi ſertum verſionum et thematum ex optimis quibusque ſcriptoribus latinis excerptorum alumnis ita diſpoſitorum ut ordine chronologico litteris latinis initiuntur: ex Plauto nempe, Terentio, Cicerone, Lucretio, Caesare, Cornelio Nepote, Vergilio, Horatio, Tibullo, T. Livio, Ovidio, Seneca, Tacito, Plinio, Juvenale, Suetonio Q. Curtio. Quae fragmenta magnopere alumnis arridebunt tum ob res tum ob eventus de quibus agitur.

Ratio et via quae in unaquaque verſione et themate iteratur, omnino ſane laudanda: primum una linea quaſi index rei exponitur, quam mox inſequitur huius indicis brevis et compendiaria explanatio; deinde textus ſcriptoris latini cum nonnullis vocibus difficillioribus vernacule interpretatis; denique thema, quod alumni ſuo ingenio imitentur, praebetur. Pagina cujuſque verſionis et thematis aliquibus de ſcriptoribus latinis notulis, prout res et hiſtoria litterarum latinarum poſtular, finitur.

Alumni hiſ verſionibus et thematis in praecipuis regulis grammaticis exercitabuntur et gradatim chronologicam primorum operum et ſcriptorum latinorum cognitionem aſſequentur.

HERMINIUS MOLINA, C. M. F.

M. ROUSSELET. — *Grammaire Elementaire du Latin*. Hachette, 1956, pag. 110.

M. ROUSSELET. — *Exercices Latins*. Hachette, 1956, pag. 110.

Nemo non novit quantum ſive in tradendis ſive in ediscendis linguis, quae vivae dicuntur, praesertim vero classicis, via proſit et ratio qua facilius et minimo alumnorum labore leges et praeccepta grammatica memoriae mandentur mentique penitus imprimantur.

Hiſ temporibus, in Gallia praecipue, linguae latinae profeſſores ſumma ope nituntur et ſtudio libros evulgare, quibus ratione variaque docendi via, leges grammaticae, ordinis, claritatis, jucunditatis plenae, praebentur. Inter hoſ tantosque optimos libros, clarif Professoris Rousselet Grammatica, quam hodie animo libentiſſimo lectoribus offerimus, praecipuum obtinet locum.

Via ſeu ratio, quam auctor in Grammatica tradenda ſequitur, illa eſt quae apud magiſtros hodie magni habetur, quaeque «visualis» appellatur; eaque per imagines et tabulas vel paradigmata ſententiae et verba coloribus illuſtrata, legesque linguae latinae alumnorum mentibus alte inſigantur. Unaquaeque lectio, breviter praessequae expoſita, incipit exemplo vel exemplis nonnullis quibus praec-

cipuae normae grammaticae enucleandae continentur. Quae praecepta, typis magnis excussa, imaginibus et lepidissimis picturis a Y. Becmeur depicta, flavo aureoque colore colostrata, magno alumnis juvamine erunt.

Liber, qui 110 pagellis constat, ut ipse auctor in praefatione exponit, morphologiam et primas seu praecipuas syntaxis regulas continet; ea tamen tanto ordine, tanta perspicuitate tantaque venustate disposita et enodata ut per jocos diceret latinam linguam a claro Prof. Rousselet tradit. Qua de causa cl. viro Rousselet ob hanc optimam editam Grammaticam tantisque virtutibus ornatam, vehementer gratulamur.

Una cum Grammatica latina eademque via et ratione eodemque etiam ordine, claritudine, jucunditate conscriptum clarus professor in lucem edidit alterum librum (pagellis constat 110) qui permulta exercitia seu themata sive in gallicum sive in latinum transferenda, ex historia et vita tum Romanorum tum Graecorum desumpta, continet. (Confer exempli gratia quae de Hercule ex pagella 79 usque ad 86 lepidissima narratur fabella...).

Quae exercitia, ad praecepta in Grammatica latina proposita referuntur etque sunt complemento. Proponuntur quoque solvenda aenigmata et quadrata magica ut ludo et oblectamento sint alumnis. Ut versio melius citiusque fiat, Exercitorum liber instructus est fasciculo in quo verba difficiliora quae alumnis occurrunt, colliguntur.

J. ARAMENDIA, C. M. F.

VON WARTBURG, WALTER. — *Von Sprache und Mensch. Gesammelte Aufsätze. Mit einer Bibliographie der Publikations des Verfassers, zusammengestellt von Kurt Baldinger und Alfred Thierbach.* Francke Verlag, BERN, 1956.

Non est novus in hac studiorum Provincia Von Wartburg, qui inde ab anno 1912 de his rebus scribere nunquam destitit estque unus ex «Romanistis» illustrissimus. In hoc volumine «de lingua et homine» varia colligit scripta, quae quanquam singillatim inter se cohaerere non videntur, tamen in Auctoris

mente unum quoddam efficiunt «hominum» communi opera conjunctum.

Auctoris enim maxime considerare interest quantum gens et lingua mutuo inter se agant et afficiantur. Nam gens ipsa sibi linguam fingit propriam; contraque gens ab ipsa fingitur lingua in qua gens ipsa —velut in speculo— se agnoscit. Re enim docti scimus quantum lingua singularum Europae gentium historiam quasi definerit... Quam tamen quaestionem, ut amplius exquireret, duos libros scripserat VON WARTBURG: «*Die Ausgliederung der romanischen Sprachräume*» et «*Die Entstehung der romanischer Völker*».

In hoc ergo opere, quinque partibus distincto, ut mentem de hac re plenius aperiat, Helvetiam proponit, quod vere linguarum musivum est, in qua Helvetia linguae maximum momentum habuerunt (et habent) in republica Helvetiae condenda, evolvenda, conservanda.

Deinde monstrat quomodo praecipua «facta historica» vestigia in lingua presserint, adeo ut volventibus saeculis, facile agnoscere possint; eaque sententia duobus partibus secundae capitibus evolvitur «*Sprache und Geschichte*»: «*Les noms du jour, die Griechische Kolonisation*».

Alias quaestiones enucleat in III parte (*Dialektologie*), in IV: *Prinzipienfragen*, in V parte, cum auctor magnam contulerit operam in Etymologico linguae gallicae lexico condendo, tres commentationes huic argumento tribuit.

Lingua praeterea exprimitur et extollitur et completur in magnis litterarum monumentis. Quod ut ostendat singulas commentationes tribuit poetae Corneille (*Grandeur et décadence d'un poète tragique*), Flaubert, *Créateur de formes, Archaisme et régionalisme chez Chateaubriand*.

Liber finitur copioso bibliographico operum Professoris Wartburgii indice, quo melius quam verbis declaratur ingens auctoris in linguis romanicis investigandis labor. Ut ex commentationum indicibus patet, lingua germanica et gallica, alibi aliter prout res postulat, adhibetur.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

MONTOLIU, MANUEL DE. — *Les quatre grans Cròniques*. Edit. Alpha, Barcelona, 1959

Catalauntam epicum poëma primaevum non habere res omnibus nota est. Forsitan habuerit; non asservatum est. Remanent tamen quatuor «Chronica» quae quoddam saltem poëmation adumbrant vincia oratione scriptum. Nam si Jacobi Regis magni Expugnatoris (*El Conqueridor*) chronicon legeris, plus quam 700 versus seu sententias «rhythmicas» invenies. Emmanuel de Montoliu — harum rerum peritissimus — singula chronica perpendit, Jacobi dico «Expugnatoris», Bernardi Desclot, Raimundi Muntaner, Petri «*el Ceremoniós*» qui dicitur. Quorum chroniconum virtutes inquirat et proponit, originem et fontes quaerit, argumenta praecipua summam exponit. Studium perfectum et delectatione conspersum. Introductio generalis (*La historiografia medieval catalana*) magni est momenti, nam gentis catalaunicae «historiae sensum» revelat ejusque proprium modum res historicas narrandi. Cum gentes aequales historicos libros epicis miscabant fabulis cives nostri rem proponebant nudam et — ut illis temporibus — rei veritatem inquirebant et exprimebant,

Hic liber E. Montoliu consulendus erit illi qui in posterum de his rebus scribere quicquam voluerit.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

WILLELMUS BUSCH. — *Fabellae pueriles* ab Hugone Henrico Paoli latinis versibus redactae. F. Le Monnier, Florentiae edidit a. MCMLX, pag. 153.

WILLELMUS BUSCH. — *Maximi et Mauria malefacta* ab Hugone Henrico Paoli latinis versibus enarrata. F. Le Monnier, Florentiae edidit, a. MCMLIX, pag. 61.

Duo haec opuscula quorum lepidissimam materiam Vellelmus Busch repperit quaeque venustate mira ipse depinxit, versibusque rhythmicis seu similiter cadentibus Ervinus Steindl Carantanus latine reddidit, ad id pertinent generis quod sive ludendo, sive ridendo sive oblectamenta praebendo multa omnibus, praesertim pueris, praecipit. Quis

Ervinus versus, quamvis simplices, captivique puerorum accommodatissimi, minime tamen «ad opera arte efficta» pertinent. Quia versificator, ut dicunt, est, non poeta.

Nostra vero aetate poeta ille clarissimus Hugo Henricus Paoli — decus et Musarum ornamentum — singulari quodam afflatus instinctu, bellissimas illas Vellelmi narratiunculas versu hexametro elegantissime e germanica lingua in latinam convertit.

In multis quae in Hugonis H. Paoli fabellis sunt notanda haec eminent: primum quod cl. vir Paoli hexametri tali sunt structura et elegantia compositi, tali simplicitate, perspicuitate talique facilitate Maximi et Mauriti facinora exprimuntur ut nihil jucundius in fabellis enarrandis forsitan sit scriptum. Alterum magnopere laudandum, illa est ars miraque illa est virtus qua res tanta peritia, tanto ingenio tantaque venustate et lepore dicuntur ut haud facile quid pueris puellisque jucundius, amoenius, simulque fructuosius invenire poteris. Gratias ergo rependimus maximas tum cl. viro Hugoni Henrico Paoli artis docendi delectando vere magistro — tum Domui Editrici F. Le Monnier pro his optimis utilibusque opusculis nuper editis.

JESUS ARAMENDIA, C. M. F.

GAL ROGER. — *Manuel de Latin. Liber primus* Classe de 6.e Avec la collaboration d'Henri BOUHET. Préface de M. Marcel DURRY. Quatrième édition.

F. et M. DE KISCH. — *Manuel de Latin. Liber secundus*. Classe de 5.e Préface de Pierre CLARAC. Introduction de M. Roger GAL. Troisième édition.

F. et M. DE KISCH. — *Manuel de Latin. Liber tertius*. Classe de 4.e Préface de Pierre CLARAC. Deuxième édition. *Le latin par les textes*: Collection dirigée par Roger GAL.

ROGER GAL - F. et M. DE KISCH. — *Grammaire Latine de Basse*, Collection d'Études Latines.

Les Éditions O. C. D. L. 76 bis, Rue des Saints-Pères Paris, VIII:

Temporibus cedendum est aut moriendum.
In maximo discrimine lingua latina versatur.

Modis temporibus aptis tradenda est si eam superstitem volumus et posteris colendam.

Maxime gaudio afficior hos libros praebens quibus demonstratur quomodo lingua latina hodie tradi possit.

Hi libri quatuor sunt et unus, cum eandem rem eadem ratione gradatim prosequantur et attingant. Quae ratio «activa» prae primis aestimanda est, cum alumnum jam inde a primis navandis litteris moveat ut ipse per se res quaerat. Ne autem «actio» nimis detineatur, verba suo ordine proferuntur, puero singulis annis necessario discenda. Primo igitur circiter 550 verba, secundo totidem, tertio vero et quarto reliqua traduntur, ita ut toto latinitatis curriculo, duo circiter milia vocum quas M. Mathy in opere «*Vocabulaire de Base*» affert, ediscenda proponantur. Scimus enim alumnos, si 1000 verba frequentissima didicerint, 80 % verborum possidere quibus commode et sine dictionario queant libros in scholis secundariis legendos percurrere. Si vero 3000 didicerint, 90 % tantum...

Haec accuratissima et gradatim data verborum propositio, maxime auctoribus est cordi, tamquam aliarum rerum fundamentum. Nonne alumni nostri tempus — in dies brevius — misere terunt in lexico quaeritando verba perquam trita? Quae tritissima verba si gradatim memoriae mandantur, labor reditur certo facillor et efficacior.

At verba et regulae circum factum seu lectionem cursivam — non sententis discissis — alumnos traduntur. Animum magnopere etiam movent fabellae apte quaesitae et lepdisimae et per totum librum continuatae ut *Iphiclis historia*, pueri Atheniensis, priore anno, et *Lucii seu Asini commentarii*, in altero. Praeterea in libro 1.º in primis historiae graecae conceditur, in altero «*de viris*» narrationibus et mythologiae. At in libro tertio alumnum in medias res omnino mergitur, adeo ut liber tertius fere totus textus convertendos

exhibeat vel in vernaculam linguam (ex Cicerone, Suetonio, Quinto Curtio, Caesare, Plinio Iunioris etc.), vel ex vernaculis in latinum.

Simul cultus antiquorum cum Graecorum Romanorum, et historiae et institutiones breviter et amoenissime enucleantur, quibus puerorum insatiabilis discendi cupiditas acuitur, non sedanda nisi latine discendo.

Complemento tribus prioribus libris propositis erit *Grammaire Latine de Base*, ubi grammatica summissae ancillae partes agens, alumnum manu ducit ad matronam quae est lingua latina.

Nam alumni difficultates enodat, praecipua memorat, consulenda praebet. Quo ejus utilitas magis ac magis augetur et maximi aestimatur.

J. SIDERA, C. M. F.

MATHY, MAURICE. — *Carnet de Vocabulaire Latin (Vocabulaire de Base de Latin. 5.ª édition. Éditions O. C. D. L. 76 bis, rue des Saints-Pères Paris VII.*

In superiorum operum fundamento et basi hoc opus M. Mathy quasi celatur. Hic liber — *Carnet de Vocabulaire* — nihil aliud est quam «*Le Vocabulaire de Base*» alumnis accommodatus. Quare omni apparatu nudus, verba tantum proponit, sensu et vi non notatis. Alumnum ipse in spatii et lineis — post singula verba relictis — scribere debet sensum et vim singulis verbis adscribendam prout in schola ventunt. Ita alumnum ipse sibi vocabularium conficit.

Volumen 2.800 verba capit. In fine colliguntur quaedam verborum familiae. Omnia litterarum ordine produntur, notata singulorum vocum «frequentia». (In pagina 143 verbum «*Pulsare*» crassiore typo notatum, confusionem in vocum ordine gignere potest...).

Opus ergo alumnis utilissimum ducimus, at magistris necessarium ut ordinate procedant in verbis et vocibus pueris imponendis.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

CAMPS SARRÓ, FRANCISCO. — *Manual de Gramática Española (syntaxis)*. Academia Sutzá, Barcelona.

Hic liber, a filio Typographi nostri carissimi scriptus, non Hispanorum interest, sed Germanorum qui Hispanicam linguam didicerunt ejusque implicatam syntaxin penitus cognoscere et recte adhibere studuerunt. In eo enim auctor praecipuas grammaticae Hispanicae difficultates proponit apteque enodat. In quibus difficultatibus saepe Germanos labi, usu cognovit auctor et expertus est in Academia Helvetica Barcinonensi, in qua est magister. Regulae et normae de articulo, de verbo, de pronomínibus, temporibus, modis cet. abundantibus exercitationibus complentur.

Libellus —corpore et mole mínimus— lucida claritate splendet omnibusque exteris gentibus utilitati maximae erit. Idem auctor librum suum —quem jam antea Gallis aptaverat— Italis quoque et Anglis aptare animum induxit.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

EBERLE JOSEF. — *Interview mit Cicero. Gestalten und Profile*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1956. 160 pg.

Sunt qui linguam latinam inimicam vitae et rebus nostrae aetatis mínime idoneam reputent, eamque tantum antiquis viris Romae et Graeciae bonam et optimam esse affirmant.

Josephus Eberle suo libro «Interview mit Cicero» his omnibus erroribus adversari conatur. Non quidem scribit ullam defensionem aetatis antiquae —cum illa nullo patrono indigeat— sed quasi ambulationem conficit per rura et urbes Romae et Graeciae. Et cum auctore ambulamus fine incerto, non per stritam et rectam, sed per viam compendiarlam; hic atque illic sistimus; magnos et illustres viros miramur et illis nobis severo et lepido et facili sermone narratur.

Itaque cum nostro Josepho et nos in Ciceronis (9-19) et Maecenatis (20-43) et Cassiodori (13-154) et Vergilli (44-48) congressum venimus. Paulum Apostolum Athenas comitamur (73-88), Acropolim lustramus (155-

159); primam illam Suaeve historiae invenimus —illam «caram virgunculam suevam»— quam Ausonius poeta bello sibi cepit (95-104); et perpolitam et levem et sollertem Juliam, filiam Caesaris Augusti, noscimus. Tandem in nostra ambulatione artem poetarum latinorum experimur, quam Josephus Eberle, et ipse poeta, poetice pingit et narrat.

Aetas antiqua nobis iterum vivit recens ita ut nos illos homines illorumque humanitatem penitus cognoscere possimus. Auctor vero hoc aetatis romanae experimentum non ratione et ordine exponit, sed vitali vi et quasi in certis hominibus agens.

Josephus Eberle laborem aggreditur cum Elegia in laudem Regis magistri qui eum formas et verba sermonis latini cum Foro et Templo et diis splendide componere docuit. Quibus laudibus nos —et tu quoque, si librum Eberle perlegeris— auctorem clarissimum simpliciter prosequimur. :

JACOBUS GARCÍA, C. M. F.

A. HANO · G. PETIOT · G. PLANCHE. — *Langue latine, Classe de sixième · Classe de cinquième*, A. Hatier, 1955-1956, Paris, pp. 287-333.

En, humanissime lector, quam tibi offertur mus linguae latinae Grammaticam a clarissimis viris A. Hano, G. Petiot, G. Planche in lucem evulgatam.

Hujus Grammaticae scriptores, experimentis probatissimi, doctrina vero et eruditione praestantissimi, in animo habuerunt, in his conscribendis libris, ut in praefatione Henricus Berguin assertit, «faciliter l'étude de la langue latine et de la faire aimer»...

Quare, in hoc quod in promptu habes primo volumine («classe de sixième») potius quam leges et grammatica praecepta, quae alumnis tanto semper fuerunt fastidio, rationem inventas novam linguae latinae viventis et activae reddendae. Id est, liber hic professoribus ansam praebet ut continenter alumni per ludos latinos, cui nomen «Échale», «Glissade», «Grille», «Pèle-Mèle», «Bobine», cet. (a claro viro H. Berguin optime vocantur «Gymnastique d'assouplissement») in lingua latina

exerceantur atque fiant evadantque quasi parvi funambuli.

In primo libro haec auctoribus fuit mens et propositum: Ut alumnorum animis penitus latinitatis elementa totiusque latinae linguae structura infingerentur; ut alumni via et ratione vocabulorum cognitionem «primariam» (de base, básica dicunt), quaeque a M. Mathy in libro cui nomen «*Vocabulaire du base du latin*» colliguntur, assequerentur; ut darent operam ut alumni progressus in grammatica fecerent. Cui progressui XXVI thematum capita tribuuntur, quorum XIII prima ad cultum, vitam, historiam romanam, XIII postrema ad graecam referuntur.

Haec est generatim ratio seu structura —ex I usque ad XIII— qua unumquodque constituitur caput: duae pagellae verbo destinantur; alia vel duae consequuntur quibus ex ordine et sollerter de nomine substantivo vel adjectivo aliqua exponuntur; quarta —dimidia saltem— (quae ab auctoribus *Gymnastique* vocatur) varia verborum et nominum exercitia continet efficacissimo, quae per ludum fiunt; in quinta syntaxis elementa enodantur; in sexta exercitia scripto facienda proponuntur; in postrema vero pagella series dantur vocabulorum quae «primaria» dicuntur. A capite XIV narrari incipiunt historiae seu fabellae antiquitatis graecae quae inscribuntur «*Epitome Historiae Graecae*». Quae historiae cum progressu grammatico serieque vocabulorum «primariorum» optime junguntur. A capite XXVI «*Quaestionarium*» latinae linguae eloquendae aptissimum proponitur.

Volumen alterum («*classe de cinquième*») eadem ratione qua superius volumen excogitatum est et exaratum.

Prima hujus voluminis pars XVI capitibus constat quorum in I-V de confirmandis agitur et evolvendis quae in superiore curriculo ab alumnis comparata sunt; capitula VI-XIII aliqua —perspicuitate tamen maxima exposita— de morphologia et syntaxi continent; capitula XIV-XVI summa sunt seu repetitio totius grammaticae. En, lector, quae unoquoque capite continentur:

1. — «*La page d'initiation*», seu conspectus historiae romanae.

2. — «*La double page de Vocabulaire*», seu verborum a M. Mathy in opere supra memorato collectorum.

3. — «*Les pages de Morphologie*», ubi regulae dantur ad expeditam latine loquendi et audiendi facultatem assequendam.

4. — «*Les pages de Syntaxe*», in quibus ex uno exemplo, quod sit forma et exemplar, praecepta grammatica educuntur.

5. — «*La ou les pages d'exercices écrits*», id est conversionis exercitia gallice vel latine exprimentia.

6. — «*La page de Phédre*», seu conversio in gallicum XX fabularum, ex minore ad majorem difficultatem dispositarum.

Alteram hujus voluminis partem exercitiis versionis ex libro «*De viris illustribus*» desumptis constituitur.

Ex his non possumus non maximis laudibus auctores cumulare ob hanc novam perfectamque rationem quam utilissimam et efficacissimam alumnis fore putamus.

JESUS ARAMENDIA. C. M. F.

SÓFOCLES. — *Las siete Tragedias*. Traducción directa del griego por Julián MOTTA SALAS. Imprenta del Banco de la República, Bogotá, Colombia.

Cultu sane et comitate Doctor Julianus Motta, Columbiana in re publica praeclarus humanorum litterarum magister, in Facultate vero Bogotensi Philosophiae et Litterarum Decanus, floret. Altis jam editis hoc modo eruditum opus adjunxit, quo de Sophocle, tragoediarum nobilissimo auctore, quidquam lector momenti delibare utique posset.

Nova Sophoclis tragoediarum ab integro conversio haud res quidem leviusculi ponderis, maxime autem si ea toto animi nixu est suscepta. Jam vero facilitate ac nitore et veritate haec tragoediarum hispanica conversio commendatur ratione et via toto in opere sedulus auctor procedit.

Post amplam de re praefationem, ordo constituitur quo tragoediae sibi succedant: Ajax, Antigona, Trachiniae, Oedipus Rex, Electra, Philoctetes, Oedipus Coloneus.

Uni cuique opportuna, eaque erudita ana-

lysis; tum hispanica prostat translatio; denique notis historicis, criticis, poeticis res tota perpolitur atque completur. Ex animo plane gratulamur insigni humanorum litterarum magistro, Doctori J. Motta, ex cuius quidem ingenio et fecunditate novos carpere fructus speramus.

I. GONZÁLEZ, C. M. F.

GALIANO, DE LA VEGA, ADRADOS. — *El Descubrimiento del amor en Grecia*. Seis conferencias por Manuel F. GALIANO, José S. LASSO DE LA VEGA, Francisco R. ADRADOS. Universidad de Madrid, Facultad de Filosofía y Letras. Madrid, 1959.

Hae sex elaboratae dissertationes prolatae sunt mense augusto, anno 1955, in ea «Sección Humanitatum Universitatis Internationalis Aestivae», in inclita civitate Sancti Emeterii (*Santander*). In idem omnes argumentum, tanquam rosarum fasciculum odoribus perfusum, vergunt. Ut auctores praeclarissimi, sic et litteraria parta maximi aestimanda.

Hoc autem ordine ibi lucubrationes apparent: Sapho et amor sapphicus, Emmanuel F. Gallano (pp. 9-54). Amor dorius, Josephus S. Lasso de la Vega (pp. 55-99). Eros paedagogicus Platonis, Id. (pp. 101-148). Vir et femina in poësi et vita Graecorum, Francisco R. Adrados (pp. 149-175). Amor in Euripide, Id. (pp. 177-200). Amor helentisticus, E. F. Gallano (pp. 201-22.).

Duodecim tabulae pictae, eaeque magnae in artis provincia historiae. librum hinc inde honestant, quibus et notae ad appendixis modum aptissime adduntur (pp. 229-232). Liber igitur eruditionis praecipuae, qui a lectoribus evolvatur dignissimus.

PHILOPONUS, C. M. F.

BÜCHNER, KARL. — *Humanitas Romana*. Studien über Werke und Wesen der Römer. Carl Winter Universitätsverlag. Heidelberg. 1957.

Hic liber, quem Auctor scripsit usque dicavit qui ob institutionem acceptam humanum cultum tenere et aliis tradere possunt et debent, nonnullas complectitur lucubrationes quibus opera et natura veterum Romanorum

exquiritur. Hae vero lucubrationes etsi res proprias et singulares attingunt, tamen quid libet commune servant et monstrant, quo inter se conjunguntur unumque efficiunt, ut plentius definitur et explicatur ultima longioreque commentatione de Romanitate (*Römertum*).

Quae ita aguntur ut et peritissimos viros non dedeant et minus peritis pervia sint. Itaque opus utilissimum et peritissima vitis et harum rerum imperitis qui tamen mediocre classicam institutionem acceperint.

Rerum index: 1. Initium «Bellii Poenicii» Naeviani. 2. Terentius in continuatione seu traditione humanitatis occidentalis (*Terenz in der Kontinuität der abendländischen Humanität*). 3. Pestis a Thucydide, Lucretio, Montaigne, Camus inspecta. 4. Summum jus summa injuria. 5. Methodus philologica: Catullus et elegia. 6. Vergilius. 7. Horatius de otio. 8. Ovidii Metamorphoses. 9. Tacitus de Christianis. 10. Romanitas (*Römertum*). Notae (*Anmerkungen*).

Oratio elegans et locuples. Mihi placuerunt praecipue commentationes de Tacito et de Terentio.

JACOBUS SIDERA, C. M. F.

W. EISENHUT. — *Dictys cretensis*. Ephemeridos belli Troiani libri VI a L. Septimio ex graeco in latinum sermonem translati. Accedit papyrus Dictyis graeci ad Tebuntim inventa. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri, 1958, pp. 150.

Utilissimum sane omnique ex parte laudandum opus editor aggressus est, qui L. Septimii de bello Troiano libros, anno 1872 ultimum typis excusos, iterum magna cum cura recensuit.

Septimius ille quarto, ut videtur, saeculo ephemeridem belli Troiani, quam auctor graecus ignotus a Dictye Cretenae, Idomeni herois Homerici comite, conscriptam esse ac Nerontis Caesaris temporibus e sepulcri illius rudibus in lucem prolatam esse finxit, latine interpretatus est atque copiosiore narratione exornavit. Archetypum graecum, quem fuisse viri docti antea alii crediderunt alii negaverunt, nunc existisse pro certo habemus, ex quo fragmentum papyraceum, apud Tebuntim

e sabulis aegyptiis erutum, anno 1907 Londini editum est.

Opus Septimii sex libris divisum est, quibus res gestae Graecorum narrantur a primis dissonationis inter Dardanos Danaosque intus usque ad Ulixis post-Trojam captam atque excisam obitum. Interpretator nec magnis nec conspicuis ad scribendum ingenti dotibus fruitur. Facta dictaque jejuno plerumque sermone refert, nullis vel scholasticis tantum artificis animorum allicendorum causa adhibitis. Septimii latinitas, etsi cadentis imperii aevum redolere nemo infitabitur, multis tamen locis vel Caesarem vel Livium in mentem revocat ideoque perspicuitate non caret. Vocibus tam veteribus quam novis non raro utitur sicut *confere* (II, 22), *precator* (II, 48), *quisse* (IV, 18), et *deos sibi adhospitare* immolationibus (I, 15), *exercitus quadripartitus* (I, 19), *ara anteaedificialis* (V, 12). Accedit quod res graecae haud raro vocibus romanis describuntur: *Eurypylos... legionibus... exceptus* (IV, 14).

Menda typographica duo tollenda sunt: p. 87, l. 19: *Anticholi* legitur pro *Antilochi*; p. 117, l. 11, *lapidus* pro *lapidibus*.

Speramus tandem editorem post Dictyn Cretensem mox Daretem Phrygium, alterum rerum Trojanarum scriptorem apud Romanos, editurum esse.

J. IJSEWIJN

ERNESTO BUONAIUTI. — *Saggi di storia del Cristianesimo*, a cura di Ambrogio Donini e Mario Niccoli. Prefazione di Luigi Salvatorelli. Neri Pozza Editore, Vicenza.

Hoc volumen locum praecipuum in illa *«Biblioteca di Cultura»* tenet. Varia quidem argumenta, atque ea scientia et arte critica a clarissimo auctore elaborata. En vero, specimenis gratia, eorum tibi argumentorum indices.

Caesare an Christus? (pp. 1-8). Parusia pagana et parusia christiana (pp. 9-22). Vocabula *«de amore»* in Novo Testamento (pp. 23-31). *«Fili lucis estis et filii diei»* — I Thes. V, 5 — (pp. 33-39). Paulus et Apollo (pp. 41-60). Frumentarii et captivitas romana Sancti Pauli (pp. 61-70).

Syncretismus philosophicus et religiosus pristinis saeculis christianis (pp. 71-88). Schisma et haeresis in primaevis litteris christianis (pp. 89-100). Millenarismus Irenaei (pp. 101-117). Marcion et Novum Testamentum latinum (pp. 119-130). Disceptatio religiosa saeculo tertio (pp. 131-151). Primum par hominum in systemate Manichaei (pp. 153-172).

Christianismus primaevus et res politica imperialis romana (pp. 173-218). Luctianus martyr, ejusdemque doctrina et schola (pp. 219-257). Christianismus in Africa Romana (pp. 259-281). Sanctus Augustinus cognitionis theoreticus (pp. 283-301). Augustinus et culpa originalis (pp. 303-325). Prolegomena ad historiam Joachim de Fiore (pp. 327-362). Mysticismus Joachim de Fiore (pp. 363-382). Initia Christiana et processus Franciscanus (pp. 383-398). Accurati indices totum opus finiunt idque in faciliorem usum reddunt.

A. MARQUÉS, C. M. F.

FRANZ WIESTHALER. — *Die Oratio Obliqua als künstlerisches Stilmittel in den Reden Ciceros*. Commentationes Oenipontanae XII. Universitaetsverlag Wagner - Innsbruck.

De scientifica elucubratione hic agitur ad Lauream obtinendam, in philosophiae Facultate Universitatis Leopoldi Franzens, in urbe Oeniponte. Solida et erudita dissertatio de re haud parvi momenti in litteris latinis: Oratio obliqua hinc inde scriptorum Ciceronis perpenditur a praeclaro auctore F. Wiesthaler, ut Principis latinorum Scriptorum.

Quattuor densis capitibus plus centum pagellarum complentur, hoc fere tenore: I. De directa et indirecta sermonis ratione in Orationibus Cicerontanis. II. De usu sermonis indirecti. III. De significatione sermonis indirecti. IV. De syntactico examine orationis obliquae.

Maximi aestimanda bibliographia qua plerimi de re recensentur libri. Indices vero commodissimi, quibus tota lectio facillor reddatur. Hanc dissertationem lectoribus magno opere, ut melius callere Cicerontanam linguam possint, commendamus.

A. MARQUÉS, C. M. F.

SCHOLARES LINGVAE LATINAE COMMENTARII

Scripta mittantur ad Moderatorem: Conde, 2, BARBASTRO (Huesca)

Preteritum ad ADMINISTRATOREM: Lauria, 5, Ap. 1042 - BARCELONA

Constat in Hispania et America Hispanica: 20 pesetis; in Gallia: 2'50 francis; in Italia: 300 libellis; in Germania 2 marcis; in reliquis civitatibus: 0'50 dolaris.

ANN. VI — (FASC. II) — N. 22

M. JUNIO

A. MCMLX

Capillorum curam apud romanos describit T. Flavius

Fuerunt non ita pridem, pueri, qui ex primoribus tonsores apud se haberent; qui tonsores dominorum capillos tondebant barbamque radebant. Plerique tamen, tonsores adeunt qui, aut sub dio artem suam exercent et viatores alliciunt, aut in tabernis ubi tonstrinae sunt constitutae, manent. In tonstrina multi viri in scamnis assident ac, dum vicem exspectant, de omnibus, quae hinc inde a civibus palam et privatim circumferuntur, amice confabulantur — nam haec est «sedes otiosis apta» —, adeo ut, quod plerumque etiam fit, tonstrinae rerum novarum quasi officinae sint, «resque lippis¹ nota et tonsoribus» sit quae apud omnes constat.

Ad tonstrinae parietem vel in mensula specula, pectines, forfices², cultri, cultelli, novaculae, volsellae³, calamistri⁴, unguenta sunt apposita et cultellus tonsorius⁵ ad ungues reseccandas: ipsi enim tonsores et ungues curant.

Capillos aut tondent ad cutem⁶ seu radunt, aut forficibus strictim⁷ vel per pectinem tondent⁸. Comam diligenter curant viri sed in primis mulieres, quarum variam comendi rationem alio die vobis narrabo. Saepe inaequali ratione⁹ imperitus tonsor capillos tondet, quod saepe scituli adolescentes queruntur. Cinerarii seu ciniffiones¹⁰ calamistro capillos flectunt; barbam novacula seu cultro tonsorio radunt, quam cote¹¹ acuunt et levigant.

1, legañoso. 2, tijeras. 3, pinzas. 4, tenacillas, mediacaña. 5, cuchilla para cortar las uñas. 6, cortar al rape. 7, cortar al rape, a raíz de la piel. 8, dejar el cabello medio corto. 9, trasquilár, hacer escaleras. 10, rizador, peluquero. 11, piedra de afilar.

Novissimum vulpis facinus

—Me stultum! Quid ego lora jugi in area reliqui?

Sic vilicus, oculis humi positus, ad stabulum sedens desperate querebatur. Res mira quidem, nam vilicus semper laetus erat; sive domi sive ruri, sive in agrum proficiscens sive domum rediens, sive bubus arans sive a laboribus sub arbore quiescens, semper canebat; quare «*beatus*» ab omnibus appellabatur. Quid autem illo die ei acciderat quod, orto jam sole, acriter stultum se ipsum nominabat neque ad laborandum exibat?

Paulo post, ex stabulo ut in sole ambularet, asinus exiit. Ut primum dominum tristissimum vidit ad eum consolandum accedens de tristitiae causa quaesivit.

Querula voce dominus narravit se cum pridie animi et corporis vires ad instrumenta recondenda deficerent defessusque labore in agro esset, jugi lora et plaustrum ceteraque quibus interdiu esset usus, noctu in area dereliquisse.

—Et quid inde? De hac re doles?
—asinus ridens paeneque spernens erum objurgat—.

—Non de hac re solum, sed... videsne vestigia?

—Quae? Non plane quid dicere velis intellego. Nihil video...

—Inspice. Nonne haec vulpis vestigia?

—Ah! quam stultus ego! Me asinorum ingeniosissimum id non attigisse! Cur maereas teneo; dum nocte tu dormiebas, callidissima vulpes, tenebris abutens, ad aream pervenit ut cibum quaereret quo extremam famem expleret. Videns autem lora a te relicta, ea ad

speluncam ore adduxit putans se in aliquos dies cibum habituram, nam boum pelles, e quibus lora sunt facta, delicate gutturi ejus sapiunt.

—Ita est ut dicis, infortunatus agricola gemit. Nunc ne arare quidem agros potero et mihi necesse erit bovem jugulare, e cujus pelle lora iterum faciam.

—Ne timueris — inquit asinus— nec bovem caedes nec terram arare desistes. Si me ad vulpis cubile duxeris atque tribus hordei modis donaveris, ad tres etiam horas quae vulpes arripuit lora tibi reddam.

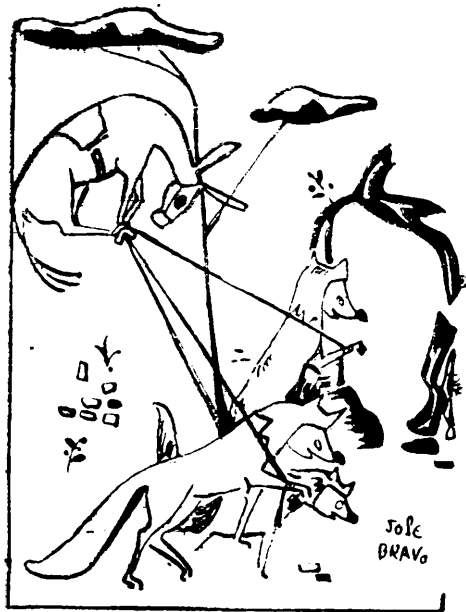
—Non modo tres, sed et sex modios tibi dabo.

—Eamus ergo — sic locutus est asinus simul ac uterque, id est vilicus et asinus, iter propere ingreditur—.

Postquam per agros et silvas diu errarunt, cubile tandem invenerunt.

Asinus ab ero petiit ut se solum relinqueret. Cui obsequens agricola post magnam se abdidit arborem, ut posset illinc cernere quid asinus faceret. Qui quidem minime putabat se a domino videri, statimque ad limina speluncae procubuit adeo ut mortuus esse videretur. Paucis interpositis minutis quaedam minuscula vulpecula ex interiore forte exiens cubili, asinum humi jacentem vidit; quo perterrita, introrsus fugit et matri nuntiavit animal magnum esse ad portas mortuum. Tota vulpis familia portenti mirandi causa domo egressa est.

Vulpes mater in speluncam immittere asinum constituit. Itaque mater et pater liberique omnes, asini auriculas fortiter prehendentes, eum trahere conabantur; at frustra; quare vulpes afferri jussit lo-

rum quo pedem asini ligarent. Sed eum movere non potuerunt. Secundo etiam et tertio loro nequidquam illum ligave-

runt. Tum prudens asinus, qui ne spiraverat quidem ut re vera mortuus videretur, omnibus rudivitis viribus, ita fortiter strepens ut vulpes, non facile praefestinatione speluncae aditum inventientes, vel metu animam spirarent vel in arbores caput impingerent. Asinus, cinctis loribus decorus, cum domino victor domum rediit.

Sic vilicus arare et cantitare et beatus vivere perrexit. Asinus non modo sex hordei modiis donatus sed etiam multis aliis praemiis, semper ingenio et audacia in omnium admiratione fuit.

Maligna autem vulpes iusta morte punita est.

BENEDICTUS RODRIGUEZ, C. M. P.
e V anno

Castro Urdiales.

PROVERBIA

Vulpes pilum mutat, non mores

vitia animo infixae non mutantur, quae nec tempore nec aetate tolluntur:

la zorra mudará los dientes, mas no las mientes
el pelo muda la raposa, mas el natural no despoja
il lupo cangia il pelo, ma non il vizio
ὁ λύκος τὴν τρίχα, οὐ τὴν γνώμην ἀλλάττει

Qui asinum non potest, stratum caedit

de iis dicitur qui cum veros injuriae acceptae auctores ulcisci non possunt in debiliorem saeviunt:

quien no puede dar en el asno, da en la albarda
chi non può battere il cavallo, batte la sella.

Index alumnarum INSTITUTIONIS TERESIANAE in urbe Santander (España), quae cum puellis Civitatum Foederatarum dare litteras volunt (cfr. p. 125):

Marta a Dolortibus Trueba (V cursus)
Menéndez Pelayo, 68, SANTANDER (España)
María Teresa Muñoz (V cursus)
San Emeterio, 1, SANTANDER (España)

M.ª Alolista Martínez de la Hidalga (V c.)
Alonso de Ercilla, 6, SANTANDER (España)
María Elisabeth Angulo (VI cursus)
Santa Lucía, 44, SANTANDER (España)

De mirabili eventu Domini Quixoti

(«DON QUIJOTE», 2, 12)

Sanctius tandem juxta suber obdormivit, Quixotus vero ad validam dormitabat quercum. At parum temporis effluxerat cum a tergo insonuit sonus quo expectatus est, ac subita trepidatione surrexit et aspexit et audire voluit unde sonus adveniret statimque vidit duos homines equo insidentes, quorum alius alii, dum ex ephippio descendebat, ita dixit: «Desili ex equo, amice, atque equis frena solve; nam ni fallor, hic locus herba abundat atque silentio et solitudine quibus egent mea cogitata amore saucia».

Simul ac talia dixit, humi procubuit; arma autem quibus armabatur, dum procumbit, crepuerunt; manifestum signum quo Dominus Quixotus eum esse equitem errantem agnovit; qui, cum ad Sanctium qui dormiebat pervenisset, ejus brachium arripuit ac maximo labore ut Sanctius animo adesset curavit eique voce submissa dixit: «Sancti frater, eventum habemus». — «Quem Deus felicem reddat, respondit Sanctius. At ubi, mi domine, talis hic eventus?». Cui Quixotus: «Ubi sit interrogas? Verte oculos et aspice atque illic equitem errantem et humi accubantem videbis qui, ut mihi videtur, satis laetus non apparet; eum namque vidi desilientem ex equo atque humi procumbentem aliquibus signis contemptus ac, cum decidit, arma ejus crepuerunt».

Sanctius vero: «Ubi comperis, domine, inquit, hunc esse eventum?». — «Non dixerim, inquit dominus Quixotus, hunc omnino esse eventum sed illius, tantum initium, quia eventus inde oriuntur. Sed tace et audi, quoniam, ni mente decipior, lyram vel fides pulsat ac, cum spuat et pectus aperiat, accingitur certe ut aliquid canat». — «Ita est, respondit Sanctius; eques videtur, sine dubio, mente alienatus». — «Nemo est equitum qui ita non sit, inquit dominus Quixotus, eumque audiamus, nam ex ungue cognoscemus ejusque cogitationes, si canat, quia ex abundantia cordis os loquitur».

JOANNES PALOU

e III cursu Latinitatis

Cervariae.

DE JOVE STATORE

Antiquis Romae temporibus, Romulus, primus rex Romanorum, urbem Romam condidit, multos hostes habuit. Titus Tatius, Sabinorum dux, bellum indixit Romanis. Deinde agmen egit in campum ubi postea forum romanum fuit. Cum Romanis pugnam commisit. Sabini jam vincebant cum Romulus caelum vocans templum vovit Jovi. Juppiter tum fecit finem pugnae. Romani et Sabini deinde amici fuerunt.

Cervariae. IGNATIUS RICART
e I Latinitatis cursu

DE SECUNDO BELLO PUNICO

Secundo bello Punico Carthaginienses ducem clarum Hannibalem habuerunt. Hannibal, cum erat puer, bellum in Hispania cum suo patre Hamilcare fecerat adversus Romanos. Postea agmen egit per montes Pyrenaeos et Alpes.

Romani fugantur a Carthaginiensibus apud flumen Tessinum. Hannibal tandem vincitur a Scipione.

PETRUS CAPDEVILA
e I Latinitatis cursu

Cervariae.

— Quotiescumque te video, memor sum Roberti.

— Attamen, omnino dissimilis sum illi.

— Ita est, sed tu mihi etiam debes quinquaginta pesetas...

LUPUS ET OVIS

Cum animalia omnia loquendi facultate gauderent, herbas depascebat ovis simul cum filio. Tum agnus matri:

—Redeamus, inquit, domum, lupum enim magnopere timeo.

At illa: —Nihil tibi curae, filirole, sed age, pascere dum licet; cras etenim aut pluet fortasse aut ninget.

Paulo post iterum filius: —Matercula, domum adeamus, nam nos lupus, si forte venerit, vorabit.

Cui mater: —Pascere, pascere, o bone, respondit; crastina enim die aut pluvia forsitan impediamur aut nive.

Terque cum essent sic collocuti, ecce lupus coram ipsis adstat.

—Quid huc venisti? —ab eo quaesivit ovis.

—Ut vos comedam.

—Laudandum sane consilium. Attamen dentes te acueri oportet illis in saxis quae procul absunt; nam, nisi feceris, non facile carnem nostram, quae quidem durior est, dilacerabis.

Dum autem lupus, id ut faceret iret, et ovis et agnus velocissimam fugam capientes, sese in ovile contulerunt. Cum ille rediisset nec vorandos in loco invenisset, ita post eos pro viribus cucurrit ut non multum abesset quin animam in illis connectandis amitteret. Sed frustra sane! Nam, cum ad cohortis ostium pervenisset, illud jam accurate clausum invenit.

In hac igitur narratiuncula stultum se lupus et insipientem exhibet.

Samis. FERDINANDUS GARCIA

Filius. — Pater, volo esse magister!

Pater. — Doce bestias bene se gerere erga eros suos...

PATRICIUS ATEBÁ
alumnus Guineensis
e IV Latinitatis cursu

FRIDERICUS II

Cum Fridericus II Monasterium quoddam adiisset et, jam vale dicto Religiosis, discessurus esset, Superiorem rogavit ut aliquam gratiam a se postularet. Tum Superior:

—Oro te, inquit, domine, ut mihi —lege quae id prohibet derogata— aliquot tirones quotannis accipere permittas...

—Hoc tibi libenti animo concedo et ego ipse duos ad te novicios mittere cupio, respondit rex.

Deinde ad fratrem, quem sibi comitem adjunxerat, se convertit, putansque religiosum nihil intellecturum, lingua gallica: Huic bono Superiori, inquit, duos mittam asinos...

Qui tamen, cum optime quae rex fratri dixisset intellexisset:

—Quoniam, inquit, tam benignus erga me fuisti, aliam gratiam adhuc a te petere audeo... ut uni ex noviciis nomen tuum, alteri nomen tui fratris imponatur...

PETRUS PEREZ

e IV Latinitatis cursu

Barbastri.

VERBA QUADRATA

	1	2	3	4
1				
2				
3				
4				

- 1) Pondus
- 2) Non ullus homo
- 3) Uligo
- 4) Fortuna

R. CARALT

Celsonae.

C. MARCIUS

C. Marcius Coriolanus qui minitans patriae hostilemque animum in eam gerens ab Urbe in Volscos exulatum aberat, quondam infesta hostium multitudine ad Romae moenia pervenit ut eam obsidione premeret.

Senatus legatos misit ad C. Marcium qui eis hoc responsum dedit: «Si Volscis ager redditur, potest agi de pace; sin aliter, ipse, qui injuria civium et hospitem beneficii sum memor, adnitar ut appareat exilio mihi irritatum, non fractum animum esse».

Iterum deinde iidem legati missi non recipiuntur in castra; neque sacerdotes, qui insignibus sacris velati supplices ad castra hostium ierant, nihilo magis quam legati animum C. Marcii Coriolani flectere potuerunt.

Tum matronae romanae precibus impetrarunt ut Veturia mater Coriolani, quamvis magno natu mulier, et Volumnia uxor, duos parvos ex Marcio ferens filios, secum in castra irent et quam armis viri defendere urbem non possent, precibus lacrimisque defenderent.

CORIOLANUS

Ubi ad castra matronae romanae pervenerunt nuntiatumque est Coriolano adesse ingens mulierum agmen, ipse, qui nec legatorum nec sacerdotum maiestate motus esset, multo obstinatioꝛ adversus lacrimas mulierum erat.

Dein tamen cum familiarium quidam inter ceteras matronas cognovisset Veturiam matrem moestitia insignem, inter nurum nepotesque stantem: «Nisi me frustantur oculi, inquit, mater tibi conjuxque et liberi adsunt». Coriolanus, prope ut amens, consternatus, e sede se projecit ut matrem amplexaretur...

Tum Veturia: «Sine, priusquam complexum accipiam, sciam, inquit, ad hostem an ad filium venerim, captiva matre in castris tuis sim. Potuisti populari hanc terram, quae te genuit atque aluit? Te ego nisi peperissem, Roma non oppugnaretur. Filiis tuis consule, quos, si pergis, aut immatura mors aut longa servitus manet».

Uxor deinde ac liberi Coriolanum amplexi sunt fletusque ab omni turba mulierum complorantium orti frerunt tandem virum. Complexus inde suos dimittit, ipse retro ab Urbe castra movit. Abductis deinde legionibus ex agro romano invidia rei oppressum periisse tradunt.

De alumnorum commercio epistulari

Haud pauci sane sunt Rectores Gymnasiorum, Institutorum, Seminariorum, ipsique alumni et alumnae, qui ad nos epistulas dederunt quibus significant se in animum induxisse cum adolescentibus aliarum nationum epistularum inire commercium, nuntiumque illum in PALAESTRA ADULESCENTIUM (n. 20, m. decembri a. MCMLIX) appositum sibi per jucundum fuisse. Hac enim ratione —latine scribendo— in lingua latina ediscenda se multum profecturos sperant.

En pauca epistularum specimina:

«*Libenter litteris tuis, quibus me nomina puerorum puellarumque rogasti ad epistulare commercium ineundum, libenter respondi. Etenim incepto tuo vehementer faueo idque omni ex parte laudandum censeo.*

Itaque duo jam manifestaria misi, quibus me postea alia additurum esse spero; appellationem divulgandam curabo in commentariis «Nova et Vetera», qui altero quoque mense apud nostrates a professoribus scholarum mediarum flandricis eduntur. Hoc igitur modo nuntius tuus totam Flandriam mox pervagabitur». — J. IJSEWIJN, Ploegstraat 10, ANTWERPEN (Belgium).

«*Sunt mihi decem aut duodecim alumni alumnaeque qui hoc commercium cum Anglicis inire velint. Benigne mihi expone quomodo mei discipuli ad illos epistulas mittant. Quam primum fac me certiore ut hoc commercium instituat priusquam hic annus scholasticus finiatur...*

Sic inscribas: Richard T. URBAN 2108 Briggs — DRAYTON PLAINS — (Michigan, USA).

Sunt et alii viri linguae latinae studiosissimi qui cum hujus linguae utilitatem et necessitatem ad hominis ex culti institutionem et conformationem et in commune inter sapientes et amicos commercium cognovissent, toto se animo linguae latinae ediscendae dederunt. Qui, quanquam majores natu, tamen velut linguae latinae praecipui nobilesque alumni et in horum albo recensendi sunt. Quorum haec lege verba:

«*Post Lugdunt Conventum, reverendissime vir, ad te scribere erat in mente mea. Sed mihi magnum fuit impedimentum auroaedariae naturae, quod postea tibi narrabo voluptatis causa, propter quod totum otium hujus mensis absumptum est. Nihil ergo feci in latinitatis causam, nisi legere Confessiones Sancti Augustini, quae mihi mirabiles visae sunt, et multis rationibus hodiernae etiam nunc semper manent. — Multum gavisus sum in*

«*Te certiore facio mihi gratissimum esse ut mei alumni cum pueris aliorum Seminariorum epistulare commercium habeant. Quod ad id confictendum elegisti meos alumnos, quam plurimas tibi gratias ago»...*

CAN. FRANCISCUS ALOISE — Seminario Ves covile — TROPEA (Catanzaro - Italia).

«*In PALAESTRA ADULESCENTIUM vidi vos quaerere pueros et puellas qui velint cum puero anglico aut puella per litteras latine scriptas consuetudinem et amicitiam inire. Itaque cum amem id facere, scribo tibi ut mihi inscriptionem puellae quattuordecim annorum significes. Inscriptio mea est: MONIQUE DESESSARD — rue Chambreulent MONT DE MARSAN (Landes).*

«*Tibi has litteras, cum velim cum puella quattuordecim annorum consuetudinem et amicitiam inire, mitto. Id legi in PALAESTRA ADULESCENTIUM m. decembri a. MCMLIX. — nscriptio mea est: Mlle Jacobina DESESSARD — rue Chambreulent - Quartier Briolle - MONT DE MARSAN (Landes).*

Conventu, non solum audiendo doctissimos viros vividissime latine loquentes — res mihi rarissima, nisi in Ecclesia ubi curio noster, qui est optima voluntatis latine distincte pronuntiat —, sed etiam videre potui illos viros in futurum latinitatis humanitatisque constanter credere et sperare, et multum in bonam quam arbitror viam laborasse»... — Cl. DESESSARD — rue Chambreulent — MONT DE MARSAN (Landes).

INDEX PUERORUM QUI INTER SE LATINE DARE LITTERAS VOLUNT

Joannes Jacob	X. X. puella 16 annorum	Maurena O'Mara
Rubensstraat 10	Latijnse Humaniora	5065 Sashabaw
ANTWERPEN (Belgique)	Katholiek Lyceum	CLARKSTON (Michigan, USA)
Josephus Henricus Peris Vidal	LIER (Belgique)	Immaculata Iribas
Seminario Diocesano	María a Monte Carmelo Mar-	Menéndez Pelayo, 68
TORTOSA (Tarragona, España)	Rta de la Pila, 32 [tinez	SANTANDER (España)
X. X. puella 15 annorum	SANTANDER (España)	Josephilla del Amo
Latijnse Humaniora	Monica Desessard	Calle Alta, 81
Katholiek Lyceum	MONT DE MARSAN (Landes,	SANTANDER (España)
LIER (Belgique)	France)	Jacobina Desessard
María Elisabeth Diegò	Carolina Richmond	Rue Chambrulent
Travesía de Numancia, 4	6101 Oerlook	MONT DE MARSANT (Landes,
SANTANDER (España)	CLARKSTON (Michigan, USA)	France)

Index puellarum quibus Prof. S. Morris' pueros anglicos ad commercium epistulare comparabit:

Josephus Monferrer Guardiola	Eva Serra Puis	Ana María Blanco
Seminario Diocesano	Puerto Príncipe, 31	Rocafort, 66, 5.º, 1.º
TORTOSA (Tarragona, España)	BARCELONA 16 (España)	BARCELONA 15 (España)
Josephilla Ibañez	M.º Rosa Sopena Español	Blanca Serra Puis
Mina, 11	Pasaje de la Paz, 6, 1.º, 1.º	Puerto Príncipe, 31
TARRASA (Barcelona, España)	BARCELONA 2 (España)	BARCELONA 16 (España)
M.º a Doloribus Deielós	María ab Angelis Francia	M.º a Monté Serrato Ros Ribas
Cerdeña, 199, pral. 3.º	Mansò, 29, 5.º 2.º	Virgen del Pilar, 15, 2.º, 2.º
BARCELONA 13 (España)	BARCELONA (España)	BARCELONA 3 (España)

Amparo (María a Virgine Auxillatrice) Giménez
Juventud, 102, 2.º HOSPITALET DE LLOBREGAT (Barcelona, España)

Hi quoque Seminariorum hispanicorum alumni cum aliis Seminariorum exterorum alumnis latine scribere desiderant: Seminario Misional de los Sagrados Corazones, ARTAJONA (Navarra, España):

Villelmus Ramírez (15 annorum), Franciscus Ciriza (14 a.), Alfredus Andueza (14 a.), Josephus Henricus López (15 a.), Matthias Martínez (16 a.), Emmanuel Bertrand (16 a.), Joannes Sanz (15 a.), Josephus Joachim Arrondo (15 a.).

Franciscus Cánovas Domene: Seminario Mayor, ALMERIA (España).

Item litteras dare volunt alumni Seminarti Tropiensis. Epistulae mittantur:

Prof. Francesco Aloise, Rettore del Seminario Vescovile, TROPEA (Catanzaro, Italia).

Index ALUMNARUM INSTITUTIONIS TERESIANAE in urbe Santander (España), quae cum puellis anglicis dare litteras volunt:

María a Monte Carmelo Cué (VI cursus)	María Josepha Tolosa (VI cursus)
Cervantes, 31, SANTANDER (España)	San Fernando, 44, SANTANDER (España)
María Teresía García (VI cursus)	María Teresía Espada (VI cursus)
Rubío, 4, SANTANDER (España)	Fernández Isla, 16, SANTANDER (España)
María Teresía Mazo (VI cursus)	M.º ab Angelis Gutiérrez Aja (VI cursus)
Cádiz, 1, SANTANDER (España)	Carden. Cisneros, 6, 2.º, SANTANDER (España)
Immaculata Martínez (VI cursus)	Immaculata del Campo (VI cursus)
Menéndez Pelayo, 68, SANTANDER (España)	Menéndez Pelayo, 68, SANTANDER (España)
María a Columna Barriuso (VI cursus)	M.º a Monte Carmelo Fuente Marqués (VI c.)
Príncipe, 1, 7.º, SANTANDER (España)	Lope de Vega, 10, 2.º, SANTANDER (España)

Periculosa cum bestia pugna

Vir quidam, plantarum et animalium scientissimus, sibi casam in regione vastissima prope Ganges flumen aedificarat ibique cum verna fideli vitam trahebat. Interdum sclopeto armatus per silvam intactam ac paludes calamis altis et juncis constitas vagari solebat plantas raras et animalia explorandi causa. Aliquando verna ab eo petivit, ut sibi matrem graviter decubentem invisere liceret. Sed antequam proficisceretur, ero iterum iterumque mandavit, ut ostium obice firmiter clauderet. Tigridem enim ferocissimum circa domum vagari et aliquot indigenas ex improviso adortum vorasse. Quadam nocte erus, postquam se lecto dedit, licet venatione lassus obdormire non poterat. Aër enim tam gravis erat, ut perdifficile esset halitum ducere. Quare e lecto surrexit, portam aperuit aurasque frigida pulmones implevit dicens: «Pateat ostium, quoad immissa aura cubiculum satis sit frigidum». Tum stramen repetit et obdormivit. Haud multo post subito experrectus membra plumbo graviora sentit. Cujus rei quae sit causa ignorat. Jam cum surgere vult, duo lumina horride per tenebras fulgere conspicit. Heu! Tigris pro lecto jacet. Per ostium enim, quod vir claudere erat oblitus,

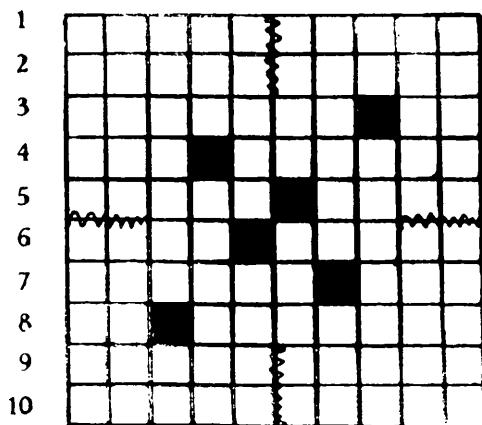
irreperat. Cor viri tot pericula experti palpitat et sudor salsus per membra manat. «Vae mihi misero qui nec sclopetum nec mucronem, quibus me defendam, habeam». Dum immotus recubat, beluam ferocissimam propius repentem cernit et halitum foetidum olfact. Attamen in hoc summo vitae discrimine membra lente torpedine solvit, se angore levare viamque sui servandi cognoscit. Nam cum lectus unius pedis spatio a parete distet, amicus noster sese in ipsum intervallum demittit. Quod ubi tigris animadvertit et se spe praedae optatae defectum sentit, ter circum lectum cursat et demum per idem intervallum propius repere conatur. Jamjam lectum summa corporis validi vi e loco semovet, cum lectus compage diffracta corruit beluamque pondere opprimit. Quamvis ferociter rugiat, membra huc illuc torqueat lectumque abicere studeat, oppressus manet. Tum vir ex intervallo entus lectum transgreditur et mucronem praecutum quater in monstri pectore defigit. Postero die verna, cum ex itinere redisset, erum viribus destitutum, tigridem interfectum offendit.

E Germania.

N. MANGEOT, S. J.

VERBORUM AENIGMA

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

In transversum idemque ad perpendicularum. —

1, Grex; diligere. 2, Mercari; e voce «pico». 3, Rapidæ naves; pronomen. 4, Cremo; collo-

care (litt. versis). 5, Scindar; totondi. 6, Animal agreste; genitor. 7, Infelix; altaria. 8, Et; qui nat. 9, Jovis epitheton (litt. versis); êxedo. 10, Evasi; paucos.

Castro Urdiales

E MIERA

V cursus alumnus

NE ME INTERFECERITIS

Cum ab hostibus, post proellum, tubicen quidam captus esset clamaretque iterum iterumque:

— Ne me interfeceritis neminem enim necavi, bucinam tantum inflavi —; hostes hæc verba parvi facientes iratique admodum in tubicinem:

— Morte tu multaberis majore ratione quam ceteri omnes captivi, quia bucina ad pugnam milites impellebas.

Barbastri

GABRIEL GARCÍA

e IV Latinitatis cursu

Amor lucri ingenium acuit...

Antonius et Carolus, notissimi urbis Coloniae nugatores, quodam die in ripa fluminis Rheni inambulabant. Repente Antonius conspicatus tabulam in ripa defixam legit: eum qui in aqua pereuntem servasset accepturum praemium marcarum quinquaginta.

—En, Carole, inquit Antonius, nostra ea pecunia erit. Ego me permittam fluctibus, tu postea luctantem trahes ad terram.

Et tacente Carolo Antonius se demittit in flumen et aegre nitens contra vim aquae Carolum otiose spectantem inclamat:

—Insanisne, Carole, jamjam mergor undis neque me salvas?

Tum sicce Carolus: —Mihi est tempus, non hic mihi opus est properato, nam legi in tabula inferius fixa habiturum marcas centum, qui ad terram subvexisset mortuum.

ANDREAS AVENARIUS, S. V. D.

E Germania.

Mulier quaedam habet filium capitonem:

—Laboro, mater, capite.

—Toto, fili mi, toto?

Alabonae.

JESUS DE BLAS

e III Latinitatis cursu

AD SALTUM EQUI

MU	EST	PRO	AT	O
PRI	O	VE	IN	PRU
AE	MUS	UM	TI	QUE
TI	RI	IN	DEN	DA
■	TI	GA	■	VEN

Celsoiae
SCHOLASTICI

SOLUTIONES

(cfr. PAL. LAT., 1960, I, p. 56, 57, 62, 63; Pal. Adolescentium, n. 21, p. 4, 5, 10, 11)

VERBORUM AENIGMA. — In transversum: 1, furta, a, mater; 2, uter, ara, Naro; 3, eri, artus, mas; 4, ro, desidia, si; , e, d, stio, l, s; 6, aes, tuo; lar; 7, adsum, s, metus (sutem); 8, juras, dudum; 9, o, mas, p, eis, s; 10, In e, par, s, me; 11, Cea, jacebo, per; 12, ames, res, sata; 13, mores, m, feras.

In perpendicularum: fuere, a, Oicam; 2, utro, ad, nemo; 3, rei, desum, aer; 4, Ir, d, Surae, se; 5, a, aes, i, s; 6, arsit, s, par; 7, artitus, pacem; 8, audio, d, res; 9, m, Sto (Ston), sue, o, f; 10, an, a, ludis, se; 11, tam, latus, par; 12, eras, rem, meta; 13, rosis, m, seras.

AD SALTUM EQUI: «Una est in nostris tua, Fidentine, libellis pagina, sed certa domini signata figura» (MARTIALIS).

POEMATA HORATIANA. —

Examen mensae; saevit-vitale; aletur-turpis; pisces - cessat; satira - iratus. (HORAT. Ep. I, XIX, 23; Ars. Poët. 198; Epod. III, 5; Sat. II, VII, 4; Sat. II, V, 40; Carm. III, I, 33; Ep. I, VII, 78; Sat. II, I, 1; Ep. II, II, 42).

VERBA QUADRATA

A E D E S	1	Aen.	II,	487
E B O R I	2		I,	592
D O C E T	3		VIII,	346
E R E B I	4		VI,	404
S I T I S	5		X,	274

TRIANGULUS MAGICUS:

OSTIA — SCIO — TIO — IO — A

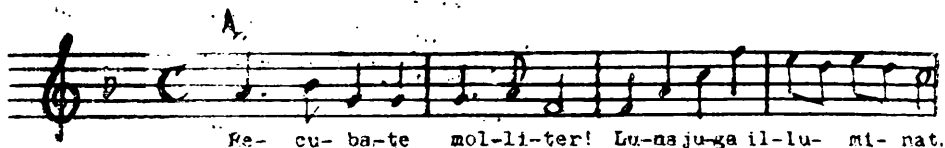
AENIGMATA. — 1, humidum extrahes; 2, cum alium conculcat; 3, minuitur; 4, annus, menses, dies, noctes; 5, hora deterendi horologium ut reficiatur; 6, suam aetatem; 7, aes sacrum, campana; 8, qui «panem nostrum cotidianum» recitat.

Q

INTER — CU — RRO

RECUBATE MOLLITER!

Pueri in tres choros distribuuntur et unusquisque chorus ad singulas litteras A-B-C ex ordine canere incipit.

Pharmacopola magno ingenio praeditus, qui medicamenta capillis accrescendis conficiebat, hanc inscriptionem in lagunculis apposuit:

«Cavete ne hoc medicamen aliquam corporis partem, in qua capillos progigni nolitis, contingat».

Hujus medicaminis increbuit fama, et satis superque venit.

RAIMUNDUS M. TORNER, C. M. F.

Celsoanae.

—Cum venum mihi hunc canem dedisti, latronibus optimum eum esse mihi dixisti...; sed superiore nocte domum meam latrones, ut furarentur, ingressi sunt neque unum quidem ex latronibus momordit...

—Latronibus esse optimum jam tibi dixit!

MARCELLINUS FONTS

Barbastris.

e V Latinitatis cursu

Mulier satis crassa via ambulabat, postquam duo etiam quidam.

—Hui! quae est haec vacca adeo ingens?

—Haec vacca mater est vituli qui te comitatur.

JOSEPHUS ARMENDARIZ

Castro Urdiales.

e V Latinitatis cursu

Quis chartarum nummariarum fasciculum (fajo de billetes) vitia ligatum amisti?

—Ego—, quidam respondit.

—Accipe, domine, ecce vitia!...

MARIANUS ORTIZ

Barbastris.

e IV Latinitatis cursu

PERCONTATOR INCONSULTUS

—Scisne certo te os habere?

G. LLORCA, C. M. F.

BIBLIOGRAPHIA

GIOVANNI D'ANNA. — *El Problema dalla composizione dell'Eneide*. Nuovi Saggi, 19. Edizioni dell'Ateneo Roma.

A clarissimo Professore atque de litteris latinis benemerito magistro, E. Paratore, lectoribus hujus modi liber offertur: quod quidem argumentum ex se maximi aestimandum.

Etenim opus altae inquisitionis de poemate Aeneidos Vergilianae. Post brevem de re praefationem, hac scilicet ratione eruditus auctor procedit. I. Argumenta externa (pp. 11 - 19). II. Alterius Aeneidos partis antecessio (pp. 21 - 29). III. Principia atque methodi (pp. 31 - 36). IV. Quaestio de libro decimo (pp. 37 - 47). V. Quaestio de libro tertio (pp. 49 - 79). VI. Compositio primorum sex librorum (pp. 81 - 100). VII. De quaestione quae dicitur «Ascanio — Silvio», atque de Vergiliis relationibus cum Livio (pp. 101 - 112).

Reliquae porro libri paginae tanquam rei complementum: appendix, conclusio, addenda, auctorum recentium memoratorum index (pp. 113 - 132). Paucis, hoc opus historicum litterarium haud parvi erit momenti its, qui curiosius sapere exoptent de eo monumento latinitatis, quod est semperque erit poema Aeneidos Vergilianae.

I. GONZALEZ, C. M. F.

F. CUPAIUOLO. — *Iter Latinitatis*, Avviamento al tradurre e al comporre in lingua latina, p. 400.

F. CUPAIUOLO. — *Guida a tradurre in lingua latina*, Felice Le Monnier, Firenze, p. 506, 1959.

Fabius Cupaiuolo summa opera nititur ut alumni sermonis latini elegantiam et puritatem percipiant ejusque intimam rationem et vim plene assequantur; in eamque rem dum sedulo incumbit, utilissima praebet discentibus opera in quibus sunt *Grammatica latina*,

La versione latina, itsque nuper addidit: *Iter latinitatis et Guida a tradurre in lingua latina*. Hi tamen duo libri eadem rerum argumenta fere exhibent. Ac primum quidem iter latinitatis discipulis aperitur cum epitome seu compendium stili sermonis latini praepontur, in quo summam praeccepta traduntur quibus intima stili latini vis et color viget et refulget. Epitome aequo quidem et sano iudicio exarata: ex qua alumni, si recte perciperint, magnam capient utilitatem in classicis scriptoribus interpretandis et in recentioribus in latinum convertendis. Themata ex italico sermone in latinum convertenda consequuntur quibus ad interpretationem recte perficiendam adnotationes subjunguntur; alia deinde sunt themata et italico sermone et latino conscripta, nulla addita adnotatione. Sed alumni maxime in re proficient si reliquas partes recte adhibuerint: quaeque inscribuntur *Pagine di critica letteraria tradotte in latino* (proponuntur scriptorum italorum loca latine reddita), *Temì svolti in latino con note* (scriptorum recentium loca exhibentur in linguam latinam translata multaque in his secundum syntaxis et stilisticae praeccepta accurate explicantur), denique sunt *Temì dall'italiano annotati*, quae themata in primis nobis maxime probantur, his enim alumni ad puram elegantemque dictionem latinam assequendam miro modo ac probata ratione ducuntur. Liber parvo indice locutionum praecipuarum absolvitur, qui discipulis magno erit commodo.

Alter liber (*Guida a tradurre in lingua latina*) eandem rationem refert; plura sunt tamen loca seu themata, nulla proposita annotatione.

Quos libros si in percurrendo latinitatis itinere ut probatos duces adhibueris, pro certo habeto optatam metam te assecuturum. Loca tamen quae nullis explicantur notis parum apta censemus.

Jos. M.^a MIR, C. M. F.

Catecismo Católico, Traducción y adaptación española, Edit. Herder, 1959, Barcelona, 271 pgs.

BREMS - TILMAN. — *Gráficos ilustrativos del Catecismo Católico*, Edit. Herder, 1959, Barcelona, 244 pgs.

En tibi e germanico sermone summa fide exarata conversio et linguae hispanicae accurate accommodata illius operis quod in lucem Domus Editrix Herder Friburgi Brisgo viae a. 1955 edidit. Qui liber tum optime a viginti sex dioecesibus rei publicae Foederalis Germanicae acceptus, dein haud paucis linguis interpretatus omnium catechistarum plausu, ut nostratibus commendetur opus esse non ducimus. In hoc opere conscribendo auctores «homo integer» non praeterlit cum suis humanis cogitatis, sensibus, mente, voluntate, ingenio agendique facultate. Id in primis in comperto habetur scientiam in homine ad recte agendum per se unam minime movere neque necessario virtuti cohaerere, cum enimvero qui pie et religiose vivit, is tantummodo homo vere religiosus putetur.

Nunc vero Domus Editrix Herder ut complementum Catechismi Catholici nuper vulgavit alterum volumen; quod quidem, ut primum, catechistarum consensu acceptum iri speramus. Hujus libri ope, cui index est *Gráficos ilustrativos del Catecismo Católico*, pueri, qui mira oculorum acie et facultate gaudent, nuntium fidei per imagines facilius in animum accipient atque defigent. Pagellae libri una tantum facie ad commodiorem usum sunt prelo excusae; in prooemio via et ratio per imagines pueris institutionem religiosam tradendi explicatur et origo et usus hujus modi imaginum; quas catechista, quae sua est prudentia, ad arbitrium suum adhibebit. Tabula seu index thematum dein insequitur, quorum numeris imagines ad oculos expedite revocantur.

Haec methodus seu ratio nostrae aetati et praesertim puerili indoli adeo accommodata vivam sine dubio hodiernam catechismi reddet institutionem.

M. MOLINA, C. M. F.

NUPER PRODIERUNT:

2.ème Congrès International pour le LATIN VIVANT

cujus operis haec sunt summa rerum capita:

- I. Présentation du deuxième Congrès pour le Latin vivant,
- II. Réactions suscitées pour le Congrès,
- III. Liste des Congressistes,
- IV. Manifestations du Congrès.
- V. Rapports de base du Congrès,
- VI. Communications et interventions,
- VII. Séance de clôture et Conclusions.

Hujusmodi opus venale prostat apud ÉDOUARD AUBANEL Editorem, Avignon (Vaucluse - France) et apud PALAESTRAE LATINAE MODERATORES, Conde, 2. - BARBASTRO (Huesca - España).

FELIX SANCHEZ VALLEJO, S. J.

GALLIA ITERUM BIROTA CIRCUITUR

libellus publice laudatus in Certamine Capitolino Romae hoc anno habito,

Universidad Pontificia, COMILLAS (Santander), 1960, p. 37; venit 10 pesetis.